

TUKIOPPILASKOULUTUKSESSA OLEVIEN NUORTEN
KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA.

HELI RONKAINEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RONKAINEN HELI: Tukioppilaskoulutuksessa olevien nuorten käsityksiä vanhemmuudesta
Pro gradu -tutkielma, 81 sivua, 1 liitesivu
Sosiaalityö
Ohjaajat: Kirsi Juhila ja Kyösti Raunio
Syyskuu 2013

Tutkimuksessa tarkastellaan nuorten käsityksiä vanhemmuudesta 10 vuotta sitten. Tutkimusta taustoittaa vanhemmuustutkimus sekä erilaiset näkökulmat vanhemmuuteen. Keskeisinä teoreettisina käsitteinä ovat perhe ja vanhemmuus. Myös kasvattamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvillä seikoilla on merkitystä.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu 17 tukioppilaskoulutuksessa olevan nuoren ryhmäkeskustelusta, joka on tallennettu keväällä 2003. Tutkimusaihe, *omat käsitykseni vanhemmuudesta*, oli kerrottu nuorille aikaisemmin. Ryhmäkeskustelun tallennuspaikkana toimi koulu, aineiston tallennustilanne kesti yhden oppitunnin ajan ja tallennusvälineinä olivat videokamera ja ääninauha.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on ollut pohjana aineiston analysoinnille. Aineistolähtöisyys on raamittanut myös tutkimuksen viitekehystä ja edesauttanut erilaisten näkökulmien nimeämistä vanhemmuuteen. Tutkimusaihe on tarkentunut tutkimusprosessin aikana kahdeksi tutkimuskysymykseksi, joiden pohjalta aineistoa on tarkasteltu. Kysymyksistä ensimmäinen, *millaisia käsityksiä nuorilla on vanhemmuudesta*, on ollut varsinainen tutkimuskysymys ja toisen kysymyksen, *miten nämä käsitykset ovat nuorten ryhmäkeskustelussa rakentuneet*, avulla on tarkennettu nuorten esille nostamia vanhemmuuskäsityksiä. Lähestymistapa tutkimukselle on ollut fenomenologis-hermeneuttinen.

Nuoret käsittelivät tutkimusaihetta henkilökohtaisella tasolla, koska monessa kommentissa on nuori viittaa omaan kokemukseen ja elämänhistoriaansa. Heidän puheestaan oli havaittavissa kokemusten lisäksi myös erilaisia odotuksia ja toiveita, myös omalle, vanhemmuudelle. Nuoret näkivät, osin omiin kokemuksiinsakin nojautuen, vanhemmuuden olevan vastuullista toimintaa ja arvioivat vanhemmuuden toteutuvan aina suhteessa lapseen, joko omaan tai ei-biologiseen lapseen. Nuoret näkivät vanhemman roolin tärkeänä lapsen elämässä, joskin arvioivat lapsen iän vaikuttavan ymmärrykseen vanhemman roolista ja merkityksestä lapselle.

Tutkimuksessa esille nousseet nuorten käsitykset vanhemmuudesta ovat tunnistettavissa myös aikaisemmasta vanhemmuustutkimuksesta. Nämä käsitykset liittyivät vanhemman rahankäyttöön, ikään, sukupuoleen, läsnäoloon sekä vanhemman vastuuseen lapsen hoivasta ja huolenpidosta. Näiden käsitysten sisältöä on tarkasteltu analyysissä tarkemmin.

Avainsanat: perhe, vanhemmuus

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

RONKAINEN, HELI: Perceptions of young people of peer support training programme on parenting

Master's Thesis, 81 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisors: Kirsi Juhila and Kyösti Raunio

September 2013

The study examines young people's perceptions of parenting 10 years ago. The study provides a background of parenting research as well as various aspects of parenting. The main theoretical concepts of the research are family and parenting. Also, upbringing and interaction-related factors are relevant.

The material for empirical study consists of group discussions of 17 students from peer support training course, which is recorded in the spring of 2003. The research topic is: *my own perceptions about parenting*, was told to the students previously. The recording of group discussion carried out in a school, it lasted for 45 minutes (one lesson) and the discussion was recorded with a video camera and an audio tape.

The data based content analysis has been the basis for data analysis. The data-orientation designed the research framework and contributed to the various perspectives of parenting. During the research process, the research topic focused on two research questions, based on which the data has been reviewed. The first question, *the young people's perceptions on parenting*, has been the actual research question and with the help of the second question, *how these perceptions have been structured in the group discussion*, the perceptions of parenting were brought into focus. The study used hermeneutic phenomenological research approach.

The young peer supporters discussed the research topic on a personal level, since a number of comments referred to their own experience and life history. Beside their own experience, hopes and expectations were noted in their speech, also concerning their own parenting method. The young people saw, though relying on their own experience, parenting as a responsible job and evaluated parenting performance always in relation to the child, either their own or non-biological child. They saw the importance of a parent in a child's life, although assessed child's age as a factor for understanding parent's role and importance in the child's life.

These parenting perceptions of young peer supporters could be identified in the previous parenting research. These perceptions were associated with family expenditure, age, gender, presence, and caring and concern for the child. Content of these perceptions is examined in the analysis in more detail.

Keywords: family, parenting

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSTEN KUVAA VANHEMMUUDESTA	3
2.1 Aikuisen oma vanhemmuuskokemus	4
2.2 Lasten ja nuorten käsityksiä vanhemmuudesta	5
2.3 Perhe ja isyys vanhemmuuden määrittäjinä	7
2.4 Vanhemmuus asiantuntijoiden silmin	9
3 NÄKÖKULMIA VANHEMMUUTEEN	12
3.1 Ottolapsen kautta syntynyt vanhemmuus	13
3.2 Vanhemmuus samaa sukupuolta olevien parisuhteessa	15
3.3 Eron jälkeinen vanhemmuus	17
3.4 Vanhemmuus yksinhuoltaja- ja uusperheissä	19
4 TUTKIMUSASETELMA	23
4.1 Tutkimuksen filosofinen lähtökohta	23
4.2 Tutkimuskysymykset ja empiirisen tutkimuksen lähtökohta	25
4.3 Aineiston kerääminen, tallennus ja litterointi	27
4.4 Keskustelun kulku tallennustilanteessa	29
4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja analyysiprosessi	32
4.6 Tutkimukseni eettisiä kysymyksiä	35
5 NUORTEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA	39
5.1 Vanhemman rahankäyttö	40
5.2 Nuori vai vanha vanhempi	44
5.3 Isän toiseus ja äitiyhteys	47
5.4 Vanhemman läsnäolo	53
5.5 Vanhemman vastuu lapsen hoivasta ja huolenpidosta	57
5.6 Nuorten odotukset ja toiveet vanhemmuudelle	60
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	65
6.1 Keskeiset tutkimustulokset	65
6.2 Tehdyn tutkimuksen arviointi	67
LÄHTEET	71
LIITE	82

1 JOHDANTO

Mitä on vanhemmuus? Millaisia merkityksiä se nuorten puheessa saa? Vanhemmuudesta puhuminen voi syntyä kokemuksista, erilaisista mielikuvista ja odotuksista. Siinä voi vivahdella sävyeroja, tuomitsevuuttakin. Terapeutti Tommy Hellsten toteaa kirjassaan ”Vanhemmuus – vastuullista vallankäyttöä”, että vanhemmuudessa on kyse hyvin pitkälle valinnoista, ja siitä, että valitaan se, mikä ajan mittaan voidaan olettaa olevan lapselle tärkeää (Hellsten 2003, 16). Hellsten puhuu myös vanhemman kasvuprosessista ja kasvun tärkeydestä, tehokkuudesta, arvonannosta sekä vanhemman kiireestä. Hellstenin esittämiä ajatuksia voin löytää myös tutkimuksestani, jossa tarkastelen sitä, *mitä käsityksiä 17 yläasteikäisten nuorten ryhmäkeskustelussa vanhemmuudesta tuotetaan.*

Itse ero- ja eri-ikäisten lasten vanhempana olen aina ollut kiinnostunut siitä, mitä lapset vanhemmuudesta ajattelevat. Myös tämä oli tärkeä lähtökohtana tutkimukseni alkuasetelmiin. Varsinaisen mahdollisuuden tutkimuksen tekemiselle tarjosi kuitenkin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Hämeenlinnan osasto, jonka avustuksella lähestyin 10 vuotta sitten erästä hämeenlinnalaisen yläkoulun kahdeksatta luokkaa. Lähestymistapa aiheeseen oli tuolloin vähintäänkin aineiston tiedonkeruumetodin osalta poikkeuksellinen, koska useimmiten nuorten näkemyksiä vanhemmuudesta oli saanut lukea muutaman nuoren yksilöhaastatteluna erilaisista sanoma- tai aikakauslehdistä.

Tutkimuksellista nuorten näkökulmaa vanhemmuuteen on nostanut esille Mikko Innanen, joka on tutkinut lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoitusten isyyttä ja äitiyttä (Innanen 2001). Leena Valkonen on puolestaan tutkinut viides- ja kuudesluokkalaisten lasten näkemystä siitä, millaisia käsityksiä heillä on hyvästä äitiydestä ja isyydestä. Aineistona hänellä on ollut 207 oppilaan kirjoitelmaa. (Valkonen 2006.) Myös Aino Ritala-Koskinen on tutkinut joitakin osin vanhemmuutta haastatteleamalla uusperheessä eläviä lapsia (Ritala-Koskinen 2001). Useimmiten tutkimuksellinen näkökulma vanhemmuuteen on löytynyt kuitenkin aikuisten tuottamista aineistoista.

Lisäksi on tärkeää, että nuorten käsityksiä vanhemmuudesta tutkitaan myös yhteisöllisestä eli ryhmäkeskustelun näkökulmasta. Nuoret elävät ja muodostavat näkemyksiään erilaisissa

yhteisöissä ja keskusteluissa. He myös tarvittaessa toimivat ja vaikuttavat yhteisönä ympärillä olevaan maailmaan, ovat myös luonnollinen osa sitä. Miksi emme heidän käsityksiään siis kuulisi myös ryhmänä?

Käsissäsi oleva tutkielmani kirjallinen tuotos etenee siten, että aluksi taustoitan tutkimustani aikaisemmalla vanhemmuustutkimuksella ja erilaisilla näkökulmilla vanhemmuuteen (luvut 2 ja 3). Tämän jälkeen siirryn kertomaan tutkimusasetelmasta ja pohdin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä (luku 4). Luvussa 5 esittelen tutkimustuloksia. Tutkimukseni kirjallista tuotosta olen pyrkinyt rajaamaan nojautuen oman tutkimukseni aineistolähtöisyyteen esimerkiksi siten, että vanhemmuustutkimus, joilla taustoitan omaa tutkimustani, koskisi samoja vanhemmuuden teemoja ja käsityksiä, joita omassa tutkimuksessani nousivat esille. Kirjallisen tuotoksen viimeiseen lukuun (luku 6) olen vielä koonnut yhteen keskeisiä tutkimustuloksia ja omaa pohdintaani esimerkiksi siitä, miten oma tutkimukseni toisaalta toteutui ja toisaalta mahdollistaa kysymyksiä uusille tutkimuksille.

2 TUTKIMUSTEN KUVAA VANHEMMUUDESTA

Leena Valkonen on koonnut oman tutkimuksensa taustaksi katsausta siitä, miten vanhemmuutta on tutkimuksissa tutkittu. Hän näkee vanhemmuutta tutkitun lapsen ja vanhemman tunnesuhteena, vanhemman toimintana tai tekoina, vanhemman ajatuksina tai uskomuksina, lapsen ja vanhemman socialisaatio- tai kasvatussuhteena, vanhemman kokemuksena ja sukupuolierojen näkökulmasta. Lapsen roolin Valkonen näkee vaihdelleen tutkimuksissa; välillä lapsi on ollut esimerkiksi kasvatustutkimuksissa taustalla ja välillä hyvinkin keskeinen, joskaan ei niin aktiivinen, esimerkiksi tunnesuhteeseen painottuvissa tutkimuksissa. Valkonen toteaa näkökulman vanhemmuustutkimuksissa kuitenkin vaihtuneen siten, että sen sijaan, että tutkittaisiin perheitä, joissa on lapsia, tutkitaan lapsia perheissä. Hänen käsityksensä mukaan lapsia ei ole kuitenkaan kuultu juurikaan vanhemmuustutkimuksissa. (Valkonen 2006, 11–17.)

Florence Schmitt ja Jorma Piha ovat puolestaan laatineet artikkelin, jossa he laajan kirjallisuushaun avulla erittelevät ja täsmentävät vanhemmuus-käsitettä. Vaikka he ovatkin laatineet kirjallisuushaun lastenpsykiatrian ja lastensuojelun tarpeisiin nojaten¹, voin nojautua omassa tutkimuksessa myös näihin vanhemmuuden käsitteisiin. Schmittin ja Pihan näkemyksen mukaan on hyödyllistä ymmärtää vanhemmuus sekä ”vanhempana olemisena” (parenthood) että ”vanhempana toimimisena” (parenting). Vanhempana oleminen on kehittyvä mielentila, jonka juuret lepäävät vanhemmaksi tulon hetkessä eli syntymässä. Vanhempana toimiminen on vastaavasti sitä käyttäytymistä, jota vanhempi toteuttaa lapseen nähden vuosien aikana. Tässä vanhemmuusprosessissa, johon siis vanhemmat ja lapset olennaisesti kuuluvat, kietoutuvat sekä vanhempana oleminen että vanhempana toiminen toisiinsa. (Schmitt & Piha 2008, 6.)

Seuraavaksi taustoitan kahden eri luvun avulla omaa tutkimustani rikkaassa vanhemmuustutkimuksen kentässä. Luvuista ensimmäinen käsittelee tutkimusten kuvaa vanhemmuudesta ja toinen pyrkii antamaan erilaisia näkökulmia vanhemmuuteen.

¹ Tarkemman katsauksen käsitteen taustasta saat lukemalla ”Vanhemmuudesta – vanhempana oleminen ja vanhempana toimiminen” -artikkelin, joka löytyy Perheterapia 2/2008 lehdestä

2.1 Aikuisen oma vanhemmuuskokemus

Merja Korhonen on tutkinut sekä naisten että miesten osalta vanhemmuuden muutosta. Korhosen tarkastelun lähtökohta on se, että hän tarkastelee kummankin vanhemman osalta lapsuuskokemuksia omista vanhemmista ja kokemusten vaikutusta omiin vanhemmuuskäsityksiin. Korhosen tutkimukseen osallistui 39 naista ja 41 miestä. Naisten omassa vanhemmuuskuvauksessa korostuivat kodista ja lapsista, erityisesti tunnetasolla, huolehtiminen². Lisäksi kasvatuseriaatteina esille nousivat kurinpito, rajojen asettaminen ja tottelevaisuus. Vastaavasti miesten vanhemmuuskuvauksia kuvaa keskusteleva ja sallivampi kasvatustyyli, nojautumatta kuitenkaan vapaaseen kasvatukseen. (Korhonen 1994; 1999.)

Korhosen mukaan vanhemmuus ilmenee ja rakentuu erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. Hän näkee vanhemmuuden myös modernisoituneen monelta osin vuosikymmenien aikana yhteiskunnallisten muutosten myötä. Esimerkkinä vanhemmuuden modernisoitumisesta hän mainitsee sukupuolijärjestelmään liittyvän ns. sukupuolisopimuksen. Tällä hän tarkoittaa kirjoittamatonta sopimusta siitä, miten työt vanhempien kesken sovitaan ja tarkentaa sukupuolisopimuksessa olevan kyse työnjaon lisäksi myös vastuun- ja vallanjaosta. Korhonen näkee myös lasten kasvatuksen osalta kasvatuseriaattein muuttuneen ja mukaan nousseen kysymyksen vallasta ja kasvatuksesta. Sukupuolisopimuksen osalta vanhemmuus, etenkin isyys, näyttääytty Korhosen mukaan enemmän uudenlaisena³ vanhemmuutena; sitoutumisena lapsiin, kodinhoitoon ja jaettuun vastuuseen. (Korhonen 1999.)

Kun vanhemmuutta tarkastellaan sukupuolen mukaan, näkee Korhonen äitiydessä näkyvän niin vallan, kurin, läsnäolon kuin myös ankaran taistelun jaksamisen ja ei-jaksamisen välillä. Hän arvioi lisäksi tasa-arvon vanhempien välillä lisänneen vapausasteita äideille ja lisänneen isille kotitöiden tekemisen velvollisuutta. Korhonen näkee toisaalta tasa-arvon äitiydessä vaikuttaneen lapseen siten, että aikaisemmin side lapsen ja äidin välillä oli vahvempi ja toisaalta isyydessä lisänneen hoivaa, sitoutumista ja huolenpitoa sekä lapsista että kodista. (Emt.)

² Leena Valkonen on jakanut Korhosen huolenpidon käsitettä toisaalta toiminnaksi ja toisaalta asenteeksi (Valkonen 2006, 77-78).

³ Vaikka Korhonen puhuu tässä yhteydessä isyydestä, en voi pois sulkea sitä vaihtoehtoa, etteikö uudenlainen isyys vaikuttaisi myös äitiyteen, muuttaen sitä uudenlaiseksi. Kirj. Huom. (Katso myös Huttunen 2001, 153.)

Kun Korhosen tutkimuksessa miehet tarkastelivat aikuisen paikalta omaa vanhemmuuttaan, voitiin heidän isyys jakaa vastuuta korostaviin isiin, taustalta tukija - isiin, toiminnallisiin isiin, miehisiin auktoriteetteihin ja otteensa menettäneisiin isiin. Näiden lisäksi joukossa oli myös yksi poikkeuksellisen äidillinen isä, jolle ensisijaista oli isyys ja perhe. Vastaavasti naisten tarkastellessa omaa vanhemmuuttaan, voitiin heidän äitiys jakaa tietoisiin kasvattaja-äiteihin, yksilöllisyyttä korostaviin äiteihin, ymmärtäviin huolehtija-äiteihin ja puuskittaisiin äiteihin. (Emt.)

Korhosen tutkimuksen taustalla on Michael E. Lambin (1986) ajatus uudesta, aktiivisemmasta isyydestä. Kun isän rooli Amerikassa aikaisemmin nähtiin lähinnä liittyvän äitien henkisen tukijan, lasten moraalikasvattajan, leivän tuojan ja seksuaaliroolimallin antajaan erityisesti pojille, nosti Lamb esille uuden, aktiivisemmän roolin isänä lapsen kehityksessä, jota voitiin tarkastella vuorovaikutuksellisuuden (interaction), saatavilla olon (accessibility) ja vastuullisuuden (responsibility) näkökulmasta. Lambin mukaan vuorovaikutuksessa on kyse siitä, kuinka vanhemmat ovat tekemisissä konkreettisesti lastensa kanssa esimerkiksi leikkimällä heidän kanssaan, ruokkimalla heitä tai auttamalla kotitehtävissä. Vastaavasti saatavilla ololla hän tarkoittaa sitä, vanhempi tekee muita kotitöitä lapsen leikkiessä. Oleellista tällöin on, että yhteisen tekemisen sijaan lapsella on tarvittaessa mahdollisuus vanhemman seuraan ja apuun. Vastuullisuus liittyy puolestaan siihen, miten vanhempi ottaa vastuuta lapsen hoidosta ja huolenpidosta, mikä Korhosen mukaan sisältää myös hoidon suunnittelun ja organisoinnin. (Korhonen 1999, 96–97.) Vanhemmuuden konkreettisina eroina Lamb ja Korhonen näkevät sen, että vuorovaikutus isillä liittyy lapsen kanssa harrastamiseen ja äideillä huolenpitoon.

2.2 Lasten ja nuorten käsityksiä vanhemmuudesta

Aino Kääriäinen muistuttaa siitä, että sekä vanhemmuus että vanhempana oleminen ovat lapselle hyvin konkreettisia asioita, kuten tekemistä ja läsnäoloa. (Kääriäinen 2008.) Leena Valkonen on tutkinut viides- ja kuudesluokkalaisten lasten näkemystä siitä, millaisia käsityksiä heillä on hyvästä äitiydestä ja isyydestä. Tutkimukseen osallistuneiden lasten mukaan hyvä vanhempi pitää lasta tärkeänä sekä huolehtii lapsesta ja tarvittaessa myös rajoittaa kasvatuksessaan lasta. Lisäksi hyvä vanhempi elää ihmisiksi eikä juo alkoholia, ei

käytä huumeita eikä polta tupakkaa. Lasten mielestä hyvä vanhempi tulee myös toimeen parisuhteessa ja eroaa ainoastaan, jos elämä on jatkuvaa riitelemistä ja lapsi kärsii siitä. Eron jälkeen hyvä, toisaalla asuva, vanhempi pitää yhteyttä lapseen ja vastavuoroisesti hyvä, lapsen kanssa asuva, vanhempi antaa lapsen pitää yhteyttä muualla asuvaan vanhempaan. Valkonen havaitsi tutkimuksessaan, että lapsille vanhemmuuden pysyvyys, on arvo sinänsä eli hyvään vanhemmuuteen kuuluu olla vanhempi. (Valkonen 2006.)

Valkonen on myös koonnut hyvän vanhemmuuden osatekijöitä aikaisemmista tutkimuksista. Hänen näkemyksensä mukaan lapsilta ja nuorilta eri alojen vanhemmuustutkimuksissa kysytyjä vanhemmuuden sisältöjä ovat lapsen tarpeiden huomaaminen ja niihin vastaaminen, rajojen asettaminen, auktoriteetti, demokraattisuus ja lapsen yksityisyyden ja itsenäisyyden salliminen ja oman ajattelun tukeminen. Myös kasvattaminen, rakkaus, kurinpito, yhteinen aika lapsen kanssa, läsnäolo, esimerkkinä olo, vastuullisuus, ostomahdollisuuksien tarjoaminen ja valvonta kuuluivat hyvään vanhemmuuteen. Nämä samat sisällöt pienen tarkennuksin näkyivät myös tutkimuksissa, missä oli aikuisilta kysytyä hyvän vanhemmuuden sisältöjä. Valkonen muistuttaakin, että kaikkien sisältöjen takaa paljastuu useimmiten samaa tarkoittava asia, vaikka asiasta on käytetty hieman eri nimitystä eri alan tutkimuksissa ja vanhempien tai lasten puheissa. Esimerkkinä hän käyttää rakkauden lisäksi kurin käsitettä, jota psykologisessa tutkimuksessa kutsutaan rajoiksi ja kontrolliksi, kun vanhemmat ja lapset puhuvat kurista. Rakkauden käsitettä ei löydy lainkaan psykologisesta tutkimuksesta, mikä poikkeaa vanhempien ja lasten puheesta, jossa rakkaus on keskeistä. Toinen keskeinen asia vanhempien ja lasten puheessa on yhteisen ajan merkitys. (Emt., 69–70.)

Valkosen tutkimuksessa vanhemmuuden sisällöt jaetaan viiteen eri kuvauskategoriaan. Näissä vanhemmuuden kuvauskategorioissa hyvä vanhempi 1) pitää lasta tärkeänä, 2) pitää lapsesta huolen, 3) on kiva, 4) rajoittaa ja kasvattaa sekä 5) elää ihmisiksi. Kuvauskategoriat pitävät sisällään yhdeksän vanhemmuuden sisältöaluetta⁴: huolehtimisen, ajan antamisen, välittämisen ja rakastamisen, kivan, kiltin ja anteliaan vanhemman, rajoittavan ja kasvattavan vanhemman, ei liian ankaran vanhemman, ei liian huolehtivan vanhemman, raittiin ja tupakoimattoman vanhemman sekä sopuisan vanhemman. Valkonen näkee sisältöalueiden välillä myös päällekkäisyyttä, jotka hän sisällyttää tutkimuksessaan muodostamiinsa hyvän vanhemman kuvauskategorioihin. (Valkonen 2006.)

⁴ Olen muokannut, muuttamatta kuitenkaan merkityssisältöjä, joidenkin Valkosen käyttämien vanhemmuuden sisältöalueiden nimiä tekstiini paremmin soveltuviksi

Liisa Karlsson on koonnut lasten sanoin kolmensadan 3–7-vuotiaan lapsen kuvausta vanhemmuuden toiminnasta. Ne toiminnat, joissa vanhempi esiintyi, liittyivät 1) huolenpitoon, hellyyteen ja lohdun antamiseen, 2) arkiaskareisiin, menemisiin, viemisiin ja kaupassa käynteihin, 3) torumiseen, käskyihin ja suuttumisiin, 4) eksymisiin, katoamisiin ja syödyksi tulemisiin, 5) yhdessä tekemisiin ja keskusteluihin, 6) oppimisessa auttamisiin ja lasten tekemisiin tai vanhemmille antamiseen (Karlsson 2002, 22).

Mikko Innanen on tutkinut lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoitusten isyyttä ja äitiyttä. Tutkimuksessa isyyden osalta korostuu yhdessä olemisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen tärkeys, joka saavutetaan usein yhteisen tekemisen kautta. Äitiyden osalta keskeiseksi seikaksi nousevat arki ja kotiin liittyvät asiat. Lisäksi vuorovaikutuksessa äitien kanssa näyttäytyy riidan ja sovinnon tasapainoilu. Kun Innanen tarkasteli isää ja äitiä, löytyi isien joukosta kaveri-, autoritaarisia ja epäonnistuneita isiä. Vastaavasti äitiin tutkimuksessa liitettiin ymmärtäväisyys, toisin kuin isiin, joiden osalta tarkasteltiin myös epäonnistumisia. Vanhemman ja lapsen yhteisinä tekemisinä mainitaan muun muassa kaupassa ja kalassa käynnit, leipominen ja television katselu. Lisäksi nuoret muistelivat teksteissään erilaisia oppimiskokemuksia. Erityisen tärkeinä nuoret pitivät vanhemman kiirettömän ja jakamattoman huomion antamista lapselle. (Innanen 2001.)

2.3 Perhe ja isyys vanhemmuuden määrittäjinä

Veera Reuna havaitsi vuonna 1997 toteutetussa tutkimuksessa suomalaisten perhekäsityksen arjessa rakentuvan lähes poikkeuksetta lasten ja siviilisäädyn kautta. Hänen näkemyksen mukaan erityisesti lapset määrittivät perheen, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että myös avopari- ja yksinhuoltajienkin muodostamat perheet, joiden rakenteeseen lapsi tai lapset sisältyivät, luettiin perheiksi. Reuna huomioi myös usean sukupolven muodostavat perheet ja perheet, jotka rakentuvat kotoa pois muuttaneiden lasten kautta. Näissäkin perheissä on ollut ja vieraillee lapsia, joiden vanhempia he ovat. Lisäksi Reuna puhuu epätyypillisistä perheistä, joiden hän näkee muodostuvan yhdessä asuvasta ja samaa sukupuolta olevasta pariskunnasta. (Reuna 1997.) Vaikka Reunan tutkimuksessa ei oteta kantaa vanhemmuuteen, on ilmeistä, että juuri perhekäsityksen muodostumisessa oleva vahva side lapsiin puhuu omaa kieltään myös vanhemmuuden määrittelyssä.

Riitta Jallinojan mukaan parisuhde on olennainen osa perhettä. Se voi olla myös perhe sinällään, vaikka usein perhe ymmärretään joko vanhemman ja lapsen välisenä rakenteena. Esimerkkinä parisuhteista, jotka mielletään useimmiten perheeksi, hän mainitsee tilanteen, jossa lapset ovat muuttaneet pois kotoa ja vanhemmat elävät yhdessä arkeaan. (Jallinoja 2000, 187–198.)

Vuonna 2003 julkaistiin Hannele Forsbergin ja Ritva Nätkinin toimittama kirja ”Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä”, missä eri kirjoittajien toimesta ensin kyseenalaistetaan ja sitten tarkennetaan perhetutkimuksen perinteistä perhe-käsitettä (Forsberg 2003, 7). Tässä kirjassa Marjo Kuronen, joka pohtii artikkelissaan aikuisten välistä suhdetta ja jaettua vanhemmuutta, tuo esiin tosiasian, ettei parisuhdetta ja perhettä voida automaattisesti erottaa. Samalla hän nostaa esille seikkoja, jotka liittyvät olennaisesti vanhemmuuteen eli huolenpidon, tunteet ja rahan. (Kuronen 2003.) Samassa kirjassa Minna Rantalaiho ottaa puheeksi isyyspolitiikan, joka hänen näkemyksensä mukaan on sitä, että miehen vanhemmuutta rakennetaan myös yhteiskunnallisena kysymyksenä. Hän puhuu myös ohenevasta isyydestä ja eroista, jonka näkee liittyvän myös jaetun vanhemmuuden diskurssiin. Rantalaihon arvion mukaan jaetun vanhemmuuden diskurssiin voidaan luontevasti liittää myös tarkastelua lapsen tarpeen näkökulmasta, koska esimerkiksi pojalla ajatellaan olevan miehen mallin tarve. (Rantalaiho 2003.)

Jouko Huttunen on nostanut esille kulttuurisen, yhteiskunnallisen ja perheiden isyyden. Kulttuurisella isyydellä hän tarkoittaa tapaa, jolla kansalaiset jakavat isyyteen liittyviä uskomuksia ja asenteita. Vastaavasti yhteiskunnallisessa isyydessä on kyse siitä, miten yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien vanhemmuutta, isyyttä tai äitiyttä koskevia kysymyksiä käsitellään. Perheiden isyys puolestaan liittyy isyyden henkilökohtaisiin kokemuksiin ja mielipiteisiin ruohonjuuritasolla. (Huttunen 1999.)

1990 - luvun isyyden Huttunen näkee sisältävän hoivaamista, vastuullisuutta ja sitoutumista. Tämä uusi isyys sisältää hänen mukaansa sekä ohenevaa että vahvistuvaa isyyttä. Oheneva isyys on Huttusen näkemyksen mukaan seurausta paljolti avo- ja avioeroista ja saattaa näkyä esimerkiksi siinä, ettei isä tai isän ”henki” ole enää yhtä vahvasti kiinni perheen elättämisessä tai puheissa. Tämä poikkeaa täysin aikaisemmasta, jolloin miehelleen lojaali äiti saattoi todeta lapsilleen isän poissa ollessa esimerkiksi ”mitähän isä sanoisi tästä”. Vahvistuvan

isyyden alun Huttunen näkee alkaneen jo 1970-luvulla avustavan isän roolin myötä. Keskeistä tässä isyydessä on hoivaan osallistuminen, jaetun vanhemmuuden hengen mukaisesti, lapsen syntymästä alkaen. Peter Pan -tyyppisessä, aikuistumattomassa isyydessä Huttunen näkee isän olevan läsnä lapsensa arkisissa toiminnoissa ilman vastuunottoa. (Huttunen 1999; 2001.)

Jaana Vuori tarkastelee kriittisesti jaettua vanhemmuutta ja äidin hoivan kannattajuutta, joissa molemmissa kiinnitetään huomiota juuri isään. Hän muistuttaa jaetun vanhemmuuden taustalla olevasta tasa-arvokeskustelusta ja keskeisestä kysymyksestä, joka liittyy siihen, kuinka paljon isä voi hoivata pientä lasta vaarantamatta tämän kehitystä tai omaa maskuliinisuuttaan. Vastaavasti äidin hoivan kannattajien Vuori näkee kantavan huolta vanhempien ensisijaista, sukupuolen mukaisista tehtävistä, jotka jakautuvat äidin hoivaviettiin ja isän avustavaan rooliin. (Vuori 2003, 54; katso myös Huttunen 2001, 164–168.) Tässä yhteydessä on paikallaan muistuttaa vielä äitiyden tarkastelusta, koska myös äitiyttä voidaan tarkastella hoivan lisäksi muista näkökulmista. Esimerkiksi Eeva Jokinen nostaa esille äitiyden suhteen toisiin ihmisiin, tarpeen vastata lapsen tarpeisiin ja tuen tarpeen muilta ihmisiltä. Hän muistuttaa kuitenkin siitä, ettei äitiys ole toisiin ihmisiin sulautumista eikä myöskään sitä, että äiti olisi toisista täysin erillinen ihminen. (Jokinen 1996, 189.)

2.4 Vanhemmuus asiantuntijoiden silmin

Jaana Vuori nimittää vanhemmuuden kulttuurista hahmotustapaa psykososiaaliseksi näkemykseksi perheestä. Keskeistä tässä näkemyksessä on vanhempien läheinen suhde lasten kanssa, yksilön kytkeminen perheeseen ja sosiaalisen tulkitseminen suhteessa psykologiseen. Vuori näkee tätä näkemystä toisaalta rakentaneen ja toisaalta edelleen ylläpitävän asiantuntijoiden kirjoittamien kirjojen ja artikkeleiden, joita hän on väitöstitkimuksensa puitteissa tutkinut. Tähän vanhemmuuden kulttuuriseen hahmotustapaan oman haasteensa tuo näkökulma, jossa vanhemmuus nähdään liikkeellä olevana, muuttavana ja jossakin määrin myös kiistanalaisena. (Vuori 2001; 2003.)

Anne Palmunen on tutkinut sitä, miten asiantuntijoiden käsitykset vanhemmuuden vaikutuksesta lapseen ovat muuttuneet 1940-luvulta 2000-luvulle. Hän on löytänyt

tutkimuksessaan viisi erilaista käsityskategoriaa, joiden hän näkee yksivanhempaisuuden⁵ kautta vaikuttavan lapseen. Nämä kategoriat ovat: lapsen hyvinvoinnin tukeminen, vanhemmuuden muutokset, lapsen huolto, perheessä esiintyvät ongelmat ja vanhempien ero. Kaiken kaikkiaan Palmunen kiinnittää huomiota siihen, että vanhemmuuskäsitykset eronneista ovat muuttuneet sukupuolettomiksi ja varovaisemmiksi. (Palmunen 2009.)

Vanhemmuuden muutosten osalta Palmunen kiinnittää huomiota siihen, että *ero ensisijaisesta hoitajasta on lapselle haitallinen* - käsitys on säilynyt aina 1950-luvulta 2000-luvulle saakka. Hän kutsuukin näitä, vuosikymmenien ajan toistuvia käsityksiä, kestäkäsitteiksi. Vanhempien eron osalta Palmunen nostaa vielä esille tutkimuksessaan esiintyneen erään kestäkäsitteen siitä, että *lapseen vaikuttaa negatiivisesti se, ettei hänelle selitetä eroa*. Se, miten näihin, Palmusen tutkimuksessa 44 erilaiseen kestäkäsitteeseen tulisi suhtautua, vaatii kuitenkin tarkennuksia, koska sinällään ne eivät kerro vielä sitä, onko niiden taustalla esimerkiksi asiantuntijoiden halu pitäytyä perinteisissä näkemyksissä vai ovatko asiantuntijoiden käsitykset suomalaisessa yhteiskunnassa olleet jo alun alkaenkin osuvia. Oman mielenkiintoisen näkökulman tähän tarkasteluun voisi tuoda Riitta Laakson tutkimus, jossa on tutkittu lastenkodissa vanhempien kanssa tehtävän työn moraalikysymyksiä. Laakso nimittäin toteaa, ettei lastenkodin työntekijöiden vanhemmuuskäsityksissä ole pelkästään kyse siitä, mitä vanhemmuudella ymmärretään vaan millaisia arvostuksia ja arvoja vanhemmuussuhteisiin liitetään (Laakso 2012, 41–42). Artikkelinsa lopuksi Palmunen pohtii vielä sitä, miten nämä asiantuntijoiden käsitykset vaikuttavat esimerkiksi vanhempien eropäätöksiin ja perheenjäsenten hyvinvointiin. (Palmunen 2009.)

Vanhemmuuden tukemista tapahtuu hyvin usein sosiaali- ja terveyspalvelujen lisäksi myös koulussa. Juha Jämsä nostaa sateenkaariperheitä koskeneessa tutkimuksessa esille sateenkaariperhevanhempien kokemuksen koulusta vanhemmuuden tukemisessa. Tutkimuksessa tarkastelu tapahtui biologisen ja sosiaalisen vanhemman välillä. Biologiset vanhemmat kokivat saaneensa hyvin tai melko hyvin tukea vanhemmuuteensa merkittävästi enemmän (59%) kuin lapsen sosiaaliset vanhemmat, joiden prosenttiluku oli 25. Puolestaan huonosti tai melko huonosti omaan vanhemmuuteensa tukea kokivat saaneensa sosiaaliset vanhemmat (58%) ja biologisten vanhempien prosenttiluvun ollessa 19. (Jämsä 2007, 71.)

⁵ Anne Palmunen käyttää yksinhuoltajavanhemmuuden sijaan yksivanhempaisuus – käsitettä. Tällä hän haluaa osoittaa käsitteen laajempaa, yksiselitteisempää ja arjen vanhemmuutta paremmin kuvaavaa ilmausta (Palmunen 2009, 62).

Aino Ritala-Koskinen näkee asiantuntijoiden määrittelevän lapsen ja uuden aikuisen välistä suhdetta sukupolvisuhteeksi, jossa keskeisiä asioita ovat vanhemmuuden oikeudet ja velvollisuudet sekä raja lapsen ja aikuisen välillä. (Ritala-Koskinen 2001, 192.)

3 NÄKÖKULMIA VANHEMMUUTEEN

Eräs tapa tarkastella vanhemmuutta liittyy näkökulmaan, jossa vanhemmuutta jaetaan erilaisiin kategorioihin. Esimerkiksi Jouko Huttunen (2001, 57–65) jakaa isyyden käsitteen neljään osaan:

1. Biologinen isyys on lapsen siittämiseen eli geneettiseen perimään liittyvää isyyttä ja useimmiten myös arjen puheissa myös sitä ”oikeaa” isyyttä.
2. Juridinen isyys liittyy siihen, kenellä lain edessä on lapseen nähden yhteiskunnan antamia oikeuksia ja velvollisuuksia. Käytännössä on tämä mahdollista joko isyyssolettaman (Isyyslaki 700/1975), adoption (Laki lapseksiottamisesta 153/1985) tai isyyden tunnustamisen tai vahvistamisen kautta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 ja Laki lapsen elatuksesta 704/1975). Huttunen muistuttaa kuitenkin vielä siitä tosiasista, ettei isyyssolettama huomioi kuitenkaan sitä, onko lapsi saanut alkunsa hedelmöityshoidon tai keinoalkuisen hedelmöityksen avulla.
3. Psykologinen isyys on sitä, kehen lapsella on tunnepohjainen, kiintymykseen perustuva isäsuhde.
4. Sosiaalinen isyys ilmenee siinä, kenen kanssa lapsi asuu ja jakaa arkeaan.

Myös äitiyden osalta voidaan Huttusen mukaan erottaa biologinen, juridinen, psykologinen ja juridinen äitiys, joskin juridinen äitiys on saatavissa joko biologisen siteen tai adoption perusteella. Myöskään äitiyden tunnustamista eikä vahvistamista käytännössä ole ollut. Se, mikä vaikutus esimerkiksi munasolujen ostamisella ja kohdunvuokrauksella tulee olemaan tähän seikkaan, jää Huttusen mukaan nähtäväksi. (Emt.)

Myös Sami Mahkonen nostaa lainsäädännön ohien käsitteet biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus sekä psykologinen huoltajuus tai vanhemmuus. Vaikka Mahkosen mukaan lainsäädännössä on biologisella vanhemmuudella hyvin vahva ote, voidaan sieltä löytää myös kohtia, jotka ottavat huomioon myös sosiaalisen vanhemmuuden. Esimerkkinä tästä hän mainitsee lain päivähoiton asiakasmaksuista, joiden määrittämiseksi tänä päivänä pyydetään myös perheen toisen aikuisen tulo- ja menotiedot. (Mahkonen 1998, 124–130; 141–143; katso tarkemmin Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 7 a §.)

3.1 Ottolapsen kautta syntynyt vanhemmuus

Tarja Pösö määrittelee adoption juridiseksi vanhemmuudeksi, koska sen pohjana on lainsäädäntö. Hän näkee adoption mahdollisuutena 1) ulkoisen perhesiteen muodon vahvistamisen, 2) perheen sisäisen ja jo voimassa olevan toiminnan virallistamisen ja 3) suvun jatkuvuuden varmistamisen. (Pösö 2003.) Käytännössä adoptio merkitsee aina vanhemman oikeuksien ja velvollisuuksien siirtymistä lapsen adoptiovanhemmille eli lapsi saa adoptioperheessään oikeudellisesti saman aseman kuin biologinen lapsi. Lainsäädännöllisesti adoptiolla on hyvin vahva merkitys niin lapselle kuin vanhemmalle. Adoptio voi toteutua myös perheen sisäisesti, jolloin lapsen luona asuvan biologisen vanhemman puoliso asuu perheessä ja adoptoi lapsen. Ulkoisessa adoptiossa perheen kummallakaan aikuisella ei ole biologista suhdetta lapseen. (Lapsen oikeuksien sopimus 1998, 30; Pelastakaa lapset ry 2012, Adoptiot.)

Lapsen adoptoiminen edellyttää aina adoptioeuvontaa, jota Suomessa järjestetään joko perheen asuinkunnan tai Pelastakaa Lapset ry:n toimesta. Pelastakaa Lapset ry:n www-sivuille on koottu perustietoa adoptiosta. Tämän mukaan adoptioeuvonnan alussa arvioidaan hakijoiden edellytyksiä esimerkiksi iän, sosioekonomisen tilanteen, terveydentilan ja valmiutta adoptiovanhemmuuteen erilaisten teemojen, kuten hakijoiden motiivien, ja nykyisen elämäntilanteen osalta. Adoptioeuvonnan aikana työstetään myös tulevien adoptiovanhempien valmiutta yhteydenpitoon lapsen syntymäperheeseen sekä käsitellään lapsen oikeutta itseään koskeviin tietoihin esimerkiksi luovuttamiseen johtaneiden syiden osalta ja niiden merkitystä lapsen identiteetin muodostumisessa. (Pelastakaa lapset ry 2012, Adoptiot.)

Kotimaisessa adoptiossa työskennellään lapsen, lasta luovuttavien ja lasta vastaanottavien tahojen kanssa. Lupa adoptioon tarvitaan myös lapsen biologiselta isältä, mikäli lapsi on syntynyt avioliitossa tai isyys on vahvistettu. Muutoin suostumuksen lapsen luovuttamisesta tekee lapsen biologinen äiti. Lapsen syntymän jälkeen biologisilla vanhemmilla on vielä kahdeksan viikon harkinta-aika, ennen kuin suostumus luovuttamisesta allekirjoitetaan. Lasta voidaan tarvittaessa hoitaa harkinta-ajalla myös lyhytaikaisessa perhehoidossa. Biologiset vanhemmat voivat esittää toiveita adoptioperheen ja lasta koskevan yhteydenpidon suhteen. (Em.)

Lain mukaan adoptio on mahdollinen joko avioliitossa oleville tai yksinäisille, 25 vuotta täyttäneille henkilöille, joskin uuden lain mukaan lapsi tulisi ensisijaisesti kuitenkin sijoittaa kahden vanhemman perheeseen. Myös adoptoitavan ja adoptionhakijan väliseen ikäeroon ja hakijan ikään on asetettu rajoite, mikäli adoptoitava on alaikäinen. Joitakin poikkeuksia ikärajoista on esimerkiksi perheen sisäisissä adoptioissa. Adoptiovanhemmilta edellytetään kykyä rakentaa elinikäinen, hoitava ja lämmin suhde lapseen. (Pelastakaa lapset ry 2012, Adoptiot.)

Adoption vahvistamisen jälkeen adoptioneuvonta voi jatkua tarpeen mukaan. Neuvontaa saavat niin syntymävanhemmat, lapsi kuin myös adoptiovanhemmat. Adoption eri osapuolilla voi olla tarve selvittää adoptioon liittyviä tietoja myöhemminkin, jolloin heille on mahdollista hakeutua adoption jälkipalveluun esimerkiksi erilaisten taustatietojen ja nykytilanteen selvittämiseksi. Jälkipalvelutyötä säätelee mm. adoptiolaki. Keskeistä on, että kaikilla adoption osapuolilla on oikeus saada itseään koskevia taustatietoja adoptiosta. Jälkipalvelun järjestää se taho, joka aikoinaan hoiti adoptionkin eli joko kunta tai Pelastakaa Lapset ry. (Em.)

Pelastakaa Lapset ry:n julkaisemassa kirjassa ”Matkalla perheeksi – opas adoptiovanhemmille” on koottu käytännön tietoja tuleville adoptiovanhemmille. Opas on koottu adoptiovanhempien hakumatkakokemuskyselyn ja kansainvälisen adoptiopalvelutyöntekijöiden kokemusten pohjalta. Vaikka oppaan kokemukset koskevat ulkomaan adoptioita, voi sitä hyödyntää myös kotimaisen adoption kohdalla, koska kokemusnäkökulmana oppaassa käytetään hyvin pitkälle lapsen kokemusta ja kuuntelemista. (Pärssinen-Hentula & Pietarila & Hietaranta 2007.)

Jaana Vuori kritisoi väitöskirjassaan sitä, että perhe, joka on syntynyt tai kasvanut adoption kautta, rinnastetaan useimmiten ammattilaisille suunnatuissa teksteissä eroperheisiin, joiden katsotaan rakentuvan rikkimenneiden perheiden palasista. Hän muistuttaa adoptioperheiden rakenteen useimmiten olevan ydinperheiden kaltaisia ainoastaan sillä erolla, että adoptioperheen kehityskaari on poikkeava. (Vuori 2001, 331.)

3.2 Vanhemmuus samaa sukupuolta olevien parisuhteessa

Englantilaisen kirjailijan, Vita Sackville-Westin ja hänen puolisonsa, diplomaatti ja kirjailijan Harold Nicolsonin, poika Nigel Nicolson julkaisi vuonna 1973 kirjan, jonka hän on kirjoittanut vanhempiensa avioliiton aikaisista tapahtumista. Kirjan pohjana ovat vanhempien kirjeet, päiväkirjat ja erilaiset muistot, myös hänen omansa, vanhempiensa elämästä. Itse kirjassa ja kirjan näytteissä näyttäytyy, joskin aika-ajoittain hyvin tulkinnanvaraisestikin, vanhempien homoseksuaalisuus. Miten tämän päivän Suomessa näyttäytyy homovanhemmuus? Onko se edelleen piilossa oleva ominaisuus, kuten kirjan tapahtumien aikakautena, 1920-luvun Englannissa? (Nicholson 1998.) Marko Salonen on kirjoittanut vuonna 2008 artikkelin seksuaalisuuden yhteiskunnallistumisesta. Salosen mukaan homo- tai heteroseksuaalisuuden nimikkeitä ei juurikaan Suomessa käytetty seksuaalisuuden paikantamiseen juuri ennen ja jälkeen toisen maailmansodan. Lisäksi puhe homoseksuaalisesta oli tuolloin myös vaarallista ja vaiettua. Hän muistuttaa, että vasta vuonna 1971 homoseksuaalisuuden rangaistavuus poistettiin Suomen rikoslaista ja kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 1981, käsite poistettiin lääketieteestä mielisairautta ilmaisevana tautiluokituksena. Salosen arvion mukaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana homoseksuaalisuudesta on tullut sallitumpi seksuaali-identiteetti. (Salonen 2008, 271–274.) Voisiko tämä sama kehityslinja käydä myös vanhemmuudelle, joka rakentuu perheessä kahden samaa sukupuolta olevan aikuisen varaan?

Tutkimuksia homo- ja lesboperheissä elävistä lapsista on tehty erityisesti Yhdysvalloissa 1970-luvulta lähtien. Näitä tutkimustuloksia on kartoittanut lastenpsykiatri Tytti Solantaus⁶. Solantaus toteaa, että lesboäitien perheistä tutkimustuloksia on paljon enemmän kuin homoisien perheistä. Tutkimusten mukaan homoseksuaalisten ja heteroseksuaalisten vanhempien välillä ei ole eroa esimerkiksi siinä, miten kiinnostunut vanhempi on lapsestaan ja kuinka paljon aikaa lapsen kanssa vietetään. Myöskään samaa sukupuolta olevien vanhempien perheessä kasvaminen ei tutkimusten mukaan näytä aiheuttavan minkäänlaista poikkeavuutta esimerkiksi lasten sukupuoli-identiteettiin eli siihen, kokevatko he itsensä tytöiksi vai pojiksi. Myöskään lasten sosiaalisen sukupuolen kehityksessä eli tyttömaisessä tai

⁶ Olen pitäytynyt tutkimuksessani Solantauksen laatiman liitteen tiedoissa, koska katson sen riittävän teoreettiseksi reunaksi tutkimukseni suhteen. Tämä seikka ei kuitenkaan poissulje sitä mahdollisuutta, että tutustumalla alkuperäisiin lähteisiin, voi lukija saada laajemman kuvan asiasta.

poikamaisessa käyttäytymisessä ja seksuaalisessa suuntautumisessa ei ole havaittu mitään systemaattisia eroja homo- ja heteroperheiden välillä. Solantaus muistuttaakin siitä, että perhetutkimuksessa pitäisi moraalisen pohdinnan sijasta kiinnittää huomiota enemmän vanhemmuuden muihin osa-alueisiin ja perhemuotojen rikkauteen. (Solantaus 2003; 2008.)

Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä miettineen toimikunnan mietinnön mukaan oleellista eroa homovanhemmuuden ja heterovanhemmuuden välillä ei ole. Tärkeintä on vanhemman ja lapsen välisen ihmissuhteen ja vanhemmuuden merkitys. Toimikunnan mukaan on keskeistä ajatella, että perheen sisäiset ongelmat eivät ole riippuvaisia vanhempien sukupuolesta ja korostavat erilaisten kasvuympäristöjen vaikutusta tilanteisiin. Toimikunnan näkemyksen mukaan homovanhemmuus vaatii suvaitsevaisuutta ja vanhemmuuden osalta uusia käsitteitä, joiden uskotaan muodostuvan ajan kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003.)

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien ja samaa sukupuolta olevien pariin sisäinen adoptio tuli Suomessa mahdolliseksi 1.9.2009. Käytännössä tämä tarkoittaa adoption mahdollisuutta kahdessa tilanteessa: 1) perheen sosiaalinen vanhempi adoptoi kumppaninsa biologisen lapsen, joka on vanhemman aikaisemmasta suhteesta eri sukupuolta olevan kumppanin kanssa tai 2) samaa sukupuolta olevat vanhemmat hankkivat lapsia parisuhteensa aikana, minkä jälkeen adoptio on myös mahdollinen. Sisäisen adoption kautta syntyvän juridisen vanhemmuuden etuna on lapselle se, että sen kautta määrittyy myös elatusvelvollisuus ja perimisoikeus. (Katso tarkemmin Laki rekisteröidystä parisuhteesta 9 §; Laki lapseksiottamisesta 153/1985.) Vanhemmuus samaa sukupuolta olevien parisuhteessa mielletään juridiseksi vanhemmuudeksi. Juha Jämsä toteaa kuitenkin ”Sateenkaariperheet ja hyvinvointi” – kirjassa, että juridisia ja Suomen perustuslain vastaisia puutteita vanhemmuuden toteutumisessa kuitenkin on. Esimerkkeinä puutteista hän mainitsee tasavertaiset palvelut ja perhevapaat sekä perhesuhteen oikeusturvan. (Jämsä 2008.)

Juha Jämsä ja Paula Kuosmanen ovat toimittaneet vuonna 2007 suomalaisia sateenkaariperheitä sosiaali- ja terveystalouden sekä koulun käyttäjinä koskevan tutkimusraportin. Tutkimusraportissa sateenkaariperheellä tarkoitetaan niitä lapsiperheitä, joiden vanhemmat ovat seksuaaliselta suuntautumiseltaan joko lesbo-, homo-, bi-, ei-heteroseksuaalisia tai transvanhempia. Tutkimuksessa on mukana myös perheitä, jotka ovat rakentuneet kolmen tai neljän vanhemman kautta. Tämä kokonaisuus kuvaa osuvasti sitä

kirjoa, minkä kautta perheitä nykyään muodostuu. Koska tutkimukseen vastanneista miespuolisia oli ainoastaan 10%, muistuttaa Jämsä, että tutkimus on suuntaa-antava, eikä millään tavoin kerro kaikkien sateenkaariperheiden näkemyksiä tutkittavasta asiasta. Tutkimuksessa oli mukana myös 11 transvanhempaa ja heidän puolisoaan, jotka vastasivat tutkimuksessa heille erikseen muokattuun kyselyyn. Tunnusomaista vanhemmuuden osalta näissä kaikissa perheissä on se, että juridisen vanhemmuuden lisäksi korostuu myös sosiaalinen vanhemmuus. (Jämsä & Kuosmanen 2007.)

Paula Kuosmanen on muistuttanut siitä, että lesboäitien yksi sukupolvi näyttäytyy siinä, miten lesboäidit tai naisparit ovat muodostaneet yhdessä homomiehen tai miesparin kanssa moniapilaperheen. Tämän pohjalta moniapilaperhe saattaa näyttäytyä joko kolmi- tai neliapilaperheenä aikuisperheenjäsenten lukumäärän mukaisesti. Ominaista tälle sukupolvelle on se, että vanhemmuutta jaetaan alusta lähtien sosiaalisesti parisuhteen rajojen yli ja tunne lapseen on emotionaalinen. (Kuosmanen 2007.) Lisäksi Juha Jämsä on puolestaan muistuttanut seikasta, mikä koskee transvanhempien tilannetta. Eli sukupuolensa vaihtanut voi olla sekä lapsensa synnyttänyt, juridinen äiti että juridinen isä. Samalla tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että lapsella voi olla siis kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa. (Jämsä 2008.)

Aivan lopuksi on hyvä vielä todeta, että Judith Butler on pohtinut sitä, miten lesbojen ja homojen läheissuhteet mielletään eri maiden lainsäädännöissä. Hän nostaa kritiikin kohteeksi tavan, jonka näkee mahdolliseksi, kun näitä perhesuhteita tunnustetaan. Tapa liittyy siihen, että lesbo- ja homoperheet tunnustetaan, mikäli ne ovat vallitsevaan järjestelmään sopia ja vanhemmuudesta riisuttuja perhemuotoja. (Butler 2004.)

3.3 Eron jälkeinen vanhemmuus

Jouko Huttunen kertoo vuonna 2001 ilmestyneessä kirjassaan 34-vuotiaasta Karista, jonka isyys rakentuu useammasta elementistä. Kari oli tullut ensimmäisen kerran isäksi 21-vuotiaana ja suhde näihin kahteen lapseen oli hyvin erilainen – toisen lapsen kanssa Kari oli saanut kasvaa isyydessään kauemmin ja toisen lapsen osalta isyys jäi lähinnä biologisuuden varaan. Nelisen vuotta ensimmäisen lapsen syntymästä Kari tapasi ”elämänsä naisen”, jonka

kanssa halusi varauksetta olla ja saada lapsia. Vaikka Karin puolison mielenkiinto kohdistui lasten saamisen sijaan enemmän työhön, tuli Kari 28-vuotiaana kolmannen kerran isäksi. Tämän lapsen syntymän jälkeen Karin isyys vahvistui voimakkaasti – hän oli mukana lapsen kasvussa jo alusta lähtien. Lapsen ollessa 3 vuotta, vanhemmat erosivat ja äiti ja poika muuttivat Karin luota pois. Tämä oli valtava pettymys Karille. Kaksi vuotta eron jälkeen Kari tapasi yksinhuoltajaäidin, joka muutti kolmen lapsensa kanssa Karin luokse. Lapsista nuorimmaisen kontakti omaan isään puuttui, minkä johdosta suhde 2-vuotiaan Jutan ja Karin välillä näyttäytyy kehkeytyvän suuntaa, että Jutta kokee Karin olevan hänen isänsä. (Huttunen 2001, 30–35.) Vanhempien eroja tutkinut Aino Kääriäinen (2008, 82) muistuttaa parisuhteen päättymisen sysäävän koko perheen muutoksen tilaan. Nämä muutokset koskevat muun muassa arkisia käytäntöjä ja tunteita. Hän toteaa vanhempien joutuvan tilanteeseen, jossa joutuvat ottamaan kantaa, tekemään selväksi ja tulemaan tietoisiksi omasta roolistaan lapsen elämässä. (Katso myös Kuronen 2003, 113–114.)

Eron jälkeinen vanhemmuus on hyvin paljon myös juridista vanhemmuutta. Sami Mahkonen on tarkastellut vanhemmuutta koskevaa lainsäädäntöä vuonna 1998 ilmestyneessä kirjassa ja muistuttaa siitä, että vaikka lapsen etu käytännössä pitää joka kerta määrittellä jokaista lasta koskevaksi, on lasten biologisilla vanhemmilla kuitenkin melko vapaat kädet sopia huollettaviensa elatuksesta, asuinpaikasta ja tapaamisoikeudesta sekä huollon muodosta. (Mahkonen 1998, 49.)

Kun Jouko Huttunen 1980-luvulla ensimmäisiä kertoja tarkasteli isyyttä, ei tutkimuskirjallisuutta juurikaan ollut saatavilla. Hänen näkemyksensä mukaan isyys nähtiin tuolloin enemmänkin tasolla, mikä ei liittynyt juurikaan lapsen hoitamiseen ja arkeen, vaan enemmän miehen auktoriteettiasemaan ja lapsen ”ulkoistamiseen” äidistä ja kodin piiristä. Hänen mukaan tämä sama isyyden uinumisen ja käsitys isyydestä oli näkyvissä jo 1950–60-luvuilla. Kun isyyden historian rinnalle nostetaan myös äitiyden historiaa, voidaan nähdä joitakin merkkejä vanhemmuuden individualistisesta kehityksestä – toisaalta isien lisääntynyt isyyden tietous ja halu yksilölliseen, merkittävään isyyteen ja toisaalta äitien siirtyminen työmarkkinoille ja jaetun vanhemmuuden malliin. Aikaisempi, familistinen malli, missä isän vastuulla voitiin nähdä perheen elättäjäys kodin ja lastenhoidon jäädessä äidille, on tullut monen seikan pohjalta tiensä päähän jo senkin seikan osalta, että erovanhemmuus on tosiasiallisesti monen lapsen ja vanhemman arkipäivää. (Huttunen 2001; Jallinoja 2000.) Vaikka Jouko Huttunen tarkastelee isyyttä lapsistaan erillään asuvan isän näkökulmasta ja

käyttää ilmauksina etä-, tapaa- ja viikonloppuisää, näen nämä ilmaukset myös mahdollisina äidille, mikä kokonaisuudessaan puoltaa sukupuolineutraalia eron jälkeisen vanhemmuuden käsitettä tutkimuksessani. Tällä ilmauksella haluan painottaa erityisesti sitä, että lapsen ja vanhemman välillä on yhteisen arjen sijaan etäisyyttä. (Huttunen 2001, 97–98.)

Tiina Hokkanen on tutkinut eron jälkeistä vanhemmuutta. Hänen tarkastelunsa liittyy vanhempien, sekä isien että äitien, arjen kokemuksiin yhteishuollosta. Hokkasen mielenkiinto tutkimuksessa liittyi muun muassa siihen, miten vanhemmat kokevat lastensa läsnäolon ja poissaolon tilanteet ja tilanteiden vaihtumiset. Se, että rahalla voisi olla mitään yhteyttä vanhemmuuteen, tuli hänelle yllätyksenä jo ensimmäisessä teemahaastattelussa. Tämän myötä Hokkanen kyseli tutkimuksessaan vanhemmilta myös talouteen liittyvistä kysymyksistä, jotka kiteytyivät vanhempien puheissa useimmiten lapsen elatukseen ja omaisuuden jakoon. Myös vanhempien seurustelusuhteeseen liittyvät kysymykset yllättivät hänet. Hokkasen tutkimuksessa vanhemmat näkivät yhteishuollon valinnan perusteena sille, että lapsilla olisi eron jälkeen molemmat vanhemmat. Vanhemmat näkivät yhteishuollolla olevan vaikutusta myös lasten kasvatukseen. (Hokkanen 2005.)

Seuraavaksi nostan esille vanhemmuutta yksinhuoltaja- ja uusperheissä. Vaikka nämä molemmat ovat jatkoa eron jälkeiselle vanhemmuudelle, on niitä syytä tarkastella hieman lisää, koska yksinhuoltajavanhemmuudessa melko usein vastataan perheen aikuisena kodin ohella myös lapsista yksin ja uusperhevanhemmuudessa arkea oletetaan jakavan myös toisen aikuisen kanssa.

3.4 Vanhemmuus yksinhuoltaja- ja uusperheissä

Katja Forssén, Anita Haataja ja Mia Hakovirta toteavat Suomessa tehdyn vähäisesti tutkimuksia yksinhuoltajuudesta ja näissä tutkimuksissa keskitytty vanhemmuuden sijaan enemmän työllisyyden ja taloudellisen hyvinvoinnin kysymyksiini. He muistuttavat myös siitä, miten moninainen mielikuva yksinhuoltajuudesta voi olla. Osa yksinhuoltajaksi luokitelluista vanhemmista kokee tilanteensa tavalliseksi, osan yksinhuoltajista kokiessa arkensa hyvinkin raskaaksi ja ongelmaiseksi. (Forssén & Haataja & Hakovirta 2009, 9–11.)

Mari Broberg ja Juhani Tähtinen tarkastelevat artikkelissaan ”Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä” sitä, miltä yksinhuoltajuus näyttää perheen sisältä päin tarkasteltuna ja perheen toimivuuden kannalta. Heillä on tarkastelunsa pohjana yksinhuoltajana ja vanhempana oleminen – aineisto⁷, joka on kerätty vuonna 2002. Broberg ja Tähtinen muistuttavat siitä, että yksinhuoltajaperheissä näyttäytyy kaksi melko tavanomaista resurssipuutetta: talous ja aika. Yhden ihmisen palkka ja aika eivät useinkaan riitä samaan kuin kahden ihmisen palkka ja aika. Oman tutkimuksensa puitteissa he havaitsivat, että perheen toimivuuden osa-alueista ongelmallisimmat, kuten perheenjäsenten velvollisuudet ja kotitöiden jakaantumiset, olivat samoja kaikissa perhemuodoissa. Myös lapsen ja vanhemman välinen suhde näyttäytyi samankaltaiselta kuin muissakin perheissä – lapsen tarpeet määrittivät vanhemman toimintaa. Tarkastellessaan yksinhuoltajan omaa kokemusta omasta vanhemmuudestaan, vahvistui heidän aikaisempi olettaus myös siitä, että yksinhuoltajat kokevat vanhemmuuden rankempana kuin ne vanhemmat, jotka jakavat vastuuta perheiden arjen toimivuudesta yhdessä. Tilanne koettiin myös sitä rankemmaksi, mitä enemmän perheeseen kuului lapsia, mitä tiukemmalla perheen talous oli ja mitä epäsuotuisampi suhtautuminen omaan vanhemmuuteensa vanhemmalla oli. Toisaalta yksinhuoltajan sukupuoli, yksinhuoltajuuden tausta, yhteistyön laatu lapsen toisen vanhemman kanssa, lapsen ja toisaalla asuvan vanhemman välinen suhde, perheen taloustilanne ja kokemus yksinhuoltajuudesta määrittivät myös sitä, miten positiiviseksi kokemus omasta vanhemmuudesta saattoi muodostua. Broberg ja Tähtinen päätyvätkin toteamaan, ettei yksinhuoltajuus sinänsä ole riskitekijä vanhemmuudessa ja perheen toimivuudessa. Riskitekijäksi näyttää muodostuvan kuitenkin ne perheen sisäiset (lapsen ja toisaalla asuvan vanhemman välinen suhde, miten kokee oman vanhemmuutensa yksinhuoltajana) ja ulkoiset (perheen taloustilanne ja perheen koko) voimavarat, jotka liittyvät tilanteeseen, kun perheen arjesta vastaa yksi aikuinen. (Broberg & Tähtinen 2009.)

Aino Kääriäinen on pohtinut omassa, eroja koskevassa tutkimuksessaan, mistä vanhemmuudessa voisi edes hieman tinkiä. Hän pohjustaa kysymystä toteamalla, että vanhemmuus on hyvin moniulotteinen käsite, jolla on samanaikaisesti yhteiskunnallinen, taloudellinen ja juridinen puolensa, unohtamatta vanhemmuuden sosiaalista, biologista ja psykologista puoltakaan. Vanhemmuudella on myös erilaisia rooleja ja olemisen tapoja. Kääriäinen näkee vanhemmuuden taustalla olevan neuvottelun, joka luo pohjaa myös

⁷ Brobergin ja Tähtisen aineisto on peräisin Suomen Akatemian rahoittamasta Syreeni-tutkimusohjelman hankkeesta *Origins of Exclusion in Early Childhood*.

vanhemmuudesta tinkimiselle. Millaisissa tilanteissa vanhemmuudessa voisi sitten tinkiä? Kääriäinen havaitsi tutkimuksessaan vanhempien tarpeen säilyttää perheen elämä eron jälkeen entisenlaisellaan kahden vanhemman perheenä. Mikäli näin ei toteutunut, saattoi eron jälkeinen vanhemmuus näyttäytyä suorittamisen ja näytön paikkana. Erityisesti ne vanhemmat, jotka olivat tehneet eropäätöksen ja mahdollisesti jatkoivat asumista yhdessä lapsen kanssa, kokivat syyllisyyttä päätöksestään. Keinoina näihin syyllisyyden tunteisiin vanhemmat näkivät arjen rytmittämisen oman tekemisen osalta lasten tarpeita vastaavaksi ja huomion kiinnittämisen omaan jaksamiseen. Kääriäinen huomasi myös, että eron jälkeinen vanhemmuus saattaa olla myös mahdollisuus vanhemmuuden jakamiseen ja selkiytymiseen tai oman vanhemmuuden toteuttamiseen. Vanhemmuuden jakaminen näytti edellyttävän kuitenkin sitä, ettei parisuhteen aikana ole esiintynyt mitään sellaista, joka olisi murentanut luottamusta toiseen. Tilanne, jossa vanhemmat ymmärsivät joko yhteisen vanhemmuuden välttämättömyyden tai tilanteen, ettei toisesta pääse eroon lasten asioissa, näyttää olevan pohjana vanhemmuuden jakamiselle. Kääriäinen korostaa, että näissä tilanteissa vanhemmat kykenivät pitämään vanhemmuuden ja parisuhteeseen liittyvät asiat erillään. (Kääriäinen 2008.)

Aino Ritala-Koskinen muistuttaa uusperheitä muodostuvan, ei ainoastaan heterosuhteissa elävien erotessa, vaan myös ottolapsen, samaa sukupuolta olevien parien ja vanhemman leskeksi jäämisen kautta. Myös yksinhuoltajavanhemman lapselle saattaa muodostua kokemus uusperheydestä, mikäli lapsen vanhemmalla on kumppani, joka vieraillee perheessä tai vastavuoroisesti tapaa lasta säännöllisesti lapsen vieraillessa vanhempansa luona. (Ritala-Koskinen 2001, 22; 84.) Ritala-Koskisen lisäksi myös Risto Jaakkola ja Riitta Sääntti muistuttavat uusperheen olevan myös oma merkittävä perhemuotonsa, missä jommallakummalla aikuisella tai molemmilla on ollut oma ydinperheikansa. (Jaakkola & Sääntti 2000, 6.) Lisäksi Ritala-Koskisen ohella vuorovaikutuksesta kirjoittaneet Toini Ojala ja Antti Uutela muistuttavat siitä, että uusi ihmissuhde on aina lapselle myös mahdollisuus rikastuttaa vuorovaikutustaan uusilla ulottuvuuksilla (Ojala & Uutela, 1993, 114; Ritala-Koskinen 2001, 210).

Ritala-Koskinen on jaetullut uusperheissä elävien lasten näkökulmasta vanhemmuutta ja päätenyt myös biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Samalla hän on joutunut näitä käsitteitä myös kyseenalaistamaan, koska aina ei esimerkiksi biologisen vanhemman kohdalla voida olla täysin varmoja siitä, kuka lapsen on siittänyt.

Kyseenalaistaessaan sosiaalista vanhemmuutta Ritala-Koskinen kysyykin, mikä on uuden aikuisen mahdollisuus ja velvollisuus huolehtia lapsesta ja hyväksyykö lapsi tämän huolenpidon. Hänen tutkimuksessaan lapset kutsuivat useimmiten biologista isäänsä oikeaksi isäksi erona uudelle isälle. Tästä huolimatta Ritala-Koskinen tutkimuksessa painottui uusien isien läsnäolo ja aktiivisuus arjessa lapsen kanssa. Vastaavasti äitien kanssa tekeminen oli jotain tavallisempaa ja arkeen kuuluvaa, kuten vaateostoksilla käymistä. Hän huomauttaakin, ettei näiden uusien isien merkitys ole vähäinen lapsille, jotka saavat nauttia uusien isien tarjoamasta ajasta. Lasten rooli vanhemmuuden rakentumisessa näyttäytyi Ritala-Koskinen mukaan siinä, miten lapset omalta osaltaan rakensivat tätä vanhemman arjen huolehtimisvastuuta. Lapset saattoivat esimerkiksi valita, keneltä kysyvät lupaa erilaisiin asioihin tai kenelle ilmoittavat menoistaan. (Ritala-Koskinen 2001.) Arjen erimielisyydet puolestaan näyttäytyivät Jaakkolan ja Sänntin tutkimuksessa yhtenä keskeisimpinä seikkoina sillä erolla, että ydinperheissä arjen erimielisyydet liittyivät lähinnä kotitöiden jakamiseen ja lastenhoitoon ja uusperheissä lasten kasvatukseen. (Jaakkola & Sänntti 2000, 62.)

Tiina Hokkanen on todennut vanhempien uusien parisuhteiden vaikuttavan vanhemmuuteen jo senkin seikan pohjalta, että siihen liittyy vahvaa rakastumisen tunnetta. Vaikka Hokkanen muistuttaa tämän tunteen perheen uuteen aikuiseen useimmiten olevan erilainen lapsen vanhemmalla ja lapsella, näkee hän tutkimuksensa pohjalta melko tyypillisenä, että vanhemman suhde uuteen kumppaniin välittyy lasten kautta. (Hokkanen 2005, 148–168.)

4 TUTKIMUSASETELMA

Samalla, kun Leena Valkonen toteaa omassa tutkimuksessaan fenomenografian avulla tutkittavan käsityksiä, joutuu hän myöntämään, ettei käsitystä ole selkeästi määritelty tutkimuskohteena. Valkosen mukaan fenomenografiassa voidaan käsitysten takana olettaa olevan esimerkiksi yksilön ja ympäröivän välisen suhteen tai yhteys kokemukseen. (Katso tarkemmin Valkonen 2006, 18–27.) Seuraavaksi esittelen oman tutkimukseni tutkimusasetelmaa, jossa yhtenä merkittävänä tekijänä voidaan nähdä juuri filosofinen, ihmisen elämys- ja kokemusmaailmaan liittyvä fenomenologis-hermeneuttinen, lähtökohta. (Varto 1992.)

4.1 Tutkimuksen filosofinen lähtökohta

Tutkimukseni filosofinen lähtökohta nojaa siis fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, jonka ydinajatuksena on ihmisen elämys- ja kokemusmaailman ymmärtäminen ja tulkinnan tarve. (Emt.) Tämän lisäksi Hannele Lukkarinen tarkentaa fenomenologiassa tarkasteltavan erityisesti tiedostettujen toimintojen merkitysulottuvuuksia, käsitteellisiä rakenteita, mitkä auttavat rakentamaan asiaa lopulta yhtenäiseksi ja mielekkääksi kokemukseksi. (Lukkarinen 2001, 118–119.) Omassa tutkimuksessani erilaiset toimintojen merkitysulottuvuudet tarkoittavat esimerkiksi sitä, että on eri asia ajatella vanhemmuutta kuin olla itse vanhempi. Näen tämän seikan pohjana myös sille oletukselle, että osa vanhemmuudesta voidaan rakentaa käsitteille, joiden pohjana on joko kuvitteellinen tai omakohtainen vanhemmuuskokemus.

Toinen fenomenologisuuteen liittyvä seikka on oletus kokemuksen yhteisöllisyydestä eli siitä, että asioiden alkuperä on yhteisöissä, johon kukin toisaalta kasvaa ja toisaalta kasvatetaan. (Laine 2010, 30.) Tutkimukseni perustana on ajatus, että nuoret, jotka ryhmäkeskusteluun osallistuivat, ovat kasvaneet ja tulevat vielä tämän jälkeenkin kasvamaan yhteisöissä, kuten perheen, suvun, koulunkäynnin ja harrastusten kautta muodostuneissa yhteisöissä. Vaikka en kerännyt tietoja oppilaiden taustoista, on vähintäänkin yksi luonnollinen yhteisö, luokkayhteisö, jo tutkimuksessani luontevasti olemassa.

Kolmas fenomenologisuuteen viittaava piirre löytyy käyttämästäni aineistonkeruumenetelmästä. Vaikka Laine viittaa tässä yhteydessä haastatteluun, uskallan väittää, että tutkimuksessani käytetty menetelmä, ryhmäkeskustelu, on haastattelun kaltaisesti luonteeltaan avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen tapahtuma, jossa keskustelukumppaneille, tai kuten Laine ilmaisee, haastateltavalle, pyritään antamaan mahdollisimman paljon tilaa. (Emt., 37.)

Laine näkee kokemuksen ja käsitysten välisen suhteen ongelmallisena. Hän toteaa, etteivät käsitykset ole syntyneet aina omien kokemusten kautta, vaan näkee käsitysten syntyvän myös yhteisöissä ilman reflektoituja kokemuksia. Tämän myötä Laineen, ja myös minun, näkemyksen mukaan käsitykset syntyvät yhteisössä abstraktisimpina kokonaisuuksina ja saattavat ilmaista jotakin yhteisön tyypillisistä tavoista ajatella maailmaa. (Laine 2010, 38.)

Hermeneutiikassa merkittävää on erilaisten ilmaisujen, niin kielellisten kuin myös kehollisten ilmaisujen, merkityksen oivaltaminen tai ymmärtäminen, jota tukee tutkijan esiymmärrys asiasta. Hermeneutiikan kolmas avainkäsite, hermeneuttinen kehä, muodostuu juuri näiden kahden avainkäsitteen eli ymmärtämisen ja tutkijan esiymmärryksen myötä. (Emt., 36–37.) Tutkimuksessani hermeneuttisuus ilmenee siinä, että tutkimustulokset nousevat esiin merkityksistä, tulkinnoista ja muista ihmismielenrakenteista siinä keskustelukokonaisuudessa, joka on tutkimusaineistoksi tietyssä ryhmäkeskustelussa tallentunut. Timo Latomaa on ottanut kantaa ymmärtämisen, ja samalla myös ymmärtävän tutkimuksen, rakenteeseen. Latomaa muistuttaa, että ymmärtävän tutkimuksen metodina on tulkinta, joka kumpuaa tekstin sisällön olettamuksista ja vasta ymmärtämiseen liittyvät esiymmärrys ja ymmärrys, joiden erot hän näkee seuraavanlaisiksi. Arki- ja teoreettisesta tiedosta rakentuva *esiymmärrys* on etukäteisoletuksia ja ennakkokäsityksiä tekstin mahdollisista merkityssisällöistä. Esiymmärrys on sekä ymmärtävän tutkimuksen lähtökohta että ymmärtämisen lähtökohta. Vastaavasti *ymmärrys* on sekä tekstin merkityksien tavoittamista että ymmärtävän tutkimuksen, tulkinnan avulla saatu, lopputulos. Lisäksi ymmärrys muodostaa uuden ymmärryksen lähtökohdan eli esiymmärryksen seuraavalle asialle. (Latomaa 2008, 64.)

Juha Perttulan mukaan fenomenologisessa erityistieteessä empiirisyys tarkoittaa toisten kokemusten tutkimista, jossa tutkimuksellinen ymmärrys nojautuu tutkijan tajunnalle (Perttula 2008, 135). Voin mielestäni tähän näkemykseen yhtyä, vaikka tutkinkin käsityksiä,

jotka rakentuvat osin myös nuorten omille, henkilökohtaisille kokemuksille. Perustelen tätä kantaani sillä, että näkemykseni mukaan sekä aineistonkeruumenetelmäni että käyttämäni analyysimenetelmä liittyvät juuri tutkimukseni empiiriseen olemukseen ja vastaavasti tutkimustulokset, eli tutkimukseeni osallistuneiden nuorten vanhemmuuskäsitykset, ovat koko prosessin lopputuotos.

4.2 Tutkimuskysymykset ja empiirisen tutkimuksen lähtökohta

Pertti Alasuutarin mukaan laadulliselle analyysille on tyypillistä, että siinä pyritään tekemään yleistyksiä ja päätelmiä aineistosta nousevien seikkojen perusteella. Hän toteaa, että yleistämisen sijaan voidaan puhua myös suhteuttamisesta, jossa on tarkoitus toisaalta muistaa aineiston ainutkertaisuus ja rajallisuus sekä toisaalta myös teoria, johon tutkimuksessa viitataan. (Alasuutari 2007, 231–251.) Kuitenkin, oli kyseessä sitten yleistäminen tai suhteuttaminen, pyritään aineistoa tarkastelemaan aina monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti nostoen siitä esiin merkityksellisiä teemoja. Tähän samaan pyrin myös omassa tutkimuksessani. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selventää sitä, miten vanhemmuutta käsitteellistetään nuorten toimesta. Tämän johdosta olen esittänyt aineistolleni kaksi tutkimuskysymystä:

- 1) Millaisia käsityksiä nuorilla on vanhemmuudesta?
- 2) Miten nämä käsitykset ovat nuorten ryhmäkeskustelussa rakentuneet?

Kysymyksistä ensimmäinen on varsinainen tutkimuskysymys, joka minulla oli ennen aineistonkeruuta. Jälkimmäinen tutkimuskysymys muodostui varsinaisen tutkimusprosessin aikana lisäkysymykseksi aineistolle.

Tutkimusaineisto, jonka sain kerättäväkseni tammikuussa 2003 Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helmi - projektin projektipäällikön ansiosta, mahdollisti näiden kysymysten tarkastelun. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että projektipäällikkö järjesti minulle tilaisuuden päästä seuraamaan ja tallentamaan tukioppilaskoulutuksessa olevien kahdeksaluokkalaisten, 14–15-vuotiaiden nuorten ryhmäkeskustelua, missä ensisijaisena tavoitteena ja perusajatuksena oli kuulla nuorten käsityksiä vanhemmuudesta.

Kun ryhmäkeskustelua käytetään tiedonkeruumetodina, tulee tutkijan tiedostaa joitakin ryhmän koostamiseen liittyviä seikkoja, koska ryhmän kokoonpano vaikuttaa vuorovaikutuksen luonteeseen. Esimerkiksi osallistujien tuttuus ja erilaiset asemat toisiinsa nähden luovat erilaisia elementtejä keskustelulle. (Valtonen 2005, 228–230.) Omassa tutkimuksessani oppilaiden keskinäinen tuttuus ja ikä olivat hyvin yhdistäviä elementtejä. Eräänlaisena yhteisenä elementtinä ja keskustelun aktivoijana saattoi myös toimia se ajatus, että osallistuminen keskusteluun liittyi opintoihin, joita he olivat suorittamassa. Vastaavasti erottavina ja mahdollisesti keskustelun sisältöön vaikuttavana elementtinä saattoi toisaalta olla jokaisen oppilaan henkilökohtainen perhehistoria. Yhdistävistä elementeistä juuri oppilaiden tuttuus toisiinsa nähden saattoi vaikuttaa myös siihen, että keskustelutilanteessa keskustelu varsinaisesta tutkimusaiheesta lähti hyvin luontevasti sujumaan. Myöskään mitään ryhmäkeskusteluun liittyviä esittelyjä tai aloituspuheenvuoroja ei esiintynyt. On kuitenkin muistettava, että tämä ajatus on ainoastaan minun tulkintani keskustelun avauksesta ja oppilaiden tuttuudesta, koska en tulkintaani oppilailta koskaan ole tarkistanut.

Tukioppilaskoulutus ja -toiminta ovat olleet kiinteä osa jo omassa lapsuudessani 1980-luvulla koulun ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhteistä toimintaa. Vuosien saatossa myös itse tukioppilastoiminta on pysynyt tavoitteiden ja ydinajatuksen osalta hyvin pitkälle samankaltaisena. Vuonna 2012 se kuului seuraavasti:

”Tukioppilastoiminnan tavoitteena on edistää hyviä toverisuhteita, kouluviihtyvyyttä, yhteisvastuuta sekä turvallista ja kannustavaa ilmapiiriä koulussa.

Tukioppilastaan toimimisen ydinajatus on se, että toiminta parhaimmillaan on jokaisessa päivässä olevaa välittämistä, ei niinkään mahtipontisia ja suuritöisiä tapahtumia. Tällaiset tapahtumat ovat joskus paikallaan, mutta ne eivät ole toiminnan keskeisin tavoite. Tukioppilastoiminta on arjessa läsnä olemista ja välittämistä. Tukioppilaat toimivat vertaistukena muille nuorille.” (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2012, Nuortennetti.)

Tutkimuksessani mukana olleella yläasteella tukioppilaskoulutuksesta oli vastannut kaksi opettajaa vuorovuosina. Itse koulutus aloitettiin kahdeksannella luokalla ja koulutuksen pohjana käytettiin vuonna 1997 laadittua Tukioppilastoiminnan opas -kansiota, joka oli koottu

vuoden 1997 kouluttajakoulutukseen osallistuneiden tukioppilaskouluttajien ideoiden ja testaamisen myötä.

Koska tukioppilaskoulutuksen tavoitteena on esimerkiksi tukea kouluyhteisöjen yhteishenkeä, vilkastuttaa yhteistoimintaa ja innostaa empaattisesti oppilaita (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1997), voidaan olettaa, että koulutukseen hakeutuvat ovat ainakin jossakin määrin olleet peruslähtökohdiltaan sosiaalisia henkilöitä. Tukioppilaskoulutuksensa jälkeen oppilaat toimivat halutessaan yhdeksännellä luokalla tukioppilaina oman yläkoulunsa seitsemäsluokkalaisille.

4.3 Aineiston kerääminen, tallennus ja litterointi

Ennen varsinaisen ryhmäkeskustelun tallentamista keskustelin sekä sähköpostitse, puhelimitse että kasvotusten tutkimusaiheestani tukioppilaskoulutuksesta vastaavan opettajan kanssa. Hän uskoi keskustelun oppilaiden välillä onnistuvan ja antoi samalla myös lisätietoja itse tukioppilaskoulutuksesta. Tämän jälkeen tapasin koulun rehtorin ja keskustelin myös hänen kanssaan tutkimussuunnitelmastani ja tutkimukseen liittyvistä lupa-asioista. Vasta tämän jälkeen kävin esittäytymässä oppilaille. Esittelyn yhteydessä kerroin oppilaille tutkimuksestani, johon he tulisivat koulutyönsä puitteissa osallistumaan. Tämän kautta oppilaille tarjoutui tilaisuus työstää antamaani tutkimusaihetta, vanhemmuutta, myös ennakkoon. Esittelytilaisuuden lopuksi jaoin oppilaille vielä vanhempien allekirjoitettavaksi tiedotteen (liite 1), jossa tiedustelin vanhempien kantaa nuorten osallistumisesta tekemääni tutkimukseen ja mielipidettä keskustelun videoimiseen ja puheen äänittämiseen. Oppilaat itse suhtautuivat keskustelun videoimiseen ja äänittämiseen myönteisesti eivätkä kyseenalaistaneet osallistumisestaan tutkimukseen. En tiedä, saattoiko tähän vaikuttaa lupaus siitä, että oppilaat saisivat osallistumisestaan palkkioksi limsaa ja mehevän munkin vai kenties jokin muu seikka.

Varsinainen tutkimusaineistoni koostuu tukioppilaskoulutuksessa olevien nuorten noin 45 minuutin mittaisesta ryhmäkeskustelusta. Nuoria on mukana keskustelussa yhteensä 17. Varsinainen aineiston tallennustilanne toteutui maaliskuussa 2003. Tallennustilanteessa olin luokkahuoneessa läsnä oppilaiden keskustellessa heille antamastani tutkimusaiheesta,

vanhemmuudesta. Keskustelun tueksi oli opettaja kirjannut aikaisemmin tutkimusaiheen, *käsitykseni vanhemmuudesta*, myös liitutaululle. Itse keskustelu eteni kokonaisuudessaan oppilaiden omien kysymysten ja vastausten kautta. Vaikka ryhmäkeskustelussa useimmiten puhutaan ryhmän vetäjän tärkeästä roolista eli siitä, kuinka hänen vastuullaan on otollisen ilmapiirin luominen keskustelulle (Valtonen 2005, 230–231), haluan muistuttaa, että omassa tutkimuksessa oman roolini lisäksi myös opettaja toimi, voisiko jopa sanoa, ylivoimaisena otollisen ilmapiirin luoja keskustelulle. Tämän lisäksi opettajan ja oppilaiden apu oli merkittävä siinä, että sain viriteltyä ennen aineiston tallennustilannetta videointi ja muut äänitykseen tarvittavat laitteet paikalleen.

Lukija saattaa pohtia sitä, oliko ryhmän suuri koko, 17 osallistujaa, perusteltu. Itse en koko tutkimukseni aikana joutunut problematisoimaan tätä kysymystä, koska en havainnut esimerkiksi tallennustilanteessa mitään sellaista seikkaa, mikä olisi voinut vaikuttaa oleellisesti keskustelun kulkuun ja sen myötä myös tutkimustulokseen. Sen sijaan pyydän lukijaa pohtimaan ison ryhmäkoon perusteluna sitä, etten ennakolta tuntenut ryhmän keskustelijoita eli en tiennyt, kuinka keskustelu pienemmässä ryhmässä olisi toteutunut, jos olisin esimerkiksi arponut keskusteluun osallistujat. Tutkimuksen tarkoituksena oli hyödyntää jo valmista ryhmää, ei ryhmäyttää arvonnalla seurauksena jäseniä uudeksi ryhmäksi, jossa keskustelu käydään.

Koska jäsenten sijoittuminen ryhmässä toisiinsa nähden vaikuttaa vuorovaikutukseen, pyrimme tallennustilanteessa siihen, että ryhmän jäsenet näkivät toisensa mahdollisimman luontevasti. Tämän johdosta keskustelijat olivat ympyrän sijasta kaarimuodostelmassa. Keskustelun aikana oppilaiden valmius ottaa puheeksi erilaisia asioita ilmeni muun muassa siten, että keskustelua ohjasi pääsääntöisesti muutama oppilas, joskin oletin jo tutustumiskäyntini aktivoineen jonkinasteista pohdintaa myös ryhmän muissa jäsenissä. Olettamustani tuki havainto, jonka tein litteroidun aineiston pohjalta – jo ensimmäinen oppilaan tekemä kysymys koski annettua vanhemmuus -teemaa.

Koska ryhmäkeskustelu muistuttaa hyvin paljon ryhmähaastattelua, mitä aineistonkeruumetodini ei siis ollut, käyn vielä lyhyesti läpi niitä seikkoja, joita erityisesti ryhmäkeskustelussa painotetaan. Valtosen mukaan ryhmäkeskustelussa ryhmän vetäjän rooli ja läsnäolo on keskeistä. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, ryhmän vetäjän tehtävänä on otollisen ilmapiirin luominen keskustelulle, joka käydään ryhmäläisten kesken. Tämä seikka

eroaa olennaisesti ryhmähaastattelusta, jossa vetäjä osallistuu keskusteluun luoden jokaisen ryhmäläisen kanssa oman keskusteluyhteyden. Tämän seurauksena tieto, jota voidaan käyttää muun muassa erilaisissa kulttuurisissa kategoria-, asenne- ja mielipidetutkimuksissa, muodostuu ryhmäkeskustelussa osallistujien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Lisäksi ryhmäkeskustelussa keskustelun kuulijakuntana ovat kaikki ryhmän osallistujat, kun ryhmähaastattelussa kuulijakuntana toimii ryhmän vetäjä. (Valtonen 2005.)

Aineiston tallentamisen jälkeen litteroin aineistoni sanatarkasti. Jätin kuitenkin merkitsemättä litteroinnin yhteydessä yksityiskohtaisen tiedon siitä, kuka osallistuja kommentoi puheena olevaa aihetta. En siis koodannut litteroinnin yhteydessä yksittäisten osallistujien repliikkejä. Tähän ratkaisuun päädyin sillä perusteella, ettei tutkimukseni tarkoituksena ollut nostaa esille esimerkiksi itse vuorovaikutukseen tai ryhmädynamiikkaan liittyviä seikkoja, vaan ainoastaan itse keskustelussa esille nousevia merkityksiä vanhemmuudesta. Litteroitujen sivujen määräksi kertyi 8. Kokemukseni pohjalta voin yhtyä Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen näkemukseen siitä, että ryhmäkeskustelun tallennevälineeksi tarvitaan enemmän kuin yksi mikrofoni. Lisäksi he pitävät tallenteen purkamista ja analysointia silmällä pitäen parempana, että ryhmäkeskustelu olisi myös videoitu, koska siten voidaan paremmin päätellä, kuka osallistujista on äänessä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.) Tai kuten itse havaitsin omassa tutkimuksessani, että videolta oli helppo litteroinnin yhteydessä tarkistaa, milloin puherepliikki ja puhuja vaihtuivat.

Ennen tutkimuksen eettisyyspohdintaa ja varsinaisia tutkimustuloksia käyn lyhyesti läpi vielä kaksi asiaa. Ensiksi palautan mieleen itse tallennustilanteen kertomalla joistakin havainnoista, joita tutkijana tein varsinaisessa tallennustilanteessa. Tämän jälkeen kerron aineistolähtöisestä sisällönanalyysiprosessista, jonka avulla muodostin tutkimustulokset.

4.4 Keskustelun kulku tallennustilanteessa

Tallennustilanteessa koin, että nuoret ottivat käsiteltäväksi vanhemmuusaiheen ryhmässä hyvin luontevasti. He myös tarkastelivat annettua aihetta monesta eri näkökulmasta käsin. Vaikka huomasin nuorten joskus esimerkiksi hiljentyvän, keskeyttävän toisiaan ja puhuvan hieman toistensa päällekin, en kokenut tämän vaikuttavan tutkimukseeni, koska pidin sitä

enemmän luontevana osana keskustelua. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan keskustelunomainen tutkimusmenetelmä ryhmässä on usein tutkimukseen osallistujan kannalta mieluisa tapa osallistua tutkimukseen. Se on myös tutkimuksen etenemisen ja laajuuden näkökulmasta tarkasteltuna varsin nopea tapa saada tietoa usealta eri vastaajalta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.)

Pyrin tutkimuksessani nostamaan esille osittain sitä samaa, mitä esimerkiksi media ja tutkijat ovat nostaneet esille jo aikaisemmin eri aineistojen pohjalta: asiantuntijoiden ja aikuisten lisäksi myös nuoret puhuvat vanhemmuudesta. Juha Hakalan mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena on usein nostaa esiin ja ymmärtää eri toimijoiden omia tulkintoja. Kvalitatiivisia menetelmiä käytetäänkin erityisesti silloin, kun halutaan tarjota ääni sellaisille toimijoille, joilla sitä perinteisesti ei ole ollut. (Hakala 2010, 21.) Lisäksi Auli Hakulinen puhuu puheenvuoroista, joissa keskusteluun osallistujat muodostavat puhetta sanojen lisäksi myös isompina merkityskokonaisuuksina. (Hakulinen 1997, 36.) Tutkimuksessani ryhmäkeskustelu vanhemmuudesta aloitettiin yhden puherepliikin aikana kahteen osaan jaetulla kysyvällä ajatuksella tai lauseella. Tiedusteltiin ajatuksia ja mielipiteitä vanhemmuudesta. Kysymyslausetta myös tarkennettiin antamalla konkreettinen esimerkki siitä, miten vanhemmuuden alkamisen voisi konkreettisesti ajatella olevan.

Havaitsin tallennustilanteessa, ja myöhemmin myös videonauhalla, että keskusteluun osallistuneesta 17 oppilaasta yhdestä kahteen oppilasta otti keskustelun tallennustilanteessa niin sanotun avainkyselijän eli haastattelijan roolin, minkä turvin keskustelu eteni luontevasti aiheesta toiseen muiden ryhmän jäsenten kesken. Toinen seikka, minkä havaitsin, liittyi siihen, että ainoastaan kolme oppilasta ei osallistunut puheen tasolla keskusteluun. Vaikka joskus keskustelu saattoi yhden tai kahden puherepliikin ajaksi eksyä varsinaisesta tutkimusaiheesta tai junnata jopa paikallaan, ohjasivat edellä mainitut avainkyselijät keskustelun luontevasti takaisin aiheeseen. Anu Valtonen mukaan keskustelussa esiintyy myös vastapuhetta tai -tarinoita, mikä muistuttaa kysymyksen jälkeistä vastakysymystä, ehkä hieman alkuperäistä kysymystä hieman kyseenalaistavaakin puhetta. Kuten Valtonen toteaa, myös minä koin, ettei tämä merkinnyt sitä, että sanojalla olisi ollut jotain kysyttyä asiaa vastaan vaan tämä on vain keino rakentaa yhteistä tarinaa. (Valtonen 2005, 235–236.)

Yksi ryhmäkeskustelun käyttötarkoitus liittyy erilaisten kulttuuristen käsitysten, mielipiteiden ja asenteiden selvittämiseen jostakin ilmiöstä. Lähtökohtana tuolloin on, että ryhmän vetäjä saa ryhmäläisten aidot näkemykset ja mielipiteet asiasta esiin, eikä vaikuta näiden

mielipiteiden muodostumiseen. Tällöin keskeiseksi seikaksi nousee vetäjän keskustelun virittämisen kyky ja taito, jolla hän saa viritettyä otollisen ilmapiirin keskustelulle. Vaikka keskusteluun rohkaiseminen ja keskustelun virittäminen ovat ryhmän vetäjän vastuulla, ei hän osallistu itse varsinaiseen keskusteluun. (Emt.) Vaikka en osallistunutkaan itse keskusteluun, on muistettava, että olen saattanut vaikuttaa jo pelkällä läsnäolollani ja non-verbaalisella viestinnälläni keskustelun kulkuun ja sisältöön. Koska en kuitenkaan ollut tutkimassa ryhmään osallistuneiden vuorovaikutusta eikä oma non-verbaalinen viestintäni ole edes tallentunut videolle, en aio asiaa tämän enempää tutkimuksessani pohtia.

Valtosen mukaan ryhmäkeskustelu saattaa johtaa myös vetäjän haastattelemiseen ja jo itse keskustelun virittäminen saattaa vaatia virikemateriaalia. (Emt., 237–239.) Näitä kumpaakaan ei esiintynyt tässä muodossa tutkimuksessani. Kuitenkin itse keskustelun aikana esiintyi osallistuneiden välillä ja toimesta tilanteita, joita olisi voinut kutsua eräänlaisiksi kutsuiksi joko vanhemmaksi asettumiseen tai mielikuvien avulla työskentelyksikin. Jäin näiden havaintojen osalta pohtimaan, missä määrin näitä keinoja voisi kutsua eräänlaisiksi virikemateriaaleiksi. Lisäksi aineiston litterointi- ja analyysitilanteessa huomasin pohtivani sitä, mikä merkitys keskusteluun oli eriasteisilla naurahduksilla, joita keskustelijoiden kesken aika-ajoin esiintyi. Riitta Jauhaisen ja Marjatta Eskolan mukaan ryhmän käyttäminen vaatii ryhmäilmiön tuntemista. Heidän mukaansa ryhmäilmiössä on samanaikaisesti sekä läsnä että vuorovaikutuksessa toisiinsa nähden kolmenlaisia aineksia: osallistujien yksilöllistä toimintaa, ympäristön vaikutusta ja ryhmädynamiikkaa. Ensimmäinen merkki ryhmän muodostumisesta on ryhmään osallistujien välinen vuorovaikutus, joka näyttäytyy tilannesidonnaisena ja tulkintaan perustuvana. Ryhmässä myös hiljaisuus ja vetäytyminen ovat puhumisen ohella tekemistä. Vuorovaikutus on aktiivista tekemistä, kuten sanallisia ilmaisuja tai vaitioloa, eleitä, ilmeitä, liikkeitä, tekoja tai somaattisia reaktioita. Tämän lisäksi ryhmässä tapahtuu myös reflektiota eli tietoista ja kriittistä syventymistä oman itsen tai ryhmän toiminnan tarkasteluun. (Jauhiainen & Eskola 1994.)

Ryhmän toimintaympäristöt olivat myös näkyvissä tutkimuksessani. Fyysisenä eli paikka- ja esineympäristönä toimi luokkahuone ja sosiaalisena lähiympäristönä muut ryhmäkeskusteluun osallistujat. Vaikka en kerännyt opiskelijoiden taustatietoja, uskon keskustelussa näkyneen myös kolmannen toimintaympäristötason eli esimerkiksi yhteiskunnan kulttuuristen ehtojen. (Emt., 21–28.)

Havaitsin keskustelun kokonaisuudessaan etenevän siten, että asioista puhuttiin avoimesti, punniten puheeksi otettua asiaa niin omalta kuin myös toisen kannalta. Tämän lisäksi keskustelu pysyi varsin avoimesta luonteestaan huolimatta tallennustilanteessa ennalta annettussa vanhemmuusteemassa. Tämän johdosta roolini tutkijana, erilaisten tarkennuskysymysten esittäjänä tai keskustelun rajaajana ei noussut esiin. Vastaavasti roolini aineiston analysoijana korostuu suurelta osin ulkopuolisen tulkitsijan rooliksi.

4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja analyysiprosessi

Olen valinnut aineistoni analyysiksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, missä aineistoa pelkistetään, ryhmitellään ja luodaan teoreettisia käsitteitä aineistosta käsin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108)⁸. Totean Leena Valkoseen (Valkonen 2006, 16) viitaten aineistolähtöisyyden merkitsevän tutkimuksessani sitä, että vanhemmuuden ymmärtämisen lähtökohtana ovat empiirisen aineiston tarjoamat ja ryhmäkeskustelussa muodostuneet nuorten vanhemmuuskäsitykset. Lisäksi aineistolähtöisyys merkitsee tutkimuksessani myös sitä, että teoria, johon viitataan ja käyttämäni käsitteet, on pyritty rakentamaan aineistosta esille nousevien vanhemmuuskäsitysten ja asioiden ympärille.

Käytännössä sisällönanalyysi-prosessi tarkoittaa kahdeksaa eri työvaihetta, jotka voidaan kiteyttää aineiston pelkistämiseen, ryhmittämiseen ja käsitteiden muodostamiseen, mikä avulla saadaan vastaus tai vastauksia tutkimustehtävään. Sisällönanalyysin perustana on tulkinta ja päättely, joiden myötävaikutuksesta saadaan muodostettua käsitteellisempi näkemys esimerkiksi aineistoa kuvaavilla teemoilla tutkittavasta ilmiöstä. Olennaista johtopäätösten tekemisessä on kuitenkin se, että tutkija pyrkii ymmärtämään toisaalta tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan analyysiprosessin kaikissa vaiheissa ja toisaalta sitä, mitä asiat tutkittaville merkitsevät. (Katso tarkemmin Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–113⁸.)

Ylipäänsä kritiikkinä sisällönanalyysiin on esitetty, että siinä esitetään aineisto tuloksina tulosten sijaan. Tämän johdosta onkin mielekästä muistuttaa, että sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin sosiaalipsykologisia merkityksiä ja se eroaa esimerkiksi

⁸ Tuomi & Sarajärvi ovat koonneet sisällönanalyysiä koskevat tietonsa tämän viittauksen osalta nojaamalla muun muassa Miles ja Hubermanin (1994), Hämäläisen (1987), Deyn (1993), Cavanaghin (1997) teoksiin

diskurssianalyysistä sen osalta, että diskurssianalyysissä analysoidaan sitä, miten tekstissä ja lauserakenteissa näitä merkityksiä on tuotettu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sisällönanalyysissä keskeistä on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja lisätä ilmiön informaatioarvoa siten, että aineisto tiivistetään selkeään muotoon hävittämättä kuitenkaan sen sisältämää informaatiota (emt., 108). Tätä kritiikkiä vasten voi muistuttaa myös Jari Eskolan näkemyksestä, missä sisällönanalyysin kaltainen analyysi voi toisaalta toimia väljänä viitekehyksenä analyysille ja toisaalta yksittäisenä analyysimenetelmänakin. Jälkimmäisen menetelmän peruslähtökohtana voidaan pitää sitä, että silloin valitaan jokin tietty, kapea ilmiö, jota tarkastellaan mahdollisimman monipuolisesti. (Eskola 2010, 182–183.)

Kuunneltuani ryhmäkeskustelun kokonaisuudessaan tallennustilanteessa ja myös litteroituani melko pian tämän jälkeen aineistoni sanatarkasti, alkoi aineiston varsinainen, tutkimusotteellinen analyysi aineiston läpilukemisella. Jo muutaman lukukerran jälkeen siitä oli havaittavissa kolme erilaista vanhemmuusteemaa: adoptio-, homo- ja erovanhemmuus. Lisäksi havaitsin, että vaikka nuoret selkeästi olivat puhuneet näistä vanhemmuusteemoista, voitiin aineiston läpi lukea ainakin kaksi muuta, teoreettista vanhemmuusteemaa: yksinhuoltaja- ja uusperhevanhemmuus. Nämä aineistolähtöiset vanhemmuusteemat muodostuivat tutkimukseni eräänlaisiksi viitekehyksiksi, näkökulmiksi vanhemmuuteen.

Aino Kääriäinen muistuttaa omassa tutkimuksessaan siitä, kuinka eronneet vanhemmat kokivat leimaavana sen, että vanhemmuutta kutsuttiin erovanhemmuudeksi. Sen johdosta Kääriäinen käyttääkin omassa tutkimuksessaan vanhemmuuskäsitteinä *vanhemmuus erossa* ja *vanhemmuus eron jälkeen* (Kääriäinen 2008, 22). Tämän saman asian on havainnut myös Tytti Solantaus (katso tarkemmin Solantaus 2003, 24–25), joka on laatinut vuonna 2003 liitteen homovanhemmuudesta erilaisten tutkimusten pohjalta Sosiaali- ja terveysministeriölle. Näiden seikkojen pohjalta olen päätenyt tutkimuksessani käyttämään seuraavia, vähemmän vanhemmuutta leimaavia käsitteitä: *ottolapsen kautta syntynyt vanhemmuus* (adoptiovanhemmuus), *vanhemmuus samaa sukupuolta olevien parisuhteessa* (homovanhemmuus), *eron jälkeinen vanhemmuus* (erovanhemmuus), *vanhemmuus yksinhuoltajaperheessä* (yksinhuoltajavanhemmuus) ja *vanhemmuus uusperheessä* (uusperhevanhemmuus). Käsitteiden muodostamisessa olen hyödyntänyt kolmea asiaa, joiden näin siis aineistoni pohjalta määrittelevän vanhemmuutta. Ensimmäinen asia liittyi siihen, että nuoret puhuivat hyvin usein vanhemmuudesta ja sen toteutumisesta suhteessa lapseen.

Toinen asia liittyi lapsen ja aikuisen väliseen biologiseen siteeseen ja kolmas vanhemmuuteen liittyvä asia puolestaan näyttäytyi jossakin määrin parisuhteen, tai sen puutteen, kautta.

Lisälukemisen, joka ajallisesti seurasi vasta vuosien jälkeen ensimmäisestä, heti litteroinnin jälkeen tapahtuneesta lukukerrasta, ansiosta tekstistä alkoi näyttäytyä viisi erilaista vanhemmuuden teemaa, jotka toistuivat moneen kertaan nuorten keskustelussa. Nämä teemat, joiden varsinaista sisältöä kutsun siis nuorten käsityksiksi vanhemmuudesta, liittyivät *vanhemman rahankäyttöön, ikään, sukupuoleen, läsnäoloon* sekä *vastuunottoon lapsen hoivasta ja huolenpidosta*. Tämän jälkeen ryhdyin käymään läpi aineistoani repliikkikohdittain ja havaitsin, että aineistoni sisälsi näiden teemojen ympärille käsittelykokonaisuuden, eräänlaisen keskustelukehikon, jonka avulla itse keskustelukokonaisuus näyttäytyi yhtenevältä, vaikka en välttämättä kyennytäkään itse tutkijana aina seuraamaan nuorten ajatuksenkulkua tai erilaisia tulkintasääntöjä.

Tämän jälkeen palasin takaisin tutkimuskysymykseeni ja muistutin itseäni siitä, mitä olinkaan tutkimassa. Heitin lisäkysymyksen aineistolleni: Miten nämä käsitykset ovat nuorten ryhmäkeskustelussa rakentuneet? Kysymys liittyi vielä läheisemmin vanhemmuuskäsitysten rakenteeseen ja tutkimukseni filosofiseen lähtökohtaan. Timo Latomaa (2008, 78–84) puhuu fenomenologisen tutkimuksen kolmesta, myös tutkimuksen luotettavuuteen liittyvästä virhelähteestä. Näistä kahta, tutkittavaan ja itse tutkimustilanteeseen liittyvää virhelähdettä en juuri aktivoinut omassa tutkimuksessani, mutta siihen kolmanteen, itseeni liittyvä virhelähteen mahdollisuus, puhutti moneltakin kannalta. Esitin itselleni tutkimusprosessin ajan kahdenlaisia kysymyksiä. Toiset liittyivät siihen, pystyinkö tutkijana edes vähäisessä määrin tavoittamaan tutkittavien kokemus- ja käsitysmaailmaa ja toinen liittyi tutkimustulosten ymmärrettävään raportointiin. Huomasin pohtivani seuraavia kysymyksiä: Olinko esittänyt tulkintani ja teoratiedon yhtenäisesti? Olinko ollut tulkinnoissani looginen koko aineiston suhteen? Entä olinko itse tutkijana saanut jotain lisätietoa vanhemmuudesta? Entä miten suhtaudun siihen, etteivät nuoret saaneet kuulla tutkimukseni tuloksia ja sen myötä uudelleen vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin? Näillä lisäkysymyksillä oli kuitenkin oma hyötynsä tutkimuksessa, koska ne auttoivat minua toisaalta pysymään kriittisenä omille tulkinnoilleni ja toisaalta myös reflektoimaan omaa ajatteluani. Lisäksi tämä kaikki yhdessä pakottivat minut tutustumaan uudella tavalla omiin vanhemmuuskäsityksiini, jotka olivat muotoutuneet, kuten Hannele Lukkarinen (2008, 248–249) omassa tutkimuksessaan havaitsi,

myös oman kokemuksen ja elämäntilanteen kautta. Myös se, että nuorten käsitykset vanhemmuudesta olivat muodostuneet omien kokemusten ja henkilökohtaisen elämäntilanteen kautta, edesauttoi siinä, etten liiaksi ryhtynyt kritisoimaan tulkintojani.

4.6 Tutkimukseni eettisiä kysymyksiä

Klaus Mäkelä muistuttaa tutkijaa kolmesta eri perusvelvollisuudesta, jotka liittyvät tutkimuksen eettisyyteen. Nämä velvollisuudet ovat luotettavan tiedon tuottaminen, tieteellisen julkisuuden ylläpitäminen ja tutkittavien oikeuksien kunnioittaminen (Mäkelä 2006, 360). Huostassa olleiden perhesuhteita tutkinut Tuija Eronen toteaa puolestaan tutkijalla olevan kaksi kiinnipitävää suhdetta: intiimi ja luottamuksellinen suhde tutkittaviin ja heidän kertomuksiinsa ja osallisuus vastuulliseen tiedeyhteisöön. Tutkijan suhde tutkittaviin ja heidän kertomuksiinsa sisältää tutkittavien arvokkuuden, yksityisyyden ja hyvinvoinnin turvaamisen. Vastaavasti osallisuus tiedeyhteisöön sisältää vaatimuksen tarkkuudesta, autenttisuudesta ja tulkinnasta. (Eronen 2012, 128–129).

Kokoan seuraavaksi tutkimukseeni osallistuneiden nuorten oikeuksiin liittyviä eettisiä kysymyksiä, joita olen miltei huomaamattani tarkastellut Kirsi Pauliina Kallion (2010) refleksiivisen tutkimustavan mukaisesti koko tutkimusprosessin ajan. Tämän kohdan pohtiminen on ollut jo senkin perusteella tarpeen, että tein tutkimukseni ryhmähaastatteluna, johon osallistui alaikäisiä nuoria vuonna 2003 eikä lasten ja nuorten tutkimukseen liittyviä eettisiä seikkoja oltu vielä tuolloin juurikaan ohjeistettu yhtenäisesti sosiaalitutkimuksen alalla. (Katso tarkemmin Vehkalahti & Rutanen & Lagström & Pösö 2010.) Vaikka Kallio muistuttaakin artikkelissaan siitä, ettei tutkijan ja tutkittavien positionalisuuden tarkasteluun tarkoitettu refleksiivisyyden avulla pystytä kattavasti tavoittamaan kaikkia tutkimuseettisiä ongelmia, huomasin pohdintojeni pyörivän toistuvasti niissä kysymyksissä, joita liitän tutkimuksenteon eettisyyteen.

Susanna Helavirta (2012, 150–153) pohtii omassa lapsiin liittyvässä tutkimuksessaan sitä, miten lapsuustutkimuksen eettisyys siinä näkyy, kun lapset ovat tiedontuottajia. Hänen mukaansa lapsen asema aikuiseen nähden tulee esille esimerkiksi siinä, miten tutkija kertoo tutkimuksesta lapselle tai analysoi aineistoa. Asetuinko nuoriin nähden liian tietäväksi oman

elämäkokemukseni ja tutkijan roolin kanssa? Onhan esimerkiksi aika, jolloin keräsin tutkimusaineiston ja analysoin aineiston aivan eri, kuin aika, jolloin itse elin tai olin elänyt nuoruuttani. Tämän pohjalta onkin tässä tutkimuksessa, ja ylipäätään kaikessa nuoruustutkimuksessa, tärkeää muistaa se, että tutkijan sijaan nuoret ovat asiantuntijoita siinä nimenomaisessa tutkimustilanteessa ja -ajassa. (Katso myös Valkonen 2006, 18–20.)

Liisa Nieminen puhuu lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellisesta näkökulmasta. Hän perustaa tutkimukseen osallistumisen lähtökohdan jokaiselle, myös lapselle vaalioikeutta lukuun ottamatta, kuuluviin perusoikeuksiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. (Nieminen 2010, 25–26.) Tämä tutkimukseen osallistumisen näkökulma on mukana myös omassa tutkimuksessani siinä, että haluan painottaa lapsen kuulemisen ja kuuntelemisen tärkeyttä. Sami Mahkonen muistuttaa, että lapsen (juridisella) kuulemisella ja lapsen asian kuuntelemisella on ainakin yksi yhteinen tekijä, joka liittyy myös tutkimukseni eettisiin kysymyksiin. Tämä tekijä on suostumus – juridisessa mielessä lapsen kuulemisen keskiössä on mielipiteen selvittäminen ja kuuntelemisessa aikuisen halu ja suostumus aktiiviseen kuunteluun. (Mahkonen 1998, 115–119.)

Lapsen osallistumisessa Nieminen pitää eettisenä kysymyksenä erityisesti sitä, kuka lapsen tai nuoren osallistumisesta tutkimukseen päättää ja minkä muotoisena suostumus hankitaan. (Emt., 31–40.) Varsinaisen tutkimusluvan tutkimukselleni olin saanut koulun rehtorilta, minkä jälkeen tiedotin, ja samalla myös tiedustelin kirjallista suostumusta vanhemmilta, tutkimukselleni. Nuorilta en kuitenkaan erillistä suostumusta tiedustellut, vaan asia esitettiin nuorille siten, että tutkimusaihe on osa opintoja. Miten siis olinkaan tiedustellut nuorilta heidän suostumustaan tutkimukseen? Mitä nuoret olisivat itse päättäneet, jos heiltä asiaa olisi erikseen tiedusteltu? Vai oliko tutkimuksessani yksikertaisesti käynyt niin, että aikuiset ohittivat nuoren itsemääräämisoikeuden päättää asiasta? Huomasin pyöriväni näiden kysymysten ympärillä aika-ajoittain, sillä vaikka nuoret suhtautuivat tutkimukseeni innostuneen ennakkoluulottomasti, heräsi raporttia kirjoittaessa epäily siitä, olinko kuitenkaan antanut heille, tai edes vanhemmille, mahdollisuutta päättää nuoren osallistumisesta tutkimukseen vapaaehtoisesti. Oman näkökulmansa tähän pohdintaan tuovat seuraavat puherepliikit, jotka esiintyivät tallennuksen aikana.

-Mut tehäänhä me tätäki limusta.

-Vaatiiks tää teijän mielestä kauheesti? (naurua)

Nuoret olivat juuri pohtineet rahan käyttämistä koenumeroista palkitsemiseen ja jatkavat keskustelua repliikkien jälkeen siitä, valvovatko vanhemmat nuorten mielestä rahalla ja tavaralla enemmän kuin olevat nuoren kanssa.

Yksi merkittävä eettinen kysymys liittyy tapaan, jolla tutkijana nuoria lähestyin. Missä vaiheessa kysyin, vai jätinkö kenties kokonaan kysymättä nuorilta sitä, voinko edes lähestyä heitä tämän tutkimuksen puitteissa? Klaus Mäkelä puhuu artikkelissaan siitä, kuinka monet koulussa tehtävät tutkimukset luetaan osaksi niiden toimintaa, kuten siis tässäkin tutkimuksessa oli toimittu (Mäkelä 2010, 78). Omassa tutkimuksessani pidin rehtorin ja opettajan ohella tärkeänä, että oppilaiden vanhempiin ollaan yhteydessä. Lisäksi opettajan kanssa sovimme siitä, että käyn esittäytymässä oppilaille ennen varsinaista tutkimustilannetta, mikä toteutuikin suunnitellusti. Mutta se, miten oppilaiden kanssa kukin taho, minä tutkijana, tutkimusluvan myöntänyt koulun rehtori, opettaja tai vanhemmat, kävivät keskustelua tutkimuksesta ja miten nuoret asian kokivat, jäi minulle epäselväksi.

Harriet Strandell pohtii eettisyyden näkökulmasta myös tutkimuspaikan ja -ajan merkitystä tutkimukselle. Hän myöntää paikan valintaa ja tutkimusajankohtaa joskus määrittävän käytännöllisyyden, mikä myös omassa tutkimuksessanikin määritteli tutkimukseni toteutusta. (Strandell 2010, 99–102.) Olisiko jokin muu, nuorten oma tila ja aika, voinut tuottaa erilaista puhetta vanhemmuudesta? Tai vaikuttiko oppitunnin aikana ja koulussa käyty keskustelu siihen, että nuoret kokivat osallistumisensa kenties pakolliseksi tutkimukseen? Myös näitä kysymyksiä myönnän pohtineeni tutkimuseettisyyden näkökulmasta, koska tutkimusaiheeni sijaan valitsemani tallennustekniikka ja oppilaiden paikalla olon mutkattomuus määrittivät hyvin pitkälle sitä paikkaa ja aikaa, missä aineistoani tallensin.

Lisäksi aineiston tallennustilanteessa eettistä pohdintaa aiheutti se, että opettajan sijaan olin läsnä samassa tilassa nuorten kanssa. Eettisyys tässä liittyy erityisesti siihen, että olin tutkijana luvannut taata oppilaille ja heidän vanhemmilleen tutkimuksessani anonymiyden. Opettajan poissa ollessa tallennustilanteesta, ei hän tullut tietoiseksi siitä, mitä yksittäinen oppilas tilanteessa mahdollisesti kertoi omasta historiastaan, joskin koulu tallennuspaikkana saattoi joiltakin osin mietityttää oppilaita esimerkiksi sen osalta, jääkö koulun haltuun erillisiä tallenteita tutkimuksestani.

Tutkimusaineiston tallennuksen ja analyysin valmistumisen välillä on kulunut kymmenen vuotta; aineistoni on siis jossakin määrin myös historiallinen. Mikä on tämän seikan merkitys eettisenä kysymyksenä tutkimuksessani? Tutkimuksessa mukana olleet nuoret ovat nyt kymmenen vuotta vanhempia, kenties jo itsekin vanhempia. Kaisa Vehkalahti puhuu historiallisen aineiston etiikasta lasten ja nuorten tutkimuksessa. (Vehkalahti 2010.) Käsitykseni mukaan tutkimuksen eettisyys tämän osalta piilee siinä, että huolehdin edelleen tutkimukseen osallistuneiden nuorten anonyymiydestä ja heidän näkökulmansa esille nostamisesta arvokkaasti. Toisin kuin Vehkalahti, olen jossakin määrin tietoinen siitä, keitä tutkimukseeni osallistui ja milloin. Tämä ei kuitenkaan anna minulle valtaa toimia tutkittaviin nähden epäeettisesti. Vaikka en raportoi tutkittavien nimiä tai opettajan ja koulun yksilökohtaisempia tietoja tutkimusraportissani, en voi kuitenkaan sulkea pois sitä mahdollisuutta, että nuoret itse puhuvat ulkopuolisille käymästään keskustelusta ja siinä esiintyneistä kommentteista. Eli tämän tyyppistä tutkimuseettistä seikkaa en huomannut käydä läpi nuorten kanssa. Kuitenkaan ei ole eettisesti oikein minun toimestani antaa nytkään ilmi, ketä tutkimukseeni osallistui ja millä ajatuksilla, koska en ole siitä nuorten kanssa erikseen sopinut.

Analyysiä odottanut tutkimusaineistoni on ollut olemassa siis jo kymmenen vuotta. Tänä aikana se on ollut lukitussa kaapissa, johon on ollut ainoastaan minulla avain. Kuten jo vanhempien lupatiedoissa mainitsin, jää tutkimustalteen ainoastaan minun käyttöni eli aineiston tutkiminen esimerkiksi jonkun muun kuin minun toimestani ei ole eikä tule olemaan mahdollista. Tässä yhteydessä on kuitenkin vielä muistettava alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistointia ja jatkokäytön etiikkaa pohtineen Arja Kuulan muistutus siitä, että arkistoinnin eettisyyden varmistamiseksi tulee varmistua lasten osallistumispäätöksen aitoudesta sekä siitä, että tutkittavien itsemääräämisoikeudesta ja vapaaehtoisuudesta on huolehdittu myös aineiston tuottamistilanteessa, mikä käytännössä voisi tarkoittaa sitä, jos haluaisin jatkotutkia aineistoani, uutta yhteydenottoa tutkittaviin. (Kuula 2010.)

5 NUORTEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA

Olen siis päässyt tutkimusraportissani kohtaan, jossa käsittelen tutkimukseni tuloksia. Alun perin oli tarkoitus, että aineiston analyysi on suoraa jatkoa aineiston litteroinnille. Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista, vaan jouduin keskeyttämään tutkimusprosessin miltei kymmeneksi vuodeksi perheessäni tapahtuneiden elämänmuutosten myötä. On selvää, että tämä vaikuttaa joiltakin osin esimerkiksi tutkimustulosten kiinnostavuuteen – vai onko sittenkään? Tiedämmekö vieläkään, mitä nuoret ajattelivat vanhemmuudesta kymmenen vuotta sitten? Vaikka tutkimukseni tarjoaa vain pienen osan tuon ajan nuorten ajatuksista, voi niitä edelleen tarkastella vaikkapa siitä näkökulmasta, mitä esimerkiksi tämän päivän nuoret ajattelevat vanhemmuudesta.

Ennen tuloksien käsittelyä käyn läpi vielä ne säännöt, joiden avulla olen kirjoittanut tutkimustuloksia koskevan luvun tutkimusraportissani. Jari Eskola on esittänyt tutkijalla olevan yhden suuren teorian mukaan useita pieniä teorioita, joiden avulla tutkimus etenee aineisto- tai ilmiöpohjaisesti näiden pienten teorioiden toimiessa eräänlaisina tulkintakehyksinä ja keskustelukumppanina empiiriselle aineistolle. Tämä kuvastaa Eskolan käsityksen mukaan tutkimuksen olemusta parhaimmillaan. (Eskola 2010, 184–185.) Myös minä olen omassa aineistopohjaisessa tutkimuksessani havainnut samansuuntaisia ajatuksia – aineisto ja teoria ovat käyneet vuoropuhelua keskenään koko kirjoittamisprosessin ajan, milloin jäsentäen ymmärrystäni nuorten vanhemmuuskäsityksistä ja milloin kyseenalaistaen ja tarkentaen niitä. Tämän prosessin haluan tuoda myös lukijalle näkyviin. Esimerkit empiirisestä aineistostani olen pyrkinyt valitsemaan siten, lukuun ottamatta viimeisintä tulokappaletta, ettei yksikään aineistoesimerkki tai katkelma, kuten raportissani näitä aineistoesimerkkejäni kutsun, esiinny kuin yhden kerran tutkimusraportissani. Toiseksi pyrin siihen, että katkelman ympärille koottu tutkimus- ja muu jäsenelty tieto painottaa myös paikkaansa siinä tutkimustuloksen kohdassa. Lisäksi tarvittaessa viitataan katkelman käsittelyn yhteydessä myös muihin aineistostani nousseisiin nuorten vanhemmuuskäsityksiin.

5.1 Vanhemman rahankäyttö

Jouko Huttunen tuo esiin vanhemmuuden historiassa näkemyksen muutoksista, joka liittyvät toisaalta sukupolveen ja toisaalta sukupuoleen. Tällä hän tarkoittaa tilannetta, missä perheissä oltiin vielä 60 vuotta sitten kasvatukseen, myös kurinpitoon, liittyvissä asioissa sukupuolten välillä – isän toimiessa perheen lapsiin nähden kasvattajana, oli myös äiti rinnastettu useimmiten lapsiin näissä asioissa. Huttunen ihmettelee, miten tasa-arvoisesti vanhemmat voivat käytännössä toimia kasvatustilanteissa, jos tilanne on tällainen vanhempien välillä. (Huttunen 2001, 47.) Löydän myös aineistostani kohdan, jossa nuoret, esittäen kommenttejaan yksin asumisen vastuullisuudesta ja vanhempien tärkeydestä, hyvin lyhyesti keskustelevat myös kurista. Seuraavassa katkelmassa erään nuoren tiedustelu siitä, kuinka tiukkaa kurin pitäisi olla, tarkastelun keskiöön nouseekin kasvatuksen sijaan yllättäen kuitenkin vanhempien rahankäyttö.

-Mut kui tiukka sen kurin pitäis sit olla?

-Et ostaisitteks te si omille lapsille viinaa ja rökkiä ja tälleen näin?

-No, se ihan riippuu jos se olis joku seittämäntoista ja tolleen ni kylhän se sit vois jotain... Jos joku yheksän vuotias sanoo, et äiti mä haluan kaljaa ni ei.

(naurua)

-Jos ajattelee niinku et olis tosi kiva, jos porukat ostais sulle juotavaa ja tälläst, mut sit sitä alkaa miettiä, et ostaisko si itte omille lapsilleen.

-Kyl sitä varmaan äiti jonku saunakaljan vois ostaa. Ei siin mitään pahaa voi olla.

-No, ei, ei todellakaan.

-Parempi se on silleen kotona ottaa niinku ku kaupungilla.

-Ja samalla mennä salaa nukkuu ettei vanhemmat tiedä mitään. (naurua)

Raha esitetään siis välineenä, jolla vanhempi voisi hankkia alaikäiselle, mahdollisesti yksin asuvalle lapselleen päihkeitä. Kun nuori asettaa itsensä vanhemman, tässä kohtaa äidin, rooliin pohtimaan, käyttäisikö hän vanhempana rahaa ostamalla lapselleen päihkeitä, nähdään se hyvin mahdollisena, koska silloin nuori joisi kotona. Katkelmassa nuoret ottavat puheeksi myös lapsen iän ja näkevät sen määrittävän, voiko vanhempi ostopäätöksensä tehdä. Heidän arvionsa mukaan seitsemäntoistavuotiaalle lapselle voi jo ostaa jonkun saunakaljan, mutta yhdeksänvuotiaalle ei. Vaikka Leena Valkosen (2006) viides- ja kuudesluokkalaisten lasten tuottamassa aineistossa tämä asia ei vielä noussut samankaltaisena esiin, ottivat lapset kantaa

vanhempiansa päihteidenkäyttöön toteamalla, että hyvä vanhempi käyttää viinaa korkeintaan juhlissa. Oma kahdeksaluokkalaisten tuottama aineistoni on kerätty keväällä 2003 ja Valkosen aineisto on kerätty keväällä 2002 ja molemmat tutkimukset koskivat vanhemmuutta. Vaikka en ole tutkimassa vanhempien päihteidenkäyttöön liittyviä asioita, haluaisin tutkijana heittää kysymyksen, mikä saa lapset ajattelemaan tällaisia, suhteellisen ääripäihin sijoittuvia ajatuksia päihteidenkäytöstä, koska oman aineistonkeruuni aikaan keväällä 2003 Valkosen tutkimuksessa mukana olleet lapset ovat olleet kuudes- ja seitsemäsluokkalaisten eli korkeintaan kaksi vuotta nuorempia kuin ne nuoret, jotka minun tutkimukseeni osallistuivat.

Seuraavassa katkelmassa nuoret ottavat puheeksi kuukausirahan, johon liitetään myös kysymys kotitöiden, josta esimerkkinä mainitaan koiran ulkoiluttaminen, tekemisestä. Lähtökohdallisesti ajatuksena näyttää olevan se, että nuoret saavat esimerkiksi kuukausirahaa vanhemmiltaan vastikkeeksi tekemästään kotityöstä. Mielenkiintoista on se, että nuoret eivät niinkään pohdi itse työn merkitystä vanhemmuudessa vaan jaottelevat kuvion siten, että vanhemmat maksavat tehdystä (koti)työstä nuorelle. Myös rahan säästäminen ja käyttötarkoitus tuodaan keskustelussa esille. Lisäksi keskustelussa korostuu nuorten pohdinta siitä, kuka nuoren rahankäytöstä lopulta päättää ja missä vaiheessa vanhemman määräysvalta loppuu näiden asioiden osalta.

-Saatteks te kaikki kuukausirahaa tai jotain? Kuuluuks teidän mielestä et vanhempien pitää antaa sulle työstä rahaa? Vai pitäiskö se mennä silleen et oho, anna rahaa jos vien koiran ulos? Et si pääsee ostaa kauppaan karkkii?
-Mun mielestä ei vanhemmat voi sanoo et ny säästät et voit isona ostaa pesukoneen. (naurua)

-Mun mielestä sä voit ostaa ihan mitä haluat vaik kilon sipsejä.

1900-luvun alkuvuosikymmeninä, aina 1960-luvulle asti vallitsi Suomessa autoritaarinen kasvatus, joka tunnustetaan selkeistä säännöistä, tiukasta kurista ja työnteon vaatimuksesta. Tutkijat puhuvatkin tuon ajan lapsen tahdosta, joka löytyi vanhemman taskusta. (Katso tarkemmin Korhonen 1999, 48–51; Hautamäki 2008, 127–129.) Sitten tilanne on muuttunut. Ohjaamisen ja rajojen asettamisen ohien vanhemmuuden perustehtävissä on tullut myös rakastaminen ja suojeleminen sekä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutuksellisuus. (Punamäki & Solantaus 2008, 192–193.)

Myöhemmin keskustelussa nuoret siirtyvät ajatukseen, että raha tulee ansaita kodin sijaan muualta, mikä nähdään myös parempana lähtökohtana säästämiseksi. Oleellista näyttää siis olevan, että säästäminen tapahtuu, vanhemman määräyksen sijaan, nuoren omasta halusta.

-Mä luulen et jos ite tienaa rahansa ni sitte mun mielestä saa säästää mihin haluaa, mut jos heitä mulle rahaa jne ni se on ihan eri juttu.

-Toisaalta se et on ite tehny töitä ja ansainnu rahat kyl sä mietit mitä sä ostat niillä rahoilla.

-Ja se panee miettimään silleen et mitä ei tarvi.

-Sitä rupee ajattelee rahan arvoa erilailla jos sen on ite tienannu.

Myös Katja Repo on nähnyt omassa väitöskirjatutkimuksessaan, että vasta rahan ansaituksi kokeminen määrittelee kulutukseen liittyviä oikeuksia (Repo 2009, 49). Vaikka Revon tutkimus koski rahankäytön jakaantumista perheissä vanhempien välillä, voin hyvin löytää yhtymäkohtia tähän ajatukseen myös nuorilta koko aineiston pohjalta.

Koska kuukausiraha katsotaan vanhemmilta saatavaksi eduksi, nuoret haluavat tietää vanhempien perusteluja sille, jos vanhemmat eivät sitä nuorelle maksa.

-Herää kysymys et ne, jotka ei saa kuukausirahaa ni onks vanhemmilla mitää perusteluja sille. Tois vähä eri näkökantaa tähän asiaan.

-Mun mielestä se on eri asia jos aina tekee jotain niin siit saa tietyn määrän rahaa. Ei siit tarvi aina välttämättä saada rahaa.

-Must se on väärin, et aina pitäis saada tietty määrä rahaa.

-Niin. Se kuuluu elämään. Esimerkiks en mäkään saa siivouksesta ja tommotteesta rahaa ku se on tavallaan mun yleinen homma. Se pitäis kaikkien osata tehdä.

-Ei munkaan mutsi anna rahaa jos siivoo oman kämppänsä.

-Kyl sit ny si varmaan joskus vois antaa silleen.

-Vaikeeta, ei sitä ny leveesti tarvi elää ku opiskelee ja asuu yksin kämpässä.

-Mun mielestä se ei oo oikein et saa rahaa kokeesta, koska koulu on kuitenkin periaatteessa sun duunis etkä sä muutenkaan saa elämässäs rahaa jos sä teet jonku asian oikein.

-Periaattees jos sä saat jotain lukiosta tai yliopistosta jotain, jos sä sieltä saat hyvät arvosanat ni totta kai niinku totta kai parempi työpaikka tai palkka.

-Ja sitähän aina tekee itte omaks parhaaks.

Nuoret nostavat keskustelussa esille sen, ettei kaikista töistä kuulukaan saada rahaa tai vaihtoehtoisesti rahan määrää voisi tarkastella. Töistä, joista nuoren ei tulekaan saada vanhemmiltaan rahaa, kutsutaan keskustelussa elämään kuuluviksi yleisiksi töiksi kuten kotitöiksi (siivous) ja opintosuoritteiksi. Näiden töiden katsotaan olevan sellaisia, joita jokaisen täytyisi osata tehdä omaksi parhaaksi myös vanhempana. Rahan saamisen sijaan vanhemmilta nuoret näkevät myös muunlaisen palkinnon saamisen mahdollisuuden, joka toteutuu tulevaisuudessa nuorelle itselleen jonkun muun kuin vanhemman toimesta. Kun nuoret pohtivat rahan saamista vanhemmiltaan hyvistä opintosuoritteista, pitävät he mahdollisena, että rahan saaminen saattaa vaikuttaa nuoren käytökseen jopa negatiivisesti.

-Periaattees, jos siitä saa paljon rahaa ku saa kympin kokeesta ni voi sitä mennä si siihen et luntaa, ku ei oo rahaa.

-Et ny olin hyvä, mitä mä saan.

Tuula Tamminen muistuttaa vanhempia siitä, että lapsen kasvu pakottaa vanhempia miettimään omaa vanhemmuuttaan, ja lapsen tarpeiden iän myötä muuttuessa, myös muuttumaan vanhemmuudessa (Tamminen 2002, 6). Seuraavassa katkelmassa nuoret pohtivat rahan merkitystä lapsen ja vanhemman väliselle vuorovaikutukselle ja yhteiselle ajalle. Katkelma sisältää pohdintaa myös siitä, mikä liittyy vuorovaikutuksen ja vanhemman lapsestaan välittämisen aitouteen.

-Valvotaaks teiän mielestä niin nykyään rahalla ja tavaralla ku vanhemmat ennemmin oikeesti olis sit sun kanssa?

-Emmä jaksa kattoo niitä.

-Toisaalta sit ku just se et jos sä oot pienenä oikeestaan tottunuki siihen et vanhemmat ei välttämättä o kauheesti sun kans ni sit yhtäkkiä ne taas alkaa sua komentelee sitä ja tätä, tätä ja tätä. Sit siihe niinku sanoo et sä o ennenkä kauheesti niinku kattonu mun tai siis niinku ollu mun kanssa ja ei sua ennenkä o kiinnostanu ja ny sua kiinnostaa joku tämmönen asia.

Vanhemman ja lapsen yhteinen ajankäyttö näyttäytyy myös Anna Röngän artikkelissa, jossa 13-vuotias tyttö pohtii vanhemman työpäivien jälkeistä aikaa ja yhteistä tekemistä. Tytön pohdinnassa, toisin kuin aineistokatkelmassa, ei korostu ajatusta siitä, että rahaa voisi käyttää korvikkeena yhteiselle ajalle tai kontrollille. (Rönkä 2001, 52.)

Nuoret muistuttavat vanhemman rahankäytön osalta vielä siitä, että tilanteeseen vaikuttaa perheen aikaisempi kasvatusysteemi, eräänlainen toimintamalli kasvatusasioissa ja pohtivat

ainoan lapsen merkitystä asiassa. Nuorilla näyttää olevan käsitys, että ainoa lapsi saa kaiken mitä pyytää. Miten asianlaita on vanhemmat?

-Seki on mielestä vähä väärin jos on sillanen kasvatusysteemi että on ainoo lapsi se saa aina kaiken mitä pyytää.

-Niin.

-Jos se tarvii jonku pyykkipojankin ni senki se saa vaik piha olis niitä täynnä punaisia ja vihreitä.

Pieni muotoisena vastauksena edellä esitettyyn kysymykseen voinee mainita Jukka Partasen ja Anja Riitta Lahikaisen kirjoittaneen artikkelin, joka käsittelee lasten markkinoita. Vaikka artikkelissa liikutaan kuluttamisen ja markkinatalouden kentässä, löytyy sieltä myös suora näkemys vanhemmuuteenkin. Partanen ja Lahikainen muistuttavat nimittäin lasten kolmesta markkinasegmentistä eli asiakasryhmästä. Lapset siis toimivat itse kuluttajina, vaikuttavat vanhempiansa rahankäyttöön ja ovat tulevaisuuden markkinoilla (Partanen & Lahikainen 2008, 70).

5.2 Nuori vai vanha vanhempi

Vanhemman iän merkitys nousi nuorten keskustelussa yllättävän keskeiseen asemaan. Nuoret määrittivät iän kautta muun muassa vanhemmuuden vastuualueita ja sitä, minkä ikäisellä tai kenellä ylipäänsä on oikeus tulla vanhemmaksi. Nuoret pohtivat vanhemman iän lisäksi erityisesti äidin läsnäoloa ja hoitovastuuta lapsesta. Eija Sévon ja Jouko Huttunen kirjoittavat siitä, miten jo raskausajasta lähtien äidin identiteettiin liitetään vastuullisuus. Sitä perustellaan ”äidin vaistolla”. (Sévon & Huttunen 2002, 93.) Mirja Sinkkonen on tuonut esiin äitiyden vaatavuutta ja vastuullisuutta kirjassaan ”äidiksi lapselleni”. Hän tarkastelee asiaa lapsen näkökulmasta kyseenalaisten samalla ihannoitua kuvaa äideistä ja yksipuolisia käsityksiä äitiydestä. Sinkkosen näkemyksen mukaan lapsen tarpeet eivät ole muuttuneet vaikka ajat ovat muuttuneet. (Sinkkonen 2001.) Miten vanhemman ikä ja sukupuoli näyttävät nuorten keskustelussa? Onko tarkastelussa mukana myös nuoren näkökulmaa?

Vaikka Jouko Huttunen näkee vanhemmuuden alkavaksi useimmiten vasta myöhemmin ja tarkastelee teiniäitiyttä eräänlaisena marginaalina, ottavat nuoret keskustelussa puheeksi juuri teiniäitiyden. Koska keskustelussa painottuu hyvin vahvasti vanhemmuuden sukupuoli,

teiniäitiys, nostaa se väistämättä esille kysymyksen teini - isyydestä. Teini - isyyden osalta Huttunen ottaa puheeksi omia havaintojaan tukevan tutkimuksen, jossa teini - isyyden on nähty muodostuvan riskitekijäksi lapsen kehitykselle. Ottamatta kantaa varsinaiseen tutkimustulokseen, Huttunen heittää kysymyksen, pitäisikö isän nuoren iän riskitekijyyden sijaan ennemminkin kiinnittää huomiota nuoren isän omaan kehitysprosessiin ja sen tukemiseen. (Huttunen 2001, 41–42.) Omassa tutkimuksessani ei teini - isyydestä keskusteltu.

-No, mitä te esimerkiksi niinku ajattelette... Niinku mitä teidän mielestä niinku on vanhemmuutta? Onks se teidän mielestä sitä vaan et synnytetään kakara ja viedään se tarhaan vai onks se semmosta et siitä pidetään huolta ja?

-No, jos alkaa vanhemmaks ni pitää lasta hoitaakin.

-Mut entäs jos palkkaa jonku hoitajan ja sitte saa tai tekee lapsia?

-Niin, jos aattelee tulevia lapsia et silleen pitää olla aikaa niille.

-Ei se ole semmonen et tosta vaan päättää että kuitenkin on oma lapsi, josta on vastuussa.

-Mitä kaikkea siihen kuuluu?

-No, eiks se ole vähä niinku silleen, et jos ei hanki pillereitä ja si on et oho, tuln raskaaks, no mitäs siitä sitten... Viistoista kuustoista vuotiaiden teiniäitiys tai jotain.

-No, mun sisko, ku se oli viistoista, sen kaveri sai lapsen kuustoistavuotiaana ja tietysti siis olihan se varmaan aika vaikeeta tai siis silleen, mut ihan hyvin se on pärjännyt sen lapsen kanssa vaik tuliki raskaaks viistoistavuotiaana.

-Se kumminkin on sen lapsen mukana koko elämän ajan.

-Onks se sitte oikeen että tulee raskaaks vaikka viistoistavuotiaana ja tai mitä mieltä te ootte niinku abortista? Että onks se teidän mielestä niinku oikein? Sitä lasta kohtaan?

Katkelman lopussa eräs nuori heittää ilmoille kysymyksen abortista eräänä vaihtoehtona teinivanhemmuudelle. Vaikka kysymystä pohjustetaan lapsen näkökulmalla, on keskustelun jatkosta luettavissa, että raskaaksi tulee väistämättä nainen, koska vanhempi, joka 1) voi tulla raskaaksi ja 2) eikä jaksakaan mitään pillereitä popsia, on selkeästi äiti. Jaana Vuori puhuu raskauteen liittyen, viitaten samalla myös äitiyden toimijuuteen, äitiyden ruumiillisuudesta, jolla hän tarkoittaa naiselle Luojan luomia ominaisuuksia, kuten synnyttämistä ja imettämistä (Vuori 2001, 295). Ja mitä ilmeisimmin, äiti on myös se, jolle pitää tehdä abortti. Se, kumpi katkelmassa, isä vai äiti, 1) on tuitarissa ja 2) on monen kanssa, ei enää olekaan niin selvää.

-Tulee vaan raskaaks, ettei jaksa mitään pillereitä popsia, ja on tuitarissa, ja on monen kanssa. Sit on se, että pitää tehdä abortti, et kuitenkin, onhan se silti väärin.

-Pitää huolta siitä.

Jouko Huttunen kritisoi sitä, miten päätös abortista on ainoastaan naisen päätös. Mikäli isä ei halua lasta, näkee Huttunen miehen vaihtoehtona joko naisen suostuttelun aborttiin, uuden asennoitumisen lapseen, vastuunoton lapsesta tai lapsen elämästä häipymisen. Hän muistuttaa aiheeseen liittyen myös siitä, ettei äiti, jos päättäkkin pitää lapsen, välttämättä edes halua isän pysyvän kuvioissa, vaikka isä haluaisi itse pysyä lapsen elämässä. Huttunen kysyykin, kenen tulisi näistä asioista, lapsen oikeuteen syntyä, lapsen elatusoikeuteen ja lapsen oikeuteen tavata ja pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa, päättää. (Huttunen 2001, 157–158.)

Nuoret keskustelivat myös siitä, onko viisi-kuusikymppisellä enää oikeutta tulla vanhemmaksi. Asiaa tarkasteltiin lapsen näkökulmasta muistuttamalla, ettei lapsi pääse silloin enää montaa vuotta nauttimaan tai tuntemaan vanhempansa, puhumattakaan siitä, että vanhempi jaksaisi huolehtia lapsestaan. Nuorten tarkastelunäkökulma on mielenkiintoinen, koska nykymaailmassa suomalaisten eliniän oletetaan pidentyvän (katso tarkemmin Tilastokeskus 2013) ja, ainakin lastensuojelussa, pyritään siihen, että lapsen verkosto voisi mahdollisuuksien mukaan tarvittaessa ottaa vastuuta lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Eräs nuori nostaa keskustelun aiheen henkilökohtaisemmaksi ja sanoo, ettei pitäisi siitä, jos isä olisi 70-vuotias. Se, minkä ikäinen äiti olisi, ei repliikistä tai keskusteluyhteydestä selviä. Vanhemman iäkkyyden nähtiin vaikuttavan myös lasten kehitykseen eli siihen, että lapsista saattaisi tulla hieman erikoisempia, mahdollisesti töitä tekeviä lapsia.

-No onks si teidän mielestä hyvä juttu jos vaikka viis-kuusikymppisenä tekee vielä lapsen?

-Ei.

-Ei se lapsi pääse silleen enää montaa vuotta nauttimaan tai silleen niinku tuntemaan vanhempiansa.

-Niin.

-Eikä niil ole niin paljon energiaa huolehtia pienestä lapsesta.

-Eikä must olis ainakaan kivaa, jos mun faija olis 70-vuotias pappa.

-Eikö niistä lapsista tuu yleensä ottaen semmosia, emmä tiä, mut vähän erikoisempia lapsia?

-Lähinnä niinku siis sitä et jos on vanhat vanhemmat vaikka tai vanhemmat on vaan vanhat ni sitä ei tiedä, miten ne jaksaa si lapsen hoitaa. Mun mielestä lapsuuteen kuuluu se, et sille lapselle annetaan mahdollisuus niinku elää ja leikkiä ja olla laps. Ettei vaan sitte heti suoraan kotitöihin. Se on sen takii kauheeta, ku eiks jossaki Pohjois-Koreassa lapset mee töihin johonkin tehtaaseen. Missä kohtaan se aikuisuus niinku alkaa? Mihin asti vanhempien pitäis lapsia kontrolloida? Silleen, et mikä on lapsuus?

Nuoret kiteyttävät keskustelussaan myös hyvän hoivan ideologiaa ja pitävät tärkeänä, että lapsi saa olla lapsi. Vaikka nuoret eivät keskustelee lapsen hoidon järjestymisestä ja vanhempien töistä tarkemmin, on hyvä vanhemmuuden näkökulmasta todeta, että Revon mukaan esimerkiksi lapsen kotihoidossa voidaan nähdä hyvän hoivavanhemmuuden edellytyksiä. Lisäksi Repo muistuttaa siitä, että hoivan tarkastelussa tulee ottaa huomioon perheiden erilaiset elämäntilanteet ja tilanne työelämässä. Jollekin toiselle lapsen kotihoito voi olla todellinen vaihtoehto ja jollekin toiselle ei. (Repo 2009, 96–97.)

Hyvää kasvatusta tutkineen Veli-Matti Värriin tulkinnat vanhemmuuden vastuualueista ovat tiivistettävissä elämän ehtojen turvaamiseen, maailmaan orientoitumiseen ja olemisen mysteeriiin. Lähtökohtana tälle ajatukselle hän näkee lapsen avuntarpeen ja kasvatushuolen, jotka molemmat ovat vanhemmuuden lähtökohtia. Koska lapsi menehtyisi ilman säännöllistä ja jatkuvaa huolenpitoa, vanhemmille muodostuu lapsen syntymän myötä välitön vastuu, joka velvoittaa vanhempia lapsen elämän ehtojen turvaamiseen. Tällä vastuutasolla vanhemmat vastaavat lapsen fysiologisen olemassaolon tarpeisiin, joiden tyydyttäminen on lapsen henkisen kehityksen ehto. Vaikka Värri puhuukin vanhemmille lapsen syntymän myötä syntyvästä välittömästä vastuusta, ei hän ota tutkimuksessaan kantaa vanhemmuuden osalta ikäkysymykseen. (Värri 2000.)

5.3 Isän toiseus ja äitiyhteys

Britt-Marie Perheentupa käsittelee kirjassaan ”Kuuntele sukupuolesi viisautta” eri teemojen, kuten ruumiillisuuden, historian ja johtajuuden kautta naiseutta. Hän peilaa näitä teemoja mieheyteen ja kulttuuriin ja pitää tärkeänä naisen ja miehen kumppanuusvastuuta myös kodissa. Kumppanuusvastuudella Perheentupa tarkoittaa elämän suojelua ja tukemista siten,

että sukupuolten erilaista laatua kunnioitetaan ja yhteisöt rakentuvat ihmisten kokemustason tietotaidolla. Hän näkee todellisen kumppanuuden synnyttävän yhteiskuntaa, missä läsnäolo ja todellinen vuorovaikutus ovat läsnä. (Perheentupa 2001.) Nämä samat elementit, sukupuolen merkitys, läsnäolo ja vuorovaikutus ovat löydettävissä myös nuorten vanhemmuuskeskustelusta.

Oppilaat tuovat keskustelussa esille myös toteutumattoman biologisen vanhemmuuden ideaa. Tätä kuvaa parhaiten seuraava keskustelu adoptiosta, joka nousee abortin vaihtoehdoksi. Keskustelussa herää kysymys myös lesbo- ja homoparien oikeudesta tulla adoption kautta vanhemmaksi, mikä kokonaisuudessaan liitetään koskemaan myös ajatusta aidosta lapsuudesta ja eräänlaisesta perheidyllistä eli lapsesta, äidistä, isästä ja koirasta.

- Onhan toi adoptiokin vaihtoehto.

-On kuitenkin olemassa niin paljon ihmisiä, jotka ei voi saada lapsia eikä tule raskaaks.

-Tuli tosta vaan mieleen, et mitä mieltä te ootte siitä asiasta, et on koko ajan puhuttu siitä, että tommosten lesbo- ja homoparien pitäis saada adoptoida lapsi. Ni onks teidän mielestä niinku haitta lapsuuteen, tuleeks siitä niiku aito lapsuus, et on isä, äiti ja koira ja mennään eläintarhaan. Tai oho mulla onki kaks äitiä tai jotain? Olisko siin mitään hankaluuksia?

-Jos se on kasvanu ja kattonu ihan pienestä asti silleen siinä perheessä.

-Kasvattaaks si ne vanhemmat siitä sitten homon vai lesbon?

-Se riippuu siitä, miten se ottaa sen.

Katkelmassa nuoret ottavat puheeksi lapsen kasvatuksen ja viittaavat siten vanhempien kasvatustehtävään. Vaikka lapsen kasvatusta ei nivottaisikaan seksuaalisuuteen liittyväksi, voi lasten kasvatuksen ylipäättään nähdä vanhempien tehtävänä. Jaana Vuori toteaa esimerkiksi, että yksi vanhempainkoulun ideaalitavoite on saada vanhemmat tekemään yhdessä asioita. Lasten hoidon ja kasvatuksen osalta tavoitteita on kaksi: vanhempien on sekä jaettava kasvatuksen yhteiset linjat että toimittava myös konkreettisesti kasvattajina yhdessä. Myöhemmin tosin Vuori muistuttaa siitä, miten äidit yleensä määrittyvät isää keskeisimmiksi kasvattajiksi. (Vuori 2001, 176–177; 181.) Sami Mahkonen on tutkinut lapsen kasvatusta Suomen lainsäädännössä ja toteaa lapsen kasvatuksen nidotun hyvin vahvasti vanhemmuuteen (Katso tarkemmin Mahkonen 1998, 44–45). Kasvatuksen ohella keskustelussa viitataan myös hankaluuksiin, joita saattaa ilmetä, kun puhutaan homo- tai lesboparin muodostamasta lapsiperheestä. Tytti Solantauksen näkemyksen mukaan esimerkiksi

homoperheisiin kohdistuva syrjintä, myös perheiden lapsiin kohdistuva, saattaa korostua erityisesti asuinalueilla, joilla on havaittavissa homokielteisyyttä. (Solantaus 2003, 30).

Nuorten keskustelu parisuhteessa samaa sukupuolta elävien vanhemmuudesta jatkuu ja saa aikaan naurahduksen ja vertauksen heteroperheeseen. Keskustelussa ilmenee toisaalta nuorten epävarmuus siitä, miten puhutella näitä vanhempia ja toisaalta valinnan vapauden mahdollisuus. Aivan lopuksi nuoret toteavat näiden perheiden lisääntyessä myös suvaitsevaisuuden lisääntyvän.

-Emmä ainakaan pysty kuvittelemaan et mulla olis kaks isää. (naurua)

-Et sit jos kaikilla muilla olis niinku kaikilla kavereilla ja noilla olis isä ja äiti ni kyl siin vähä rupee miettii.

-Kumpaaki pitäis sanoo isäks. (naurua ja myöntelyä)

-Joo ja sit rupee kyselee molemmilta äideiltänsä, että miks mulla ei ole isää.

-Sit kun koulussa kysytään isän työpaikkaa ja äidin työpaikkaa, sit mulla on vapaus valita! (naurua)

-Isä tulee hakemaan mut tänään koulusta. Ai, kumpi?!

- Joo.

-Mut heti se rinnastetaan siihen, et se on homo niin sekin on.

-Mut kyl se lapsi sit hyväksyy, kun aika kuluu. Se on itelle vaikeeta. Nykyään on paljo enemmän homopareja ja muutaman vuoden päästä tilanne on taas ihan toinen.

-Niin, jos se laillistettais tai silleen, kyl sit olis varmaan parempi niinku tota homopareilla lapsiakin.

-Suvaitsevaisuus lisääntyis hirveen paljon.

Nuoret käsittelevät myös tilannetta, jossa toinen lapsen vanhemmista on kuollut. Asian käsittelytapa on sikäli poikkeuksellinen, että he käsittelevät aihetta kummankin vanhemman, isä ja äidin, osalta ja voi käytännössä johtaa siihen, että eloon jääneen vanhemman uusi puoliso adoptoi lapsen.

-Toi on vaikee asia, jos just on käyny silleen, että ei oo isää tai äitiä esimerkiks kuollu jossai auto-onnettomuudessa tai kuollu synnytyksessä vaikka äiti ja sit se on aina vaikee asia. Vaikee et mitä se oikeen tolle kuuluu.

-Onks teidän mielestä se niinku silleen ok, et jos on niinku adoptoitu lapsi ja sille heti kerrotaan, et sillä on oikee äiti ja isä?

-Ku on 20 vuotta sulle sanonu tälleen, ni ne on sulle oikeesti oikeet porukat.

Mieti, jos sulle olis kerrottu näin. Se tuntuis varmaan valehtelulta.

-Toisaalta, kyl mä kertoisin niinku sille lapselle ku se on pieni niinku se ymmärtäis sen asian, ni se oppis. Se olis kyl ihan kauhee asia niinku kuulla se vaik joskus kaksnyt vuotiaana.

-Mut toisaalta mä kertoisin vähitellen lapselle, ku se on pieni. Se olis kauheeta kuulla se kaksnyt vuotiaana.

Katkelmassa nuoret pohtivat myös sitä, missä vaiheessa adoptoidulle lapselle voidaan kertoa hänen oikeista vanhemmista eli äidistä ja isästä. Tämä katkelma kokonaisuudessaan muistuttaa sukupuolen ohella kahdesta vanhemmuuteen liittyvästä tärkeästä asiasta, joista toinen liittyy biologisen siteeseen ja toinen vanhemman läsnäolon merkitykseen lapselle.

Nuoret nostavat keskusteluun mukaan kotikasvatuksen ohella arjen askareiden oppimisessa myös koulun merkityksen. Nämä tilanteet koskevat ensisijaisesti kotitöitä ja niissä odotetaan saatavan apua äidiltä vähintään puhelimitse.

-On se silleen, et kylhän ny kotona pitää opettaa, mitä on työnteko, ku muuttaa kotoo pois, ni osaa laittaa ees mikroon pitsaa. Ettei joka päivä soita äitille.

-Hyvä, et koulus on kotitaloutta, et jääkaapis olis muutakin kuin valo.

-Niin, ettei tuu silleen, et ku muuttaa omaan kotiin, ni soittaa joka päivä äitille.

-Onks teist silleen, et lapselle kotona niinku annetaan mahdollisuus oppia kaikkea esim. laittaa ruokaa ja jättää keittiö kaameeseen jamaan?

-Joo. Eihän siitä mitään tulis, jos äiti vaan näyttää, et näin si tää tehään. Et antaisi ite koittaa.

Sekä Jaana Vuori että Aino Ritala-Koskinen ovat nostaneet esiin kolmannet osapuolet, joihin koulun instituutiona voidaan katsoa kuuluvan. Tässä tarkastelussa Vuoren lähtökohtana ovat jaetun vanhemmuuden ja äidin hoivan diskurssit ja Ritala-Koskisen lähtökohtana muistutus lapsen elämisestä iänmukaisesti näissä kolmansissa instituutioissa, kuten päivähoidossa ja koulussa. Tämän lisäksi Ritala-Koskinen muistuttaa siitä, että näiden instituutioiden merkitys jää usein huomioimatta lapsia koskevissa tutkimuksissa. (Vuori 2001; Ritala-Koskinen 2003, 136.)

Aivan oman näkökulmansa aineistoon tuo seuraava katkelma, jossa nuoret toivovat, että jo ihan pienenä voisi kokeilla isän antaman esimerkin mukaisesti ojan kaivuuta. Vaikka katkelmassa korostuukin isän toiminta tehtävässä, joka saattaa osoittautua erilaiseksi kuin

mitä lapsi ennalta olettaa, on siinä mukana ajatusta myös työteliään mallin mukaisesta kasvatuksesta.

-Olis ihan kiva jo pienenä opetella semmonen, et vaik isä saaks mä kokeilla tota ojan kaivuuta. Se näyttää tosi kivalta. Ja si huomata, et se onkin ihan paskaa hommaa.

-Et tajuis, millaista on työnteko.

Kun nuoret keskusteleivat erovanhemmuudesta, nostetaan keskusteluun mukaan myös isä- ja äitipuolet ja suhteet heihin. Samalla nostetaan esille näkemys siitä, kuka asiaa tarkastelee: lapsi itse vai lapsen kaveri.

-Äiti sanoo lapselle, et on jossain työmatkalla eikä si tuukaan.

-Onks teidän mielestä se jos vanhemmat eroo ja jos asuu äitin kanssa ja äitille tulee uus miesystävä ni aina se lapsi vihaa sitä. Mua ärsyttää ku mun tosi hyvä kaveri vanhemmat on eronnu ja hänellä on sit silleen, että isällään on uus vaimo tai naisystävä ja se mun kaveri vihaa sitä. Se on aina silleen et se on ihan tyhmä ja mun mielestä se on niinku älyttömän mukava se uus naisystävä. Mul on ihan eri näkökulma asiaan ehkä. Toi on menny mun äitin tilalle ja siitä seuraa, et ne on tyhmiä ne äitipuolet ja isäpuolet.

Kolmannet osapuolet, varsinkin isän tai äidin uudet kumppanit, ovat perheissä hyvin usein uusia lapselle. Lapsesta saattaa jopa tuntua siltä, että tämä ”kolmas” tunkeutuu hänen ja biologisen vanhemman väliin. Tämä pakottaa lapsen miettimään, miten hän suhtautuu uuteen osapuoleen – ottaako hänet perheenjäseneksi vai suhtautuuko häneen vihamielisesti. (Jallinoja 2000.) Jouko Huttunen jakaa Jari Sinkkosen (katso tarkemmin Sinkkonen 1998, 231) ajatuksen siitä, ettei uusperheeseen muuttavan miehen ole lainkaan helppo, ainakaan aivan alussa, päästä sisään äidin ja lapsen muodostamaan perheeseen. Hänen mukaansa pahin virhe on se, jos yrittää ottaa heti roolin vastuun kantajana, eräänlaisena päämiehenä, perheen arjessa. Huttunen kannustaa näitä miehiä mielen malttamiseen, tyytymisen tarkkailijan rooliin sekä tutustumaan lähemmin lapseen ja äidin kasvatustyyliin, koska uskoo siten uuden vanhemman saavan tilaa omalle vanhemmuudellekin. (Huttunen 2001, 134.)

Eräs nuori ottaa puheeksi oman kokemuksensa isäpuolestaan ja ristiriitaisen tilanteen isäpuolen ja oman biologisen isänsä välillä. Vaikka katkelmassa korostuukin, ettei isäpuoli pysty viemään isän paikkaa, nähdään lapsen nuori ikä selittävänä tekijänä sille, että nuorempi lapsi hyväksyy murrosikäistä lasta helpommin uuden isän tai isäpuolen perheeseen. Lisäksi

nuoret keskustelevat rahasta ja lahjonnasta, mikä kuitenkin nähdään tuomittavana keinona nuoren suosion kalastelemiseksi.

-Mua ainaki ärsyttää mun isäpuoli ja mä oon sille vähä katkera niinku se ni ihan selvää, et se yrittää viedä mun isän paikkaa, ku kuitenki mul on mun oma isä. Ni se sanoo et mä oon kuitenkin virallisesti sun isäpuoles.

-Jos on isäpuoli ni sen ei kannata yrittää silleen, et me ollaan ny yhtä perhettä et mä oon ny su isäs ny. Et se hyväksyis se, et se ei oo sen lapsi.

-Niin.

-Se yrittäis olla yrittämättä liikaa.

-Annetaan sille aina jotain lahjaks että täs on tämmönen. Et jos omal isäl ei oo rahaa kamalasti.

-Ei sil rahal pysty syrjäyttää.

-Se on ihan väärä periaate.

-Neli-kuus vuotiais on se ero, et jos äidil on miesystävä, se voi tietenki olla ensin shokki lapselle, mut lapsi tarvii isäpuolesta isän kuvan itelleen ja saattaa sanoa sitä isäks ku ei se silleen ymmärrä sitä.

-Viistoista vuotiaalle ei kannata edes yrittää tommosta.

-Jos ny sulle tulee äitipuoli, ni se riippuu miten sen ottaa sen asian.

-Ja lapsi on kuitenkin erillinen ja ne välittää toisistaan. Ei tykkää enää siitä alkuperäisestä isästä.

-Kannattaa ajatella kuitenkin ennenkuin alkaa vihata sitä toista, koska äitiinkin voi mennä välit poikki.

Vaikka rahan saaminen perheen aikuisilta nouseekin Aino Ritala-Koskisen tutkimuksessa esille, eivät tutkimuksessa mukana olleet lapset tehneet eroa sille, miksi tai kuka heille rahaa antaa. (Ritala-Koskinen 2001, 142.) Risto Jaakkola ja Riitta Sääntti ovat tutkineet uusperherakenteiden ja toiminnan lisäksi myös sitä, miten perheen rahankäyttöön liittyviä kysymyksiä on ratkaistu. He eivät omassa tutkimuksessaan löytäneet viitteitä, että vanhempipuolet olisivat käyttäneet rahaa perheenjäsenyytensä ostamiseen tai lahjontaan. Sen sijaan heidän tutkimuksessa mukana olleiden uusperheiden vanhempipuolien rahankäyttö lapsipuoliin näytti siltä, että rahaa käytettiin herkemmin lapsipuoleen, mikäli puoliset olivat naimisissa. Lisäksi yhteinen lapsi edesauttoi rahankäyttöä myös lapsipuolen hyväksi. (Jaakkola & Sääntti 2000, 52–55.) Katkelmasta, eikä myöskään Ritala-Koskisen ja Jaakkolan ja Sääntin tutkimuksista, ei ilmene kuitenkaan se seikka, mitä puoliset keskenään sopivat tai ovat sopineet rahankäytöstä.

Kahdessa viimeisessä katkelmassa nuoret ovat puhuneet siitä, miten lapsi saattaa alkaa vihata tai pitää tyhmänä vanhempansa uutta kumppania. Muistuttaapa eräs nuori vielä siitäkin, ettei vihanpito välttämättä kannata, koska siten saattaa menettää yhteyden biologiseen äitiinkin! Tämä lapsen ja biologisen vanhemman välisen siteen arvostus toistuu nuorten keskustelussa korostetusti. Riitta Jallinoja muistuttaa siitä, että uuden ihmisen hyväksyminen on lapselle helpompaa, jos lapsi pitää hänestä. Myös yhdessä vietetyn ajan pituus ja uuden ihmisen ominaisuudet luovat pohjaa sille, pitääkö lapsi biologisen vanhemman uudesta kumppanista. (Jallinoja 2000, 192–193.)

5.4 Vanhemman läsnäolo

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapsen ääni -gallupissa, joka tehtiin vuonna 2001, haastateltiin yli 600 lasta, joiden ikä vaihteli 5–12 vuoden välillä. Tässä tutkimuksessa lapset kokivat tärkeäksi arkiset hetket vanhempien kanssa, kuuntelemisen ja keskustelun. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan nähdä lasten toiveena vanhemmuudelle. Onkin haaste, missä määrin vanhempi oikeasti pysähtyy kuuntelemaan lastaan. (Karlsson 2002, 23.) Samana vuonna julkaistussa artikkelissa Anna Rönkä, Johanna Viheräkoski, Riikka Litsilä ja Anna-Maija Poikkeus kertovat havainneensa, että myös nuoret kaipaavat sitä, että vanhemmat joskus oikeasti kuuntelisivat nuoria (Rönkä yms 2002, 55). Myös omassa tutkimuksessani nuoret toivovat vanhemmuudessa nuoren kuuntelemista, tukemista sekä luottamista nuoreen.

-Ainakin se on mulle tärkeätä, et näillä tunneillahan ollaan puhuttu kaikenlaista ja tulee erilaisia asioita esiin, et vanhemmat tukis, kun lapsi on murrosiässä.

-Silloha sitä just kaikkein eniten apua tarvii.

- Onks se esim niinku luottanu. Ettei vanhemmille tulis ihan yllätyksenä, et mutsi hei, mä olen kahdeksannella kuulla raskaana.

-Must tuntuu, et jos vanhemmat koittaa oikein rakastaa sua, ne koittaa pitää liikaa kuria ja sillo vasta niinku tekee kauheesti kaikkee. Vaikkei se ookaan piittaamattomuutta.

-Niin. Koittaa pitää liikaa kuria.

Katkelmassa nuoret puhuvat myös kurista, jolla tässä yhteydessä tulkitsen tarkoitettavan tilannetta, jossa nuoren toimintaa rajoitetaan vanhemman toimesta. Kurin vastakohtaksi nousee piittaamattomuus. Leena Valkosen tutkimuksessa rajojen asettaminen tulee vastaan

kolmessa hyvän vanhemman kuvauskategoriassa eli rajojen asettaminen nähdään kasvatuksen lisäksi myös huolenpitona ja kivan vanhemman ominaisuutena, jossa kivuus tulee esille rajattomuuden sijaan rajoista joustamisena. (Valkonen 2006, 99.) Vaikka kaikesta tästä kuultaa läpi toive vanhemman puuttumisesta nuoren elämään ja läsnäolosta nuoren elämässä, katsovat nuoret keskustelussaan paremmaksi, ettei vanhemman pidä olla kuitenkaan enää fyysisesti läsnä murrosikäisen nuoren elämässä.

-Vanhempien pitää jos lapsella... Jos lapsi on joku viis-kuustoista ni ei niitten tarvi enää olla lapsen perässä varmaan tai riippuu tietenki tapauksesta mutta jos ei tarvi periaattees olla.

Kun nuoret keskustelevat eron jälkeisestä vanhemmuudesta, tulee sukupuolen ohella näkyviin poikkeuksellisesti myös biologisen vanhemman psyykkisen poissaolon ja ei-biologisen vanhemman konkreettisen poissaolon merkitys lapselle. Keskustelun pohjalla on erään nuoren oma kokemus siitä, kuinka vanhemman paikan voi ottaa joku muukin kuin lapsen biologinen vanhempi, joka on ollut koko ajan läsnä lapsen elämässä.

*-Onks teidän vanhemmat eronnu? (myöntelyä ja viittausta) Milt se niinku tuntu? Se että ne eros? Erosko ne kauheen silleen et te olitte pieniä ja silleen et nyt meni koti rikki ja nyt lapsuus särky? Et asu vain äitin tai isän kans?
-Mä voin tähän sanoo ihan omast kokemuksesta, että mun äiti ja mun isäpuoli, jota mä oon pitäny koko ikäni isänä, että ne eros ja meillä meni silleen et mun lapsuus loppu siihen, et mä huolehdin kaikkee silleen. Äitiä ei enää kiinnostanu yhtään.*

Jouko Huttunen puhuu toisaalta ohenevasta ja toisaalta vahvistuvasta isyydestä. Myös avustava, osallistuva ja hoitava (tai hoivaava) isä näyttäytyvät hänen tekstissä, sillä erolla, että avustavan isä on ehkä vähiten oma-aloitteisempi ja sitoutuneempi vanhemmuuteen kuin osallistuva tai hoitava isä. (Huttunen 2001, 163–170.) Liitän nämä isän vanhemmuutta kuvailevat termit myös äitiyteen. Myös äitiys voi olla ohenevaa tai vahvistuvaa. Ja myös avustava, osallistuva ja hoitava äiti löytyvät kokemukseni mukaan äitien kirjosta, joskaan ei niin selkeästi kuin isien osalta.

Nuoret nostavat keskustelussa esille lapsen parhaan tilanteessa, jossa vanhemmat toistuvasti riitelevät. Nuoret pohtivat lisäksi sitä, miksi vanhemmat jatkaisivat parisuhdettaan siinä tilanteessa. Nuoret pitävät tärkeänä, että vanhemmat varmistavat, ettei lapsen nähden riidellä, koska siten lapsi nuorten näkemyksen mukaan syyllistyy vanhempinsa riitelystä.

-Silleen ku mun mielestä ei olis hyvä jos aina tapellaan sekään ei ole välttämättä sen lapsen parhaaks jos sanotaan, että on vaan lapsen takia yhdes.
-Se voi olla lapsesta vaikeeta, mut jos sen alusta oppii.
-Ettei ainakaan tappele lapsen nähden. Ettei lapselle tuu sellanen olo, et mitä pahaa mä oon tehny.
-Tuntuu sekin varmaan aika oudolta, jos kumpikaan ei puhu mitään ku tulee kotiin. Kävelee vain ympäriinsä.

Vaikka vanhempien oikeus tulla vanhemmaksi tietyn ikäisenä on keskustelun aikana puhuttanutkin nuoria, ottaa eräs nuori vielä puheeksi vanhempiensa nuorena aloitettuun seurustelusuhteeseen liittyvän näkökulman ja sen, että vaikeat tilanteet vanhempien välillä voivat muuttua paremmiksi.

-Porukat oli silleen yhes vaihees, et ne tappeli niinku välillä sit silleen ja tälleen. Ne oli niinku on ollu jostain viistoista vuotiaasta asti niinku yhes, et ne on ollu ihan älyttömän kauan. Se on varmaan tosi harvinaista nykyään silleen. Niin tota öö sitte niinku mejän fajjal oli jossai vaihees oma kämppäki silleen että kuitenkin se asu meillä ja sit se oli vähän niinku semmonen, miten sen nyt sanoo, et niinku ettei niille tullu sit kuitenkaan niin kauheesti riitoja ku aiemmin. (naurua)

Mielenkiintoista katkelmassa on sukupuolen näkökulmasta se, että nuori kertoo isällä olleen oma kämppänsä, joka varmasti on tuntunut jollakin tavoin perheen elämässä. Riitta Jallinojan muistuttaa vanhempia siitä, että toisen vanhemman poismuuton tapa voi olla merkityksellinen ja johtaa tilanteeseen, että vanhempi heitetään ulos perheestä. Hänen näkemyksen mukaan tällainen tilanne voi olla edessä esimerkiksi vanhemmalla, joka on aiheuttanut eräänlaisen aviokatastrofin. Toisaalta, mikäli kanssakäyminen jatkuu normaalina, saattaa poismuuttaneen perheenjäsenyys myös jatkua. Jallinoja muistuttaa siitä, että yksin jätetty puoliso ja lapset saattavat tarkastella asiaa erilailla sekä suhtautua tarkastelunsa pohjalta poismuuttaneeseen perheenjäseneseen eritavoin. (Jallinoja 2000, 187–198.)

Erossa toteutuvaa isyyttä tutkineen Leena Autonen-Vaaraniemen mukaan vanhemmuuden koetaan jatkuvan eron jälkeenkin (Autonen-Vaaraniemi 2012, 108). Myös nuoret korostavat keskustelussa näkökulmaa, joka liittyy vahvasti lapsen ja biologisen vanhemman väliseen siteeseen sekä vanhemman läsnäoloon lapsen elämässä. Nuoret näkevät erityisesti lapsen lähi- ja etävanhemman fyysisesti etäisten asumispaikkojen muodostavan haastetta

vanhemman läsnäololle lapsen elämässä ja toivovat sen myötä lapselle päätösoikeutta omaan asumiseensa liittyen. Vaikka kohdasta ei ole suoraan luettavissa muuttajan sukupuolta, on esimerkiksi Jouko Huttunen tarkastellut ensisijaisesti etä-isän näkökulmasta sitä, miten isyys muodostuu erossa lapsesta. Huttusen näkemyksen mukaan myös se, miten etä-isyyks on syntynyt, voi olla hyvin erilainen – etä-isäksi on voitu joutua tai päätyä. Ja jos lapsen ja etä-isän tapaamiset harvenevat, voi seurauksena olla myös lapsesta vieraantuminen niin tunne- kuin konkreettisella tasolla. (Huttunen 2001, 99–118.) Samansuuntaisia ajatuksia voidaan havaita seuraavasta katkelmasta, missä nuoret tarkastelevat asiaa lapsen näkökulmasta.

-Silleen vaikka ne erois ja asuis missä vaan, toinen Lapissa ja toinen Hesassa, ni siltihän ne on aina sen vanhemmat silleen.

-Vaik ne asuis missä ni ne on kuitenkin sun vanhemmat.

-Ku kuitenkin haluis olla kummanki kans.

-Mun mielestä lapsen pitäis päättää kumman kanssa se haluais mieluummin olla.

-On se sillee lapselle hyvä, jos vanhemmat eroo. Vaikeeta se voi olla ku aina on ollu yhes. Et pystyis pitää välit. Muute se vois olla aika vaikeeta lapselle.

Hennariikka Linnavuori on tutkinut 20 lapsen kokemuksia vuoroasumisesta vanhempien ero jälkeen. Hän toteaa vanhempien useimmiten päättäneen lapsen vuoroasumisesta ja lasten lähinnä vaikuttaneen vuorottelun keston. Noin puolet vastanneista lapsista tosin toivoi saavansa päättää asumisestaan. (Linnavuori 2009, 154.)

Kun myöhemmin nuoret keskustelussaan peräänkuuluttavat uudestaan lapsen päätösoikeutta oman asumisensa suhteen, puretaan pettymystä vanhemman tapaan ottaa puheeksi toisen vanhemman pois muutto.

-Mun mielestä se on ainakin ihan parempi, et jos on vähä pidempi matka, et lapsi sais päättää missä asuu. Se oli itelle helpompi.

-Äiti sanoo lapselle, et on jossain työmatkalla eikä si tuukaan.

Marjut Mäenpää ja Saira Poutiainen ovat tutkineet sitä, miten lapset ovat saaneet tietää vanhempiensa avioerosta ja kuka ylipäänsä erosta on lapselle kertonut. Aineistona heillä on ollut jo aikuisiksi ehtineiden, vanhempiensa avioeron kokeneiden lasten kertomuksia. Kertomistilanteiden tyypeiksi tutkimuksessa tulivat: 1) perhekokous, johon kaikki perheenjäsenet kokoontuivat, 2) toisen vanhemman ilmoitus, 3) eroasian asteittain käsitteleminen, missä tyypillistä oli, että vanhemmat puhuivat lasten kanssa erosta useaan

otteeseen ja erikseen sekä 4) kertomatta jättäminen. Sekä Mäenpää että Poutiainen toteavat tutkimuksen johtopäätöksissä, että on vaikea antaa mitään yleispätevää ohjetta erosta kertomiseksi lapselle. Perusteluna he näkevät toisaalta liian vähäisen tutkimustiedon ja toisaalta liian moninaisen tieto siitä, millainen ja miten esitetty tieto avioerosta auttaisi lasta parhaiten sopeutumaan tilanteeseen. (Mäenpää & Poutiainen 2009.)

5.5 Vanhemman vastuu lapsen hoivasta ja huolenpidosta

Veli-Matti Värriin mukaan vanhemmuudessa on keskeistä lapsen nähden välitön auttamisvastuu, joka vanhemmille syntyy jo odotusaikana ja konkretisoituu lapsen syntymän myötä. (Värri 2000, 103.) Myös Merja Korhonen puhuu vastuullisuudesta eli siitä, miten vanhempi ottaa vastuuta lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Hän sisällyttää vastuun käsitteeseen mukaan myös hoidon suunnittelun ja organisoinnin. (Korhonen 1999, 96–97.) Marjo Kuronen toteaa puolestaan omassa neuvolatyötä koskeneessa tutkimuksessaan vastuullisen vanhemmuuden olevan ensisijaisesti naisten vanhemmuutta (Kuronen 1994, 103). Oletko koskaan miettinyt, missä vaiheessa vanhemman huolenpito tai hoivavastuu lapsestaan konkreettisesti päättyy?

Eeva Jokinen tarkastelee artikkelissaan ”Arkinen äiti” kiirettä arjen rytmittäjänä. Hän kuvaa äitejä touhukkaana ja työteliäinä ihmisinä. He muun muassa opiskelevat, tekevät paljon töitä ja huolehtivat niin vanhemmistaan kuin lapsistaan. (Jokinen 2002, 40.) Erossa toteutuvaa isyyttä tutkineen Leena Autonen-Vaaranien mukaan eri yhteisöissä tunnustetun ja jaetun periaatteen mukaisesti huolenpito-käsite velvoittaa meitä moraalisesti pitämään huolta niin lapsista kuin huolenpidosta riippuvaisista aikuisista. Lisäksi se sisältää ajatuksen hoivan järjestämisen ensisijaisuudesta erityisesti perheen ja sukulaisten toimesta. (Autonen-Vaaranieniemi 2012, 105.) Tutkimuksessani nuoret, keskusteltuaan ensin vanhemman ikään liittyvistä huolenpitokysymyksistä, ottivat tätä näkökulmaa puheeksi seuraavanlaisesti.

-Onhan niitä viel semmosiikin, jotka asuu nelikymppisenäkin vielä kotona ja äiti tekee ruuan. (naurua)

-Eiks se mee vähän siihen, ku pitäis vähitellen rupee itsenäistyy ja hankkii oma asuntoa?

- Ku ei se ikäkään oo muutaku numero.

Katkelmassa eräs nuori ottaa puheeksi sen, että äiti tekisi vielä 40-vuotiaalle ja ilmeisesti vielä lapsuuden kodissa asuvalle lapselleen ruuan. Se, mikä rooli isällä tuolloin olisi, ei selviä katkelmasta. Samoin ei sekään, miten tähän tilanteeseen on kokonaisuudessaan päädytty. Jouko Huttunen näkee lapselle olevan hyväksi, mikäli lapsella kaksi hoivaavaa henkilöä jo syntymästään asti. Mikäli nämä hoivaavat henkilöt ovat eri sukupuolta, saa lapsi Huttusen mukaan jo syntymästään asti läheiskokemuksen molemmista sukupuolista, mikä edesauttaa sen kokemuksen syntymistä lapselle, ettei jokin ominaisuus, esimerkiksi hyvä tai paha, kasaudu vain toiseen sukupuoleen. (Huttunen 2001, 182–183.) Voisiko näin olla myös sen osalta, jos vaakakupissa olisikin lapsen hyvän tai huonon vanhempikokemuksen sijaan kasautuva kokemus huolenpidosta äidin ja isän välillä?

Nuoret keskustelevat myös siitä, mitä kaikkea lapsen ja vanhemman välinen side pitää sisällään. He näkevät, että yhteys, luottamus, välittäminen ja itsemääräämisoikeus kuuluvat kummallekin osapuolelle, sekä lapselle että vanhemmalle. Tätä oikeutta määrittelee hyvin pitkälle lapsen ikä, kuten seuraavasta katkelmasta voidaan nähdä.

-Ei mut siis silleen, et osais ja pystyis jutteleen vanhempien kanssa, ni ainakin mä haluaisin, et mun laps pystyis si jutteleen mun kanssa. Ihan mistä tahansa. Et se luottais muhun, tuli eteen si mitä tahansa.

-Ettei ne olis semmosii, et tulin kahen aikaan kotiin. Tai hei, ostatko mulle viinaa? Annatko rahaa?

-Et joku kohtuushan kaikessa pitäis olla. Ettei oo neljätoista vuotiaana pultsari tai sitte, ku äiti huutaa, tule pikku Toni, tulepas käymään, ni poika tulee ja kysyy, et niin äiti, mitä nyt.

-Ei vanhemmat voi sanoa ettet sä voi tota tehdä. Ei ne voi määrätä, et susta tulee diplomi-insinööri.

-Mitä jos se halua neuvotella asiasta?

Katkelmassa herätetään kysymys myös siitä, mistä kaikesta vanhemmat voivat määrätä ja mikä tämän mahdollisen neuvottelun sitten lopulta ratkaisee. Atte Oksanen mainitsee artikkelissaan⁹ siitä, että 10–11-vuotiaat suomalaiset lapset alkavat tehdä eroa vanhempiinsa. Näkemyksen pohjalla on lasten kertomukset esimerkiksi siitä, että vanhemmilta saatu tuki ja luotto heihin nähden on vähentynyt. Tämä kokemus poikkeaa Oksasen mukaan norjalaisten ja ruotsalaisten lasten elämästä. (Oksanen 2008, 51.) Tuula Tammisen mukaan vanhemmuu-

⁹ Oksasen artikkeli perustuu Suomen Akatemian ja NOS-Sin (Nordiska samarbetsnämnden för samhällsforskning) rahoittaman *Eriarvoinen lapsuus: vertaileva tutkimus Pohjoismaissa* -projektin aineistoon.

nessa on tärkeää vanhemman kyky havainnoida ja tulkita lastaan sekä ylläpitää suhdetuorovaikutusta lapseen eri tunnetiloissa. Hän korostaa myös vanhemmuuden olevan ihmisuuhde, jossa on aina kaksi erillistä osapuolta, joiden persoona ja itsetunto eroavat toisistaan. (Tamminen 2002.) Suvi Ronkainen on artikkelissaan ”Naiseuden inho” käsitellyt äidin vallan kohtaloita. Hänen mukaansa äideillä on erityistä valtaa, josta lapsi on riippuvainen säilyäkseen hengissä. Ronkaisen mukaan ristiriitaa tässä vallan käsitteessä on se, ettei siitä vallasta saisi olla tietoinen, vaikka vallan muotoja kontrolloidaan ja arvostellaan ja äideiltä odotetaan valtavia suorituksia. Hänen arvion mukaan äiti nähdään kuitenkin hyvänä vallankäyttäjänä, mikäli vallan käyttö on ollut epäitsekkästä ja tuottanut onnellisen lopun. (Ronkainen 2001.)

Seuraavaksi nuoret pohtivat sitä, miten vanhemmat nuorten näkemyksen mukaan suhtautuvat tietoon, että nuori on lähdössä ryyppäämään. Katkelmassa näkyvät lapsen näkökulmasta tarkasteltuna toisaalta äidin fyysinen läsnäolo ja toisaalta isän toiseus, psyykkinen poissaolo ja omassa maailmassa eläminen. Tämä herättää kysymyksen siitä, että onko juuri äiti se henkilö, jolle asiasta sanotaan, mutta isälle kertomiseen suhtaudutaan hieman naureskellen. Mikä on tosiasiallisesti vanhempien välinen suhtautuminen nuoreen ja nuoren asioihin? Löytyykö siinä sukupuolen mukaisia eroja? Sitä pitäisi kysyä myös vanhemmilta.

-On se vähän niinki, et mutsille sanoo, et lähtään ryyppää eikä faija tiää mistään mitään. (naurua)

-Niin, faija vaihtaa tv-kanavaa ja rupee lukee sanomalehden urheilusivuja. (naurua)

-Onks kivat hipat tulossa tai jotain?

Jaana Vuoren näkemyksen mukaan isän toiseus lapsen hoivaajana näkyy asiantuntijoiden teksteissä. Hän kiinnittää tutkimuksessaan huomiota toistuvasti myös siihen, että isän mukaan tulo lapsen elämään syntyy siten, että äiti kutsuu isän mukaan lapsenhoitoon. Vuori huomauttaa lisäksi, että isän roolia ja isyyden tehtäväalueita saatetaan rakentaa siten, että kysytään asioita isien sijaan joltakin toiselta, esimerkiksi äidiltä. Vasta uuden, aktiivisen isyyden ja jaetun vanhemmuuden myötä asiaan on ryhdytty kiinnittämään huomiota. (Vuori 2001.)

Nuoret näkevät vanhemmuuden ohella myös nuoren oma-aloitteisen ja iänmukaisen toiminnan kotitöiden osalta, vaikka vanhempi olisikin fyysisesti hyvin läsnä arjessa, hyväksi. Vaikka katkelman ensimmäisessä repliikissä puhutaan sukupuolineutraalisti vanhemmista,

voi jo seuraavasta repliikistä nähdä äidin vahvan aseman ja roolin kotitöiden, kuten ruuanlaiton ja siivouksen, suorittajana.

-Ja niin silleen, ettei aina vanhempien ois pakko käskää sua tekee, et sä tekisit jotain oma-aloitteisesti. Et siivoisit, imuroisit, tiskaisit tai jotain, ettei vanhempien tarvis sanoo aina sulle.

-Et mutsi tuu aina tänne.

-Onhan se silleen kohtuutonta, että jos vaikka mutsi tekee ruokaa ja siivoo samaan aikaan, ettei muka vois kattaa pöydän ja sit sä et tee sitä.

-Ja läksyjän teon suhteen kans.

-Tulee äkkii sit jotain sanomista. Siinäkin pitäis varmaan vanhempien luottaa ja antaa itsenäisyyttä.

Raija Julkunen on artikkelissa ”Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio – Suomi vertailussa” esittänyt mielipiteen, jonka mukaan oman rahan ja ruumiin löytyminen osaksi naisen elämää on ollut edellytyksenä sille, että naisen toisaalta itsenäistyminen ja toisaalta lapsen ja kodin perushoito ovat asettaneet myös naisen hoivavanhemmuuden omaan arvoonsa. Julkunen toteaaakin artikkelinsa lopussa julkisen hoivakeskustelun vaimenneen Suomessa viime aikoina. (Julkunen 1999, 98–100.) Vaikka Julkunen artikkeli käsittelee aihetta kansainvälisestäkin sukupuolten, naisen ja miehen, välillä, voisin heittää oman tutkimukseni pohjalta kysymyksen siitä, miten naisen itsenäistyminen ja lapsen ja kodin perushoito näyttäytyvät sukupolvien välillä. Onko keskustelu myös siitä vaiennut?

5.6 Nuorten odotukset ja toiveet vanhemmuudelle

Lopuksi tarkastelen lyhyesti vielä sitä, millaisin lähtökohdin nämä nuorten käsitykset vanhemmuudesta rakentuivat tutkimuksessani. Näkyikö tutkimukseni filosofinen lähtökohta tässä yhteydessä? Nojaavatko esimerkiksi kaikki nuorten käsitykset vanhemmuudesta omiin kokemuksiin vanhemmista? Toisaalta nojaavat ja toisaalta eivät nojaa. Juha Perttula puhuu kokemuksen ja sen ymmärtämisen rakentumisesta tunteen, intuition, tiedon ja uskon avulla. (Perttula 2008, 123–133.) Jarkko Hautamäen mukaan lapsi on ajattelussaan paljolti sidoksissa kokemuksiinsa ja havaintoihinsa, joille hän antaa merkityksiä. Hänen mukaansa 12 ikävuosi on eräänlainen rajapyykki tässä asiassa. Tuolloin lapsen konkreettisten operaatioiden vaiheen uskotaan päättyvän ja lapsen siirtyvän formaalisten operaatioiden vaiheeseen, mutta aina näin ei ole. Jo lapsen fysiologiset ja kulttuurilliset erot voivat vaikuttaa tähän. (Hautamäki 2003,

224–225.) Perttulan ja Hautamäen esittämien seikkojen pohjalta uskon, että keskustelussa mukana olleilla nuorilla oli kokemusta, jos ei suoraan vanhemmuudesta, niin ainakin jostakin, mikä toi myös omaa, henkilökohtaista kokemusnäkökulmaa keskusteluun. Valaisen tätä näkemystä muutamalla aineistoesimerkillä.

Kun ryhmäkeskustelussa aletaan keskustella erossa toteutuvasta vanhemmuudesta, asettuu kysyjä vahvasti pienen lapsen asemaan ja kysymykseen vastaaja muistelee omaa henkilökohtaista kokemustaan lapsena.

-Onks teidän vanhemmat eronnu? (myöntelyä ja viittausta) Milt se niinku tuntu? Se että ne eros? Erosko ne kauheen silleen et te olitte pieniä ja silleen et nyt meni koti rikki ja nyt lapsuus särky? Et asu vain äitin tai isän kans?

-Mä voin tähän sanoo ihan omast kokemuksesta, että mun äiti ja mun isäpuoli, jota mä oon pitäny koko ikäni isänä, että ne eros ja meillä meni silleen et mun lapsuus loppu siihen, et mä huolehdin kaikkee silleen. Äitiä ei enää kiinnostanu yhtään.

Nuoret esittävät vanhemmuudesta mielipiteitä, joiden taustalla voisi ajatella olevan myös jokin kokemus.

-Silleen ku mun mielestä ei olis hyvä jos aina tapellaan sekään ei ole välttämättä sen lapsen parhaaks jos sanotaan, että on vaan lapsen takia yhdes.

-Se voi olla lapsesta vaikeeta, mut jos sen alusta oppii.

-Ettei ainakaan tappele lapsen nähden. Ettei lapselle tuu sellanen olo, et mitä pahaa mä oon tehny.

-Tuntuu sekin varmaan aika oudolta, jos kumpikaan ei puhu mitään ku tulee kotiin. Kävelee vain ympäriinsä.

Seuraavassa katkelmassa nuori, kerrottuaan ensin oman kokemuksensa vanhempien epäsuotuisasta käytöksestä, kutsuu muita keskustelijoita asettumaan vanhemman asemaan. Nuoren asettumista vanhemman asemaan voidaan olettaa helpotettavan siltä, että verrataan vanhemman lähtötilannetta ja ikää nuorten omaan nykytilanteeseen (vanhemmat aloittaneet seurustelusuhteen 15-vuotiaina) ja yleisesti vallitsevaan tilanteeseen (vanhemmat olleet yhdessä älyttömän kauan, mikä harvinaista nykypäivänä). Myös näiden ajatusten taustalla voisi ajatella olevan jotain kokemuksellista puolta.

-Porukat oli silleen yhes vaihees, et ne tappeli niinku välillä sit silleen ja tälleen. Ne oli niinku on ollu jostain viistoista vuotiaasta asti niinku yhes, et ne on ollu ihan älyttömän kauan. Se on varmaan tosi harvinaista nykyään silleen. Niin tota öö sitte niinku mejän faijal oli jossai vaihees oma kämppäki silleen että kuitenkin se asu meillä ja sit se oli vähän niinku semmonen, miten sen nyt sanoo, et niinku ettei niille tullu sit kuitenkaan niin kauheesti riitoja ku aiemmin. (naurua)

Eron jälkeiselle vanhemmuudelle nuoret esittävät aineistossa ainakin kaksi toivetta. Näistä ensimmäinen (välien pitäminen fyysisestä etäisyydestä huolimatta) näkyy seuraavassa katkelmassa.

-Silleen vaikka ne erois ja asuis missä vaan, toinen Lapissa ja toinen Hesassa, ni siltihän ne on aina sen vanhemmat silleen.

-Vaik ne asuis missä ni ne on kuitenkin sun vanhemmat.

-Ei siinä ole mitään järkee.

-Ku kuitenkin haluis olla kummanki kans.

-Mun mielestä lapsen pitäis päättää kumman kanssa se haluais mieluummin olla.

-On se sillee lapselle hyvä, jos vanhemmat eroo. Vaikeeta se voi olla ku aina on ollu yhes. Et pystyis pitää välit. Muute se vois olla aika vaikeeta lapselle.

Ja toinen toive (erosta kertominen) seuraavassa katkelmassa.

-Mun mielestä silleen ei kuitenkaan tarttis olla jos on ongelma kotona et kyl se lapsikin tietäis niistä. Et jos sit tulee ero ettei se tulis ihan yllätyksenä silleen että yhtenä päivänä ei ole ku toinen kotona. Vähä tietää missä mennään.

-Ai jaa, eilen oltiin Särkänniemessä ja nyt se onkin lähteny pois.

-Mun mielestä se on ainakin ihan parempi, et jos on vähä pidempi matka, et lapsi sais päättää missä asuu. Se oli itelle helpompi.

-Äiti sanoo lapselle, et on jossain työmatkalla eikä si tuukaan.

Joskus asian tarkastelijan asettumisen kohta vaikuttaa siihen, miten vanhemmuus nähdään. Tässäkin on taustalla kummankin nuoren oma henkilökohtainen kokemus saman henkilön vanhemmuudesta tai sen toteutumisesta.

-Onks teidän mielestä se jos vanhemmat eroo ja jos asuu äitin kanssa ja äitille tulee uus miesystävä ni aina se lapsi vihaa sitä. Mua ärsyttää ku mun tosi hyvä kaveri vanhemmat on eronnu ja hänellä on sit silleen, että isällään on uus vaimo tai naisystävä ja se mun kaveri vihaa sitä. Se on aina silleen et se on ihan tyhmä ja mun mielestä se on niinku älyttömän mukava se uus naisystävä. Mul on ihan eri näkökulma asiaan ehkä. Toi on menny mun äitin tilalle ja siitä seuraa, et ne on tyhmiä ne äitipuolet ja isäpuolet.

-Sitä ei varmaan huomaa silleen ulkopuolinen ku kaverina kattoo. Jos sitä on kotona päivällä ni sitä yrittää si näyttää parhaan puolen eikä välttämättä se ookaan si kaikki.

Seuraavassa katkelmassa nuori jakaa oman kokemuksen vanhemmuudesta muiden nuorten käsiteltäväksi

-Mua ainaki ärsyttää mun isäpuoli ja mä oon sille vähä katkera niinku se ni ihan selvää, et se yrittää viedä mun isän paikkaa, ku kuitenkin mul on mun oma isä. Ni se sanoo et mä oon kuitenkin virallisesti sun isäpuoles.

-Jos on isäpuoli ni sen ei kannata yrittää silleen, et me ollaan ny yhtä perhettä et mä oon ny su isäs ny. Et se hyväksyis se, et se ei oo sen lapsi.

-Niin.

-Se yrittäis olla yrittämättä liikaa.

-Annetaan sille aina jotain lahjaks että täs on tämmönen. Et jos omal isäl ei oo rahaa kamalasti.

-Ei sil rahal pysty syrjäyttää.

-Se on ihan väärä periaate.

-Neli-kuus vuotiais on se ero, et jos äidil on miesystävä, se voi tietenki olla ensin shokki lapselle, mut lapsi tarvii isäpuolesta isän kuvan itelleen ja saattaa sanoa sitä isäks ku ei se silleen ymmärrä sitä.

-Viistoista vuotiaalle ei kannata edes yrittää tommosta.

-Jos ny sulle tulee äitipuoli, ni se riippuu miten sen ottaa sen asian.

-Ja lapsi on kuitenkin erillinen ja ne välittä toisistaan. Ei tykkää enää siitä alkuperäisestä isästä.

-Kannattaa ajatella kuitenkin ennenkuin alkaa vihata sitä toista, koska äitiinkin voi mennä välit poikki.

Leena Valkonen arvioi omassa tutkimuksessaan viides- ja kuudesluokkalaisten vanhemmuuskäsitysten muodostuvan ja arvottuvan vähintäänkin viiden eri näkemyksen kautta. Hän mainitsee vanhemmuuskäsitysten muodostajiksi lasten omat kokemukset, keskustelut kavereiden kanssa, kuulopuheet vanhemmilta, näkemiset ystävien perheissä ja mediasta lukemisen tai kuulemisen (Valkonen 2006, 101–102).

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Keskeiset tutkimustulokset

Tänä päivänä käsitys vanhemmuudesta ja sen sisällöstä on moninainen. Edes lapsen oma vanhempi ei välttämättä tiedä, mikä merkitys vanhemman rahankäytöllä tai läsnäololla voi olla nuorelle. Syitä tähän voi olla monia: kiire, työpaineet, vanhemman fyysinen poissaolo kotoa tai perheenjäsenten eriaikainen läsnäolo kotona. Keskustelun puuttuminen johtaa tilanteeseen, ettemme tiedä, mitä toinen tarkoittaa tai jopa odottaa toiselta. Näiden ajatusten saattamana olen tarkastellut tutkimuksessani nuorten kymmenen vuoden takaisia käsityksiä vanhemmuudesta ja samalla vakuuttunut siitä, että toisen kuunteleminen ja kuuleminen ovat asioita, joita kannattaa edelleen tehdä. Sen kautta voi avautua todellisuus, jonka olemassaolosta ei ole ollut tietoinen. Eero Suoninen on todennut vanhemmuuden olevan vaativaa ja joskus ristiriitaistakin vanhemmuuden ihanteiden, lapsilähtöisyyden, rajojen asettamisen, kiintymyksen osoittamisen ja opettamisen, välillä. Myös hän pitää tärkeänä vanhemman ja lapsen keskustelusuhdetta. (Suoninen 2008.)

Nuorten ryhmäkeskustelusta oli löydettävissä viisi vanhemmuuden teemaa, *vanhemman rahankäyttö, ikä, sukupuoli, läsnäolo sekä vanhemman vastuu lapsen hoivasta ja huolenpidosta*, joiden sisältöä tarkastelin tutkimuskysymykseni ja aineistoni mukaisesti nuorten käsityksinä vanhemmuudesta. Teemat löytyvät myös aikaisemmasta vanhemmuustutkimuksesta. Maarit Alasuutarin mukaan tapamme kuvata, selittää ja esittää asioita rakentuvat sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa (Alasuutari 2003, 38). Näin oli myös tutkimuksessani, missä nuorten erilaiset kokemukset, määritykset, odotukset ja toiveet taustoittivat näitä nuorten ryhmäkeskustelussa syntyneitä käsityksiä vanhemmuudesta.

Teemoista ensimmäinen liittyi vanhemman rahankäyttöön. Yhtenä konkreettisena, jopa mahdolliseen toimintaankin johtavana, moraalisenä kysymyksenä nuoret tarkastelivat sitä, missä tilanteessa he vanhempana voisivat ostaa lapselleen päihteitä ja näkivät esimerkiksi lapsen iän vaikuttavan ostopäätökseen. Nuoret näkivät vanhemman myös kuukausirahan maksajana, jonka oikeus päättää nuoren rahan säästämisestä tai käytöstä päättyy joskus. Nuorten näkemyksen mukaan nuoren oma päätös ja rahan tienäminen muualta kuin omalta vanhemmiltaan ovat edellytyksiä onnistuneelle säästämiselle. Nuorten näkemyksen mukaan

vanhempien ei tulisi kuitenkaan maksaa lapselleen yleisistä töistä, kuten siivouksesta tai opiskelusta, koska näistä töistä nuori itse tulee hyötymään vanhempana esimerkiksi parempana työpaikkana tai palkkana. Nuoret toivat esille keskustelussa myös sen, että lapset, erityisesti perheen ainoat lapset, voivat vaikuttaa vanhemman rahankäyttöön. Kokoavana ajatuksena vanhemman rahankäytön osalta voidaan todeta, että rahankäyttö aikuisten toimesta voi saada perheissä, erityisesti uusperheissä, vahvoja merkityksiä, jotka auki puhumattomina saattavat vaarantaa ihmisten välisiä suhteita esimerkiksi lapsen ja uuden vanhemman välillä. Puhuminen on paras tie väärinymmärrysten välttämiseksi.

Myös vanhemman ikä nousi esille nuorten keskustelussa. Kokoavana ajatuksena voidaan todeta, että nuoret korostivat vanhemman ikään liittyvässä tarkastelussa vanhemman huolehtimisvastuuta lapsesta. Heidän näkemyksensä mukaan vanhemman ikä saattaa vaikuttaa muun muassa siihen, miten lapsesta huolehditaan tai miten lapsi oppii tuntemaan vanhempansa. He myös pitivät mahdollisena, että vanhemman korkea ikä johtaa siihen, että lapsi joutuu ennen aikojaan huolehtimaan vanhemmistaan. Lisäksi nuoret näkivät, ettei lapsen ja vanhemman biologinen side aina merkitse sitä, että vanhempi olisi vastuullinen.

Kolmas vanhemmuuden teema liittyi vanhemman sukupuoleen, mikä vanhemmuustutkimuksessa on hyvin tarkasteltu osa-alue. Nuoret eivät kuitenkaan tehneet sukupuolen mukaista eroa vanhempien välillä esimerkiksi siinä, miten merkityksellisiä nämä ovat heille. Lisäksi vanhemman sukupuoleen liittyvä kysymys siitä, miten näitä samaa sukupuolta olevia vanhempia tulisi vanhempina samassa perheessä puhutella. Uudet vanhemmat saavat erilaisia merkityksiä, kun heitä tarkastellaan perheen sisältä ja ulkoa päin. Samoin silloin, kun heitä tarkastellaan perheen sisältä ulospäin suhteessa omaan biologiseen vanhempaan. Vaikka lapsen kasvatusta ei nivottaisikaan vanhemman sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyväksi, voi lasten kasvatuksen nuorten keskustelussa nähdä vanhempien tehtävänä. Nuorten näkemyksen mukaan vanhempien lisäksi myös koululla on merkitystä kasvattajana.

Vanhemman läsnäolo lapsen elämässä näyttäytyi tutkimuksessani tärkeältä vanhemmuuden elementiltä. Nuoret pitivät mahdollisena, että raha voi korvata vanhemman ja lapsen yhteistä aikaa, mikä herättää näkemyksen siitä, että rahankäytöstä tulisi keskustella perheissä, ei ainoastaan perheen aikuisten kesken, vaan myös lasten kanssa. Nuoret toivoivat, että vanhemmat kuuntelevat heitä, heidän ajatuksiaan ja kuulumisiaan. He korostivat myös biologisen vanhemmuuden pysymistä vaikeuksista huolimatta. Vanhemman läsnäolossa

kiteytyi myös sukupuolen mukainen huolenpitovastuu – äidin läheisyys ja isän etäisyys lapseen nähden.

Vanhemmuuden viimeinen teema, vanhemman vastuu lapsen hoivasta ja huolenpidosta, löytyi myös aineistostani. Nuoret pohtivat muun muassa sitä, miten pitkään vanhemman, erityisesti äidin, huolenpitovastuu kestää. Vaikka ajatuksena vanhemmuuden teeman mukaisesti oli vanhemman vastuu lapsen hoivasta ja huolenpidosta, oli arjen huolenpitovastuussa nuorten näkemyksen mukaisesti neuvotteliijaosapuolina vanhempien lisäksi myös lapset, joskin iänmukaisesti. Nuoret näkivät myös huolenpitoon liittyvissä asioissa yhteyden, luottamuksen, välittämisen ja itsemääräämisoikeuden kuuluvan sekä lapselle että vanhemmalle. Se, mihin raja näissä asioissa vedetään, onkin mutkikkaampi juttu.

Jouko Huttusen (2001, 189–190) kirjassa löytyy kahden tytön ja kahden pojan näkemystä hyvästä vanhemmuudesta. Lapset ovat iältään 12-vuotiaita ja ajankohta, jolloin näkemykset on kerätty, on syyskuu 1998. Myös Huttunen ihmettelee näiden lasten kypsiä ajatuksia ja uskoo ajatusten taustalta löytyvän lasten omaa kokemusta ja henkilökohtaista harkintaa. Erityisesti poikien vastauksissa hän näkee sen, etteivät he odota kohtuuttomia vanhemmiltaan. Huttusen arvion mukaan lasten odotukset vanhemmiltaan ovat milteipä itsestäänselvyksiä ja uskoo tämän pohjalta lasten odotusten olevan myös lapsille itselleen merkityksellisiä. Yhtenäistä sekä omille että Huttusen tulkinnoille omista, käytössämme olleista aineistoista on se, että lasten toiveet vanhemmuudessa liittyivät huolenpitoon, ajan antamiseen, kuuntelemiseen, lupauksen pitämiseen, rehellisyyteen ja avoimuuteen. Lisäksi nämä kaikki odotukset liittyivät yleisesti vanhemmuuteen, ei pelkästään äitiin tai isään.

6.2 Tehdyn tutkimuksen arviointi

Olisivatko tutkimustulokseni olleet erilaisia, jos olisin toteuttanut tutkimukseni toisin? Varmasti joiltakin osin olisi ollut. Tutkimukseni tiedonkeruumetodina oli nuorten ryhmäkeskustelu, jossa tietty nuorten joukko keskusteli heille ennakkoon annetusta teemasta eli vanhemmuudesta. Tutkimukseni kannalta oli oleellista löytää nuorten yhteisesti jakamia käsityksiä vanhemmuudesta ja löytää sille pohjaa tämän hetkisestä tutkimustiedosta. Lähestyin vanhemmuutta ajatellen sen olevan toisaalta arjessa kasvavaa olemista ja toisaalta

konkreettista, arjessa tapahtuvaa toimintaa, joka vaikuttaa lapseen ja merkitsee lapselle jotain ja ilmenee myös lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa. Jos olisin käyttänyt tiedonkeruumetodina haastattelua, olisi aineisto ollut mitä todennäköisimmin jo haastattelun luonteen vuoksi yksityiskohtaisempi, ehkä joiltakin osin myös tarkempi. Myös vanhemmuus käsitteen toisin määrittely, vanhempien mukaan ottaminen tutkimukseen ja erilainen analyysimenetelmä olisivat mitä ilmeisimmin vaikuttaneet tutkimustuloksiin. Esimerkiksi keskusteluanalyysin avulla olisin voinut tarkastella keskustelun rakennetta paremmin, mutta toisaalta, miksi näin olisin tehnyt, koska en siihen vastausta tutkimukseni puitteissa etsinyt. Olisin voinut myös itse aineiston tallennustilanteessa toimia toisin, jos olisin kursailematta uskonut opettajan vakuuttelun siitä, että nuoret kykenevät tuottamaan antamastani tutkimusaiheesta keskustelua ja varautunut tallennustilanteeseen kynällä ja tyhjällä paperiarkilla.

Itse analysointiprosessi toi myös esille joitakin pohdintoja tutkimukseni osalta. Mietin esimerkiksi sitä, onko aineistoni riittävä ja analyysini kattava. Tuomen ja Sarajärven näkemyksen mukaan sisällönanalyysin avulla toisaalta tiivistetään ja toisaalta löydetään aineiston yhtenäisyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 52–53; 89–90.) Heidän näkemykseensä nojautuen olen vakuuttunut, että nämä kohdat eli aineistoni riittävyys ja analyysini kattavuus, täytyvät tutkimukseni puitteissa. Perusteluna tälle näkemykselleni on esimerkiksi se, etten pyri väittämään tutkimukseni pohjalta, että samat tulokset olisivat löydettävissä valtakunnallisesti esimerkiksi mediatallenteiden tutkimuksella. Sen sijaan yritän parhaani mukaan muistuttaa lukijaa siitä, että nämä havainnot ovat vain suuntaa-antavia ja kerätty tietynä aikana tietyltä oppilasryhmältä. En myöskään kiellä sitä seikka, etteikö aineistoni voisi antaa joitakin muita tutkimustuloksia. Olennaista aineistossani on keskustelu ylipäänsä vanhemmuudesta ja itse keskustelusta nousevat vanhemmuuden käsitykset, ei niinkään esimerkiksi nuorten yksilölliset näkemykset vanhemmuudesta.

Kaksi suurta ja toisiinsa hieman kietoutunuttakin tieteellistä kysymystä voivat tutkimuksessani liittyä myös siihen, etten tutkinutkaan käsitysten sijaan nuorten kokemuksia vanhemmuudesta ja käytin fenomenografian sijaan aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käsitteiden löytämiseksi aineistosta. Ensimmäisen kysymykseen näen vastauksena sen, etten voinut tutkijana näin toimia, koska alkuperäinen tutkimuskysymykseni oli liittynyt nuorten omiin vanhemmuuskäsityksiin (katso tarkemmin liite 1). Toinen kysymys onkin jo haastavampi – olinko tutkijana erehtynyt valitessani analyysimenetelmää? Vastauksia tähän

toiseen kysymykseen näen kaksi. Myönnän, etten vielä vuonna 2003 ajatellut varsinaista tutkimuskysymystä ja vanhemmille tarkoitettua tutkimuslupaa laatiessani käsityksen sanana olevan jotenkin merkityksellinen tutkimuksen teon suhteen. Minulle se merkitsi sanaa muiden samansuuntaisten, kuten näkemys, sanojen joukossa. Tämän tutkimusprosessin myötä en enää ajattele näin. Toinen ontuva, mutta rehellinen vastaus löytyy myös siitä kymmenestä vuodesta, joka kummittelee tutkimusraportin tekstissä aika-ajoittain. Kun tammikuussa 2003 aloitin tutkimustani, eivät ajatukseni olleet vielä analyysissä. Tämä kohta oli edessä konkreettisesti vasta myöhemmin alkukevästä 2013, jolloin päätin koota kaiken vuosien aikana kirjoitetun materiaalin yhteen ja viimeistellä tutkimusraporttini. Tehtävä ei ollut mitenkään helppo – miltei 300, 1,5 rivinvälillä kirjoitettua sivua, joiden sekaan oli taltioituna myös aineiston ensimmäisiä, aineiston sisällöstä lähteneitä analysointirytyksiä. Pohjana näille, ilman varsinaista tutkielmaohjausta tapahtuneille yrityksille oli ollut Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven aikaisempi, vuonna 2002 julkaistu teos. (Katso tarkemmin Tuomi & Sarajärvi 2002.) Kun raportin viimeistelyvaiheessa, alkukesästä 2013 löysin fenomenografian, olin edennyt tutkimusraportin kirjoittamisessa kohtaan, jossa raportin sisällysluettelo ja lukujen sisällöt, myös aineiston kirjallinen analyysi, oli pääosin kirjoitettu. Edessä oli enää raportin viilaamista ja sommittelua, kiire myös valmistua vihdoinkin. En tiedä, olisiko fenomenografia tuonut esille aineistosta jotain uusia tai erilaisia käsityksiä vanhemmuudesta – ainakin se olisi voinut, mikäli en olisi käyttänyt yhteisössä syntyneitä aineistoa, olla osuvampi analyysimenetelmä alkuperäisen tutkimuskysymyksen suhteen.

Olen yllättynyt kahdesta asiasta. Tämä tutkimus on toisaalta aineistolähtöisenä kasvattanut minua myös ihmisenä ja toisaalta nostanut esille teoriapuolella sen, miten vanhemmuutta oikeasti on tutkittu. Aikaisemmat käsitykseni, ja samalla myös kokemukseni vanhemmuudesta, rajautuivat hyvin pitkälle pohdintaan siitä, mitä on hyvä ja huono vanhemmuus. Voin siis vilpittömästi yhtyä Aino Kääriäisen ajatukseen siitä, että jonkin asian tutkiminen on aina myös henkilökohtainen prosessi (Kääriäinen 2008, 100). Hän näkee tämän seikan taustalla olevan fenomenologisen tutkimuksen. Vaikka tutkimuksen ensisijainen tavoite ei olekaan tutkijan itseymmärryksen lisääntyminen, on minulle käynyt juuri näin – olen saanut monta valaisevaa ajatusta vanhemmuudesta ja sen toteuttamisesta kuuntelemalla nuorten ajatuksia ja tarkastelemalla niitä. Kuten Kääriäinen toteaa omassa tutkimuksessaan vanhempien kokemusten tulleen osaksi hänenkin elämisen ja ymmärtämisen maailmaa, on myös minun maailmaan tulleet nuorten käsitykset vanhemmuudesta. Tämä on ollut

vaikuttamassa omaan kasvuuni vanhempana ja suhteissa omiin, nyt 14-, 17-, 18- ja 20-vuotiaisiin lapsiini.

Pohdintaosuus ei kuitenkaan olisi mitään, jos siinä ei sanottaisi jotain myös mahdollisista jatkotutkimuskysymyksistä. Aineistoni herätti ainakin kaksi tällaista kysymystä. Kysymyksistä ensimmäinen liittyi tilanteeseen, missä nuoret keskustelivat siitä, ostaisivatko he vanhempana omalle lapselleen päihteitä. Tätä kysymystä haluaisin enemmän pohtia. Tutkimuskysymyksenä oman mielenkiintoni mukaisesti se voisi liittyä enemmän vanhemmuuden toteutumisen eettisyys- ja moraalikysymyksiin sekä niiden rakentumiseen vuosien varrella. Konkreettisenä empiirisen tutkimuksen lähtökohtana voisi olla myös omakohtainen kokemus vuoden 2008 työelämästä, missä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä kohtasin vanhempia, jotka alaikäisille lapsilleen ostivat päihteitä esimerkiksi saunomisen yhteyteen. Toinen mahdollinen jatkokysymys liittyy ottolapsen kautta syntyneeseen vanhemmuuteen. Pienenä huomautuksena täytyy todeta, että jo tämän käsitteen modernisointi voisi olla paikallaan, koska sana ottolapsi kuulostaa ainakin minun korvaani hyvin vanhahtavalta – adoptiosuhteen kautta syntynyt vanhemmuus voisi olla käsitteen modernimpi muoto. Mutta itse jatkotutkimuskysymykseen, joka liittyi siis ottolapsen kautta syntyneeseen vanhemmuuteen. Nuoret eivät keskustelleet siitä kovin laajasti ja käsittelynäkökulma heillä tuntui olevan hyvin vahvasti kotimaiseen adoptiovanhemmuuteen liittyvää – vai oliko sittenkään?

LÄHTEET

- Alasuutari, Maarit (2003) Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2007) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Autonen-Vaaranieniemi, Leena (2012) Eroisyyden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 101–122.
- Broberg, Mari & Tähtinen, Juhani (2009) Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa Katja Forssén & Anita Haataja & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Tutkimuksia 50. Helsinki: Väestöliitto, 154–169.
- Butler, Judith (2004) Is Kinship Always Already Heterosexual? Kirjassa Judith Butler Undoing Gender. London and New York: Routledge, 102–130.
- Cavanagh, S. (1997) Content analysis: Concepts, methods and applications. Nurse researcher 4, 5–16.
- Dey, I. (1993) Qualitative data analysis. User-friendly guide for social scientists. London: Routledge.
- Eronen, Tuija (2012) Äitiin liittyvät moraaliset jännitteet huostaan otettujen kerronnassa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 123–145.
- Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2010) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–203.

Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (2009) Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Katja Forssén & Anita Haataja & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Tutkimuksia 50. Helsinki: Väestöliitto, 9–18.

Hakala, T. Juha (2010) Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä/Juva: PS-kustannus, 14–25.

Hakulinen, Auli (1997) Vuorottelujäsennys. Tainio, Liisa (toim.) Teoksessa Keskustelunanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino.

Hautamäki, Airi (2008) Naisen yksilöllistymisen mahdollisuus ja hinta – oman äänen löytäminen ja äitiys. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 117–141.

Hautamäki, Jarkko (2003) Älyllinen kehitys ja koulutus. Teoksessa Paula Lyytinen & Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissään. Porvoo: WSOY, 219–247.

Helavirta, Susanna (2012) Koti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 147–167.

Hellsten, Tommy (2003) Vanhemmuus – vastuullista vallankäyttöä. Helsinki: Kirjapaja.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hokkanen, Tiina (2005) Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Huttunen, Jouko (1999) Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press, 169–193.

Huttunen, Jouko (2001). Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etäi-isiä, ero-isiä. Jyväskylä: PS - kustannus.

Hämäläinen, J. (1987) Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.

Innanen, Mikko (2001) Isyys ja äitiys nuorten kertomana. Lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Jyväskylä: Likes.

Isyyslaki 700/1975.

Jaakkola, Risto & Sääntti, Riitta (2000) Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174. Helsinki.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jauhiainen, Riitta & Eskola, Marjatta (1994) Ryhmäilmiö. Juva: WSOY.

Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Eeva (2002) Arkinen äitiys. Teoksessa Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Löytöretki äitiyteen - Lapsen oikeuksien päivän seminaari 2002. Helsinki, 35–46.

Julkunen, Raija (1999) Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Suomi vertailussa. Teoksessa Suomalainen nainen. Helsinki: Otava, 79–100.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (2007) Sateenkaariperhe-kysely 2006. Sateenkaariperheet ovat monenlaisia lapsiperheitä. Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima, 13–20.

Jämsä, Juha (2007) Koulu. Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima, 68–71.

Jämsä, Juha (2008) Juridinen ja yhteiskunnallinen tilanne. Teoksessa Juha Jämsä (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: PS-kustannus, 60–71.

Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 163–187.

Karlsson, Liisa (2002) Äitiys lasten sanoin. Teoksessa Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Löytöretki äitiyteen - Lapsen oikeuksien päivän seminaari 2002. Helsinki, 20–33.

Korhonen, Merja (1994) Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Psykologian tutkimuksia n:o 15. Joensuu.

Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopistopaino: Joensuu. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 39. Joensuu.

Kuosmanen, Paula (2007) Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot. Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita Prima, 37–44.

Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus: Helsinki, 103–120.

Kuula, Arja (2010) Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 213–235.

Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Libris.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25–44.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Laki lapseksiottamisesta 153/1985.

Laki lapsen elatuksesta 704/1975.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 29.5.2009/391.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734.

Lamb, Michael (1986) The changing roles of the fathers. Teoksessa Michael E. Lamb (toim.): The father's role: Applied perspectives. New York: Wiley, 3–27.

Lapsen oikeuksien sopimus. Suomen toinen määräaikaishetki. Ulkoasianministeriön julkaisu. 1998. Helsinki: Edita.

Latomaa, Timo (2008) Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärrys. 3.painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–88.

Linnavuori, Hennariikka (2009) Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto / Neuvo-projekti, 145–171.

Lukkarinen, Hannele (2001) Ihmisten kokemukset hoitotieteellisenä tutkimusilmiönä: Fenomenologinen lähestymistapa. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WSOY, 116–164.

Lukkarinen, Hannele (2008) Monimetodinen kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen ja positivistisen tutkimustavan yhdistäminen. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärrys. 3. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 227–253.

Mahkonen, Sami (1998) Parisuhde ja vanhemmuus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus/Kauppakaari.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (1997) Tukioppilastoiminnan opas.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2012) Nuortennetti.

<http://www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/faktaa/> . Haettu 11.8.2012.

Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994) Qualitative data analysis (2. painos) California: Sage.

Mäenpää, Marjut & Poutiainen, Saira (2009) Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto / Neuvo-projekti, 80–103.

Mäkelä, Klaus (2006) Sosiaalitutkimuksen eettinen sääätely. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: SKS, 360–378.

Nicolson, Nigel (1998) Erään avioliiton muotokuva. Suom. Riitta Kallas. Porvoo/Helsinki/Juva: WSOY.

Ojala, Toini & Uutela, Antti (1993) Rakentava vuorovaikutus. Helsinki: WSOY.

Oksanen, Atte (2008) Lapsuus jättömaana: teknologisen bränditalouden paisteessa vai pimennossa. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 45–59.

Palmunen, Anne (2009) Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhempaisuudesta. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto / Neuvo-projekti, 61–78.

Partanen, Jukka & Lahikainen, Anja Riitta (2008) Lasten markkinat. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 60–79.

Pelastakaa lapset ry (2012) Adoptiot.

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/> . Haettu 8.10.2012.

Perheentupa, Britt-Marie (2001) Kuuntele sukupuolesi viisautta. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärrys. 3.painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.

Punamäki, Raija-Leena & Solantaus, Tytti (2008) Maailma, lapsi ja lapsen kehityksen tutkimus: globaalin talouden polku lapsen kehitykseen ja mielenterveyteen. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 183–203.

Pärssinen-Hentula, Irene & Pietarila, Päivi & Hietaranta, Sirpa (2007). Matkalla perheeksi – Opas adoptiovanhemmille. Forssa: Pelastakaa lapset ry.

Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.

Rantalaiho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 202–227.

Repo, Katja (2009) Lapsiperheiden arki. Näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Tampere: Tampere University Press.

Reuna, Veera (1997) Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E3/1997.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitos D 38. Helsinki: Väestöliitto.

Ritala-Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.

Ronkainen, Suvi (2001) Naiseuden inho. Teoksessa Minna Nikunen & Tuula Gordon & Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) Nainen/naisuus/naisellisuus. Tampere: Tampere University Press, 63–89.

Rönkä, Anna (2001) Vanhempien työpaineet ja ajanpuute heijastuvat lapsiin. Teoksessa Sirpa Sulku & Juha Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus - vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 52–57.

Rönkä, Anna & Viheräkoski, Johanna & Litsilä, Riikka & Poikkeus, Anna –Maija (2002) Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PK-kustannus, 51–70.

Salonen, Marko (2008) Mitä seksuaali-identiteettejä käsittelevissä keskusteluissa tapahtuu? Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 266–279.

Schmitt, Florence & Piha, Jorma (2008) Vanhemmuudesta – vanhempana oleminen ja vanhempana toiminen. Perheterapia 2/08, 6–14.

Sévon Eija ja Huttunen Jouko (2002) Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus – suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PK-kustannus.

Sinkkonen, Jari (1998) Yhdessä isän kanssa. Juva: WSOY.

Sinkkonen, Mirja (2001). Äidiksi lapselleni. Helsinki: Kirjapaja.

Solantaus, Tytti (2003) Lapset samaa sukupuolta olevien perheissä. Teoksessa Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:10, 24–35.

Solantaus, Tytti (2008) Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa Juha Jämsä (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: PS-kustannus, 72–85.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2003) Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:10.

Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 92–112.

Suoninen, Eero (2008) Ihanteet ja arki. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 142–159.

Tamminen, Tuula (2002) Vain lapsi mahdollistaa äitiyden. Teoksessa Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Löytöretki äitiyteen - Lapsen oikeuksien päivän seminaari 2002. Helsinki, 5–7.

Tilastokeskus (2013). Väestöennuste 2009 – 2060.

https://tilastokeskus.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html. Haettu 26.8.2013.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.

Varto, Juha (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vehkalahti, Kaisa (2010) Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 140–162.

Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävästä lasten ja nuorten tutkimuksesta. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina

Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 10–23.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

Värri, Veli-Matti (2000). Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1

Tutkimuslupa nuoren vanhemmalta

Hyvät oppilaan vanhemmat,

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Helmi-projektin puitteissa minulle on avautunut mahdollisuus tehdä sosiaalityön pro gradu – tutkielma Tampereen Yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitokselle. Oman tutkimukseni tarkoituksena on selvittää nuorten vanhemmuuskäsityksiä. Tutkimusjoukoksi olen valinnut yhteistyössä projektipäällikkö Sirkku Enqvistin ja opinto-ohjaaja XXXX kanssa yhden ryhmän (noin 20 oppilasta) tukioppilaskoulutuksessa olevia oppilaita. Tarkoitukseni on videoida tunnin mittainen nuorten ryhmäkeskustelu vanhemmuus – teemasta. Analyysin purkamistilannetta helpottaakseni nauhoitan tilanteen myös kasetille. Videointi tapahtuu opinto-ohjaaja XXXX tunnilla XXXX yläasteen koulun tiloissa Hämeenlinnassa. Sekä video että nauhoitettu materiaali jäävät ainoastaan minun käyttööni, ja tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden henkilöllisyys jää ainoastaan minun tietooni. Tutkimusraportista ei voida tunnistaa oppilaiden henkilöllisyyttä. Oppilaille on luvattu osallistumisesta palkkioksi pientä naposteltavaa.

Mikäli jokin asia jäi askarruttamaan mieltä, niin lisätietoja saa seuraavilta henkilöiltä.

Heli Ronkainen
puh. 044-XXXX XXX
email hi52452@uta.fi
Sosiaalityön opiskelija
Tampereen yliopisto

Sirkku Enqvist
puh. 03-XXXX XXX
email sirkku.enqvist@mll.fi
Helmi - projektin projektipäällikkö
MLL, Hämeenlinna

Pyydän palauttamaan alla olevan lupalapun seuraavalle tunnille allekirjoitettuna.

Annan _____ luvan osallistua tutkimukseen, jonka
(oppilaan nimi)
tarkoituksena on selvittää nuorten vanhemmuuskäsityksiä.

päiväys

huoltajan allekirjoitus